ನವೋದಯ ಪ್ರಚಾರ ಪುಸ್ತಕ ಮಾಲೆ-೧೬

ಜಾಣ ಮುದ್ದಣ

ಕೀರ್ತಿನಾಥ ಕುರ್ತಕೋಟಿ

ತೆಕ್ಕುಂಜೆ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಭಟ್ಟ

ಕೆ. ನರಸಿಂಹ ಶಾಸ್ತ್ರಿ

ಬನ್ನಂಜೆ ಗೋವಿಂದಾಚಾರ್ಯ

ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿ ಮೆಮೋರಿಯಲ್ ಕಾಲೇಜು

ಉಡುಪಿ – 2

ನವೋದಯ ಪ್ರಚಾರ ಪುಸ್ತಕ ಮಾಲೆ-೧೬

ಜಾಣ ಮುದ್ದಣ

ಕೀರ್ತಿನಾಥ ಕುರ್ತಕೋಟಿ

ತೆಕ್ಕುಂಜೆ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಭಟ್ಟ

ಕೆ. ನರಸಿಂಹ ಶಾಸ್ತ್ರಿ

ಬನ್ನಂಜೆ ಗೋವಿಂದಾಚಾರ್ಯ

ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧಿ ಮೆಮೋರಿಯಲ್ ಕಾಲೇಜು

ಉಡುಪಿ – 2

ಸಂಪಾದಕ ಮಂಡಳಿ:

ಕು. ಶಿ. ಹರಿದಾಸ ಭಟ್ಟ (ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕ)
ಎಸ್. ಕೆ. ಶ್ರೀಪತಿ ಆಚಾರ್ಯ
ಎನ್. ತಿರುಮಲೇಶ್ವರ ಭಟ್ಟ

1970

ಬೆಲೆ : ಐವತ್ತು ಪೈಸೆ

ಮುನ್ನುಡಿ

'ಜಾಣ ಮುದ್ದಣ' ನಮ್ಮ ನವೋದಯ ಪ್ರಚಾರ ಪುಸ್ತಕ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದ ಮುದ್ದಣ ಶತಮಾನೋತ್ಸವ ಕಾಣಿಕೆ. ನಮ್ಮ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ವರ್ಷಂಪ್ರತಿ ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮುದ್ದಣ ಸ್ಮಾರಕ ಉತ್ಸವವೇ ಈ ವರ್ಷ ಶತಮಾನೋತ್ಸವದ ವಿಜೃಂಭಣೆಯನ್ನು ಮೆರೆದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿಮರ್ಶಕ ಕೀರ್ತಿನಾಥ ಕುರ್ತಕೋಟಿಯವರು ಮಾಡಿದ ಉಪನ್ಯಾಸವನ್ನೂ ಇನ್ನೂ ಮೂವರು ಪಂಡಿತರು ಬರೆದು ಕಳುಹಿದ ವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನೂ ಒತ್ತಟ್ಟಾಗಿ ಒಂದು ಸಂಕಲನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದೇವೆ. ಉತ್ಸವದ ಸವಿನೆನಪಿಗಾಗಿ ಕಡೆದು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಶಿಲ್ಪ ರಂಜಾಳ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಶೆಣೈಯವರ ಮುದ್ದಣ ಶಿಲಾಮೂರ್ತಿ ಎಂತೋ ಹಾಗೆ ಈ ಚಿಕ್ಕ ಹೊತ್ತಗೆಯೂ ಸಹೃದಯರ ಅಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಚಿರಸ್ಥಾಯಿಯಾಗುವುದೆಂದು ನಾವು ಭಾವಿಸಿದ್ದೇವೆ.

ಮುದ್ದಣನು ಸ್ವರ್ಗಸ್ಥನಾಗಿ ಎರಡು ತಲೆಮಾರು ಸಂದರೂ ಅವನ ಕುರಿತ ವಿಮರ್ಶೆ ಮತ್ತು ಅವನ ಗ್ರಂಥಗಳ ಪಠನ ಅನಸ್ಯೂತವಾಗಿ ನಡೆದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅವನಿಗೆ ಕನ್ನಡಿಗರು ನೀಡಿದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಮನ್ನಣೆಯು ಅರಿವಾದೀತು. ಅತಿಯಾದ ಪ್ರಶಂಸೆಯಿಂದ ಮನ ರೋಸಿ ಈಗ 40 ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಶ್ರೀ ಎಸ್. ವಿ. ರಂಗಣ್ಣನವರು ರೂಪಿಸಿದ ಸುವರ್ಣದ ಚೌಕಟ್ಟಿನ 'ಸಾಮಾನ್ಯ ಚಿತ್ರ' ಇಂದು ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾಗಿ – ಮಹಾಕವಿ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲವಾದರೂ ಬೇರಾವುದೋ ಒಂದು ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ – ಪಟ್ಟ ಭದ್ರವಾಗಿದೆ. ಕವಿಯು ಕಡು ಬಡತನ, ಹೆಸರು ಮರೆಸಿ ಬರೆಯಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಅಸಹಾಯ ಪರಿಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ಮೂವತ್ತೆರಡರ ಹರೆಯದಲ್ಲಿ ತೀರಿಕೊಂಡ ದಾರುಣತೆಗಳಿಂದ ಮುಪ್ಪುರಿಗೊಂಡ ಕರುಣೆಯಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಹೊಗಳಿಕೆಯ ಅಲೆ ಹಿಂದಾಗಿ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಮಿತಿಗೆ ಮುದ್ದಣನನ್ನು ಈಡು ಮಾಡುವ ಸನ್ನಿವೇಶ ಒದಗಿದೆ. ಶತಮಾನೋತ್ಸವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದವರು ಪ್ರಕಟಿಸಿರುವ 'ಮುದ್ದಣ' ಎಂಬ ಪ್ರಬಂಧ ಸಂಕಲನವೂ, ಉಡುಪಿಯ ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್ ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಯವರ ನೆನಪಿನ ಸಂಚಿಕೆಯೂ, ನಮ್ಮ 'ಜಾಣ ಮುದ್ದಣ' ಎಂಬ ಕಿರು ಹೊತ್ತಗೆಯೂ ಉತ್ಸವದ ಮೂರ್ತರೂಪಗಳಾಗಿ

ಕೆಲಕಾಲ ಉಳಿದಾವು, ಜಿಜ್ಞಾಸುಗಳಿಗೂ, ಅಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೂ ಪ್ರಯೋಜನ ಒದಗಿಸಿಯಾವು.

ನಮಗೆ ಲೇಖನ ಒದಗಿಸಿದ ಶ್ರೀ ತೆಕ್ಕುಂಜೆ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಭಟ್ಟರೂ, ಕೆ. ನರಸಿಂಹ ಶಾಸ್ತ್ರಿಗಳೂ ಪಂಡಿತ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಪಳಗಿದವರೂ ಆಗಿ ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ತಕ್ಕಡಿಯಲ್ಲಿ ಮುದ್ದಣನನ್ನು ನಿಷ್ಪಕ್ಷಪಾತವಾಗಿ ತೂಗುವ ಸೋದಾಹರಣವಾಗಿ ತಮ್ಮ ವಾದವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಹೆಚ್ಚುಗಾರಿಕೆ ತೋರಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರೊ। ಕೀರ್ತಿನಾಥ ಕುರ್ತಕೋಟಿಯವರು ಇಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಿತವಾದ ಶತಮಾನೋತ್ಸವ ಉಪನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಮುದ್ದಣನ 'ರಸಸೃಷ್ಟಿ, ಕಾವ್ಯಸಂಕೇತಗಳು ಮತ್ತು ಕಥೆಯ ಜೀವನಮೌಲ್ಯಗಳು ಬೇರ್ಪಡಿಸಲಾರದಷ್ಟು ಬೆಸೆದುಕೊಂಡಿರುವ' ವಿಲಕ್ಷಣ ಕವಿಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ತರುಣ ಕವಿ ವಿಮರ್ಶಕರಾದ ಬನ್ನಂಜೆಯವರು ಮುದ್ದಣನ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧವನ್ನು ಸಂಸ್ಕೃತದ ಶೇಷರಾಮಾಯಣದ ಜತೆಗೆ ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿ ಮುದ್ದಣನ ಸ್ವಂತಿಕೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಈವರೆಗೆ ಪ್ರಾಯಃ ಯಾರೂ ಮಾಡಿರದ ಒಂದು ಅಪೂರ್ವವೂ ಅಪೇಕ್ಷಣೀಯವೂ ಆದ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಗ.

ಈ ಸಂಕಲನಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಉಪನ್ಯಾಸ, ಲೇಖನಗಳನ್ನೊದವಿಸಿ ಉಪಕರಿಸಿದ ವಿಮರ್ಶಕ ಮಹನೀಯರಿಗೆ ನಾವು ಕೃತಜ್ಞರು.

ಇತಿ

24-1-1970 ಕು. ಶಿ. ಹರಿದಾಸ ಭಟ್ಟ

ಪರಿವಿಡಿ

—(೦)—

ಜಾಣ ಮುದ್ದಣ

ನಂದಳಿಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣಯ್ಯ

(ಮುದ್ದಣ)

ಪಡಿಯಚ್ಚು ಕೃಪೆ:

ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ್ ಹೈಸ್ಕೂಲ್. ಉಡುಪಿ.

ಮುದ್ದಣ

ಕೀರ್ತಿನಾಥ ಕುರ್ತಕೋಟಿ

ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳನ್ನು ಕಳೆದು, ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಜ್ಞಾತವಾಗಿದ್ದ ಮುದ್ದಣನ ಕೃತಿಗಳ ಶೋಧ, ಅದರಿಂದುಂಟಾದ ಅಚ್ಚರಿಯ ಕೋಲಾಹಲ, ಆ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ವಿಮರ್ಶಕರು ತೋರಿಸಿರುವ ಭಿನ್ನ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಗಳು, ಮುದ್ದಣನ ಜೀವನದ ಬಗ್ಗೆ ಮತ್ತು ಅವನ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ವಿದ್ವಾಂಸರು ತಳೆದಿರುವ ಆಸಕ್ತಿ – ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ಇತಿಹಾಸ ಮನೋರಂಜಕವಾಗಿದೆ. ಮುದ್ದಣ ಹಾಗೆ ಅಲಕ್ಷಿತ ಕವಿಯೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಅವನ ಕೃತಿಗಳ ಅಭ್ಯಾಸ ವಿವರವಾಗಿದೆಯಲ್ಲದೆ ಆಳವೂ ಆಗಿದೆ. ವಿಮರ್ಶಕರು ಮುದ್ದಣನ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ, ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಕೆಲವು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ, ಕೆಲವು ನಿರ್ಣಯಗಳಿಗೆ ಬಂದು ಮುಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಬಹುದು: ಮುದ್ದಣ ಆಧುನಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಮೊದಲಿಗ; ಅವನು ಶ್ರೇಷ್ಠ ತರಗತಿಯ ಕತೆಗಾರ, ವರ್ಣನಾನಿಪುಣ: ಮುದ್ದಣನ ಹಾಸ್ಯ ಹಳೆಗನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಅಪೂರ್ವವಾದದ್ದು : ಮುದ್ದಣನ ಗದ್ಯಶೈಲಿ ಅನನ್ಯವಾದದ್ದು ಇತ್ಯಾದಿ. ವಿಮರ್ಶಕರು ಗುರುತಿಸಿರುವ ಈ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳವಾಗಿವೆ. ಆದರೆ ಇವು 'ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧಂ' ಕೃತಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತವಾಗಿವೆ. ಅವನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧಂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದೆಂಬ ಸಂಗತಿಯೇನೋ ನಿರ್ವಿವಾದವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ರೀತಿಯ ಅಭ್ಯಾಸ ಸಮಗ್ರವಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬ ಮಾತೂ ಅಷ್ಟೇ ನಿಜವಾಗಿದೆ. ಮುದ್ದಣನಿಗೆ ಆರೋಪಿಸಿರುವ ಆಧುನಿಕತೆಯಲ್ಲಿ ಅವನ ಕಾವ್ಯವಸ್ತುವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದೆಷ್ಟು ಮತ್ತು ಕಾಲಮಾನಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದೆಷ್ಟು ಎಂಬ ಮಾತು ಇನ್ನೂ ನಿರ್ಣಯವಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮುದ್ದಣನ

ಕಾವ್ಯಪ್ರಯತ್ನದ ಮಹತ್ವವೇನು ಮತ್ತು ಅದರ ಬೆಲೆ ಎಷ್ಟೆಂಬ ಮಾತು ನಿರ್ಣಯವಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಮುದ್ದಣ ರಚಿಸಿರುವ ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಅವನ ಪ್ರಮುಖ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೇ ಕೆಲವು ಸಮಾನ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಾಣಸಿಗುತ್ತವೆ. ಶ್ರೀ ರಾಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಂ, ಅದ್ಭುತ ರಾಮಾಯಣ ಮತ್ತು ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧಂ ಈ ಮೂರೂ ಕೃತಿಗಳ ಮೂಲದ್ರವ್ಯ ರಾಮಾಯಣದಿಂದ ಬಂದದ್ದು. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಮೂರೂ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿ ಕಾವ್ಯದ ಮಾಧ್ಯಮಕ್ಕಾಗಿ, ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ರೀತಿಗಾಗಿ ತಡಕಾಡುತ್ತಿರುವದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಇವೆರಡೂ ಸಂಗತಿಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗತವಾದವುಗಳು. ಮುದ್ದಣನಿಗೆ ರಾಮಾಯಣದ ವಸ್ತುವೇ ಏಕೆ ಪ್ರಿಯವಾಯಿತು ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ ಹೇಳುವದು ಬಿಗಿಯಾದ ಮಾತು. ಇನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ರೀತಿಯ ವಿಷಯವೂ ಹಾಗೆಯೇ. ಮುದ್ದಣ ಗದ್ಯದಿಂದ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಹಾಸುಹೊಯ್ಯುತ್ತ ಕೊನೆಗೆ 'ಪದ್ಯಂ ವಧ್ಯಂ ಗದ್ಯಂ ಹೃದ್ಯಂ' ಎಂಬ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಬರುವ ಸಂಗತಿ ಕೂಡ ಅವನು ವ್ಯಕ್ತಿಗತವಾಗಿ ಪಡೆದಿರುವ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾದ ಸತ್ಯವನ್ನಲ್ಲ.

ಆದರೆ ಮುದ್ದಣನ ಈ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಸಮಸ್ಯೆಗಳ ಮಹತ್ವವನ್ನರಿತರೆ ಅವನ ಕಾವ್ಯಪ್ರಯತ್ನದ ಮಹತ್ವವನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬಹುದಾಗಿದೆ. ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುದ್ದಣನಂತೆ ಇಂಥ ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನೆದುರಿಸಿದವರು ಕ್ವಚಿತ್ತಾಗಿ ದೊರೆಯಬಹುದು. ಮುದ್ದಣ ಬದುಕಿದ್ದ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಆಯ್ಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿತ್ತು. ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾವ್ಯಪ್ರಿಯರಾದ ಪಂಡಿತರಿಗೇನೂ ಕೊರತೆಯಿರಲಿಲ್ಲ; ಅದರಂತೆಯೇ ಪಂಜೆಯವರಂಥ ಹೊಸ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಹೊಸ ಕಾವ್ಯಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೆರೆಯುವವರಲ್ಲಿದ್ದರು. ಮುದ್ದಣ ಹಳೆಯ ಕಾವ್ಯಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಮನಸೋತವನು. ಆದರೆ ಆಗಿನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹಳೆಯ ಪರಂಪರೆಯೊಂದಿಗೆ ಜೀವಂತವಾಗಿ ಬೆಸೆದುಕೊಳ್ಳುವದೂ ಅಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಮುದ್ದಣ ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹಳೆಯ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳನ್ನು, ಭಾಷೆಯನ್ನು, ಅದರ ಹಿಂದಿನ ಜೀವನಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ತನ್ನದಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಯಿತು. ಅವನ ಕೃತಿ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾವ್ಯಮಾರ್ಗದ ಜೀರ್ಣೋದ್ಧಾರ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಚೀನ ಪರಂಪರೆಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ತನ್ನನ್ನೇ ಪುನರ್ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡ ಕವಿ ಮುದ್ದಣ.

ಅವನ ಗದ್ಯ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಅವನ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿಯ ಆಯಾಸವೆಲ್ಲ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

'ಅದ್ಭುತ ರಾಮಾಯಣ' ಮುದ್ದಣ ಬರೆದಿರಬಹುದಾದ ಪ್ರಥಮ ಕೃತಿ ಎಂದು ವಿಮರ್ಶಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆಯಾದರೂ, 'ಶ್ರೀ ರಾಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಂ'ದಿಂದ ಅವನ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವದು ಒಳ್ಳೆಯದು. ಅವನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಇದು ಚಿಕ್ಕದು, ಅಲ್ಲದೆ ಇದೊಂದೇ ಅವನ ಪದ್ಯಕೃತಿ. ಈ ಕವಿತೆಯ ವಸ್ತು ಬಹಳ ಸಣ್ಣದು, ರಾಮನ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ವರ್ಣನೆ. ಮುದ್ದಣ ಆಧುನಿಕ ಕಾವ್ಯಮಾರ್ಗವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದರೆ ಇದೊಂದು ಭಾವಗೀತವಾಗಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ವಸ್ತು ಚಿಕ್ಕದಾಗಿದ್ದರೂ ಕವಿ ಅದನ್ನು ಐದು ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ. ವಾರ್ಧಕಪಟ್ಪದಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಈ ಕವಿತೆಗೆ ಆದರ್ಶ 'ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಜೈಮಿನಿಭಾರತ'. ಭಾಷೆಯ ಉಪಯೋಗದಲ್ಲಿ ಕಥನರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ವರ್ಣನೆಯ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ, ಅಲಂಕಾರ ಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ತದ್ರೂಪ ಅನುಕರಣ ಹೆಜ್ಜೆಹೆಜ್ಜೆಗೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಆಧುನಿಕ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿಯಂತೆ ಮುದ್ದಣನ ಮನಸ್ಸು ಅನುಕರಣದ ಪಾಪಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಂದ ಕಲುಷಿತವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಹಳೆಯ ಕಾವ್ಯಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮನಸಾ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡದ್ದರಿಂದ ಮುದ್ದಣನಿಗೆ ಈ ಬಗೆಯ ಸಲೀಲವಾದ ಅನುಕರಣ ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು.

ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನಲ್ಲಿಯಂತೆ ಮುದ್ದಣನ ಈ ಕವಿತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಾವ್ಯವಸ್ತು ನಾಟಕೀಯವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಈ ಕವಿತೆಯನ್ನು ಕೇವಲ ಅದರ ವರ್ಣನೆಯ ಸೊಗಸಿಗಾಗಿಯೇ ಓದಬೇಕು. ರಾಮ ಸೀತೆಯರು ವನವಾಸದಿಂದ ಮರಳಿ ಬರುವಾಗಿನ ಸಮುದ್ರವರ್ಣನೆ, ನಂದಿಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಭರತನ ನಿರೀಕ್ಷೆಯ ವರ್ಣನೆ, ವನವಾಸದ ಸ್ಮೃತಿವರ್ಣನೆ, ರಾಮ ಮತ್ತು ಕೌಸಲ್ಯೆಯರ ಪುನರ್ಮಿಲನದ ವರ್ಣನೆ, ಪುರಜನರ ಸಂಭ್ರಮದ ವರ್ಣನೆ, ಕೊನೆಯಲ್ಲಿಯ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ವರ್ಣನೆ ಹೀಗೆ ಇಡೀ ಕವಿತೆಯೇ ವರ್ಣನೆಯ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ರೂಪ ತಾಳುತ್ತದೆ. ವರ್ಣನೆಗಳು ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿವೆಯಲ್ಲದೆ ಕವಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಹೊಸ ವಿವರಗಳನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಜೋಡಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಜೈಮಿನಿಭಾರತದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣದ ಕೆಲ ವಿವರಗಳು ಮುದ್ದಣನ ಸಮುದ್ರವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ.

ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನೇ ಇಂಥ ಕಾವ್ಯಮಾರ್ಗವನ್ನು ಕಳೆಯೇರಿಸಿದ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಕಾವ್ಯಪರಂಪರೆಯ ವಿಕಾಸದಲ್ಲಿ ಇದೊಂದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ ಸ್ಥಿತಿಯಾಗಿದೆ. ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನಿಂದೀಚೆಗೆ ಬಂದ ಕವಿಗಳೆಲ್ಲ ನಾಟಕೀಯತೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೇ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಚಾಮರಸ, ಷಡಕ್ಷರಿ, ರತ್ನಾಕರ-ವರ್ಣಿ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ ಇವರೆಲ್ಲ ವರ್ಣನೆಯ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಶೈಲಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ತಂದ ಕವಿಗಳು. ಇವರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ ಮತ್ತು ರತ್ನಾಕರವರ್ಣಿ ಇವರು ತಮಗೆ ನಾಟಕೀಯತೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗದ್ದರಿಂದಲೋ ಏನೊ ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ವರ್ಣನೆಗಳಿಗೇ ಧಾರೆಯೆರೆದರು. ಒಂದು ಕಾವ್ಯಪರಂಪರೆ ಅವಸಾನ ಹೊಂದುವ ಪೂರ್ವ ಸೂಚನೆ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕಾವ್ಯವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ತನ್ಮಯನಾಗಿ ಅದರ ನಿರ್ವಹಣದಲ್ಲಿ ತನ್ಮಯತೆಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಬಲ್ಲ ಕವಿ ನಾಟಕವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತಾನೆ: ಕಾವ್ಯ ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ದೂರವಿದ್ದುಕೊಂಡು ಅದರ ಸೌಂದರ್ಯದಲ್ಲಿ ಲೀನನಾದ ಕವಿ ಬಣ್ಣಿಸತೊಡಗುತ್ತಾನೆ. ವಸ್ತು ಇನ್ನೊಬ್ಬರದಾಗಿ ಬಣ್ಣ ತನ್ನದಾದಾಗ ಈ ಅವಸ್ಥೆ ಸಹಜವೇ. ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ವರ್ಣನೆಗಳು ಕೂಡ ಅವನು ಕಾವ್ಯ ವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಎಷ್ಟು ದೂರ ಹೋಗಿದ್ದಾನೆನ್ನುವದಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನಗಳಾಗಿವೆ.

ಆದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಕಾವ್ಯಕ್ಕೂ ಮುದ್ದಣನ 'ರಾಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ'ಕ್ಕೂ ಇರುವ ಅಂತರವೆಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಅಲಂಕಾರ ಸಿದ್ಧಿ ಮುದ್ದಣನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಅಲಂಕಾರಗಳು ಜೀವನಾನುಭವವನ್ನು ಮೋಡಿಯಿಂದೆಂಬಂತೆ ಕಾವ್ಯಾನುಭವವನ್ನಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಸೀತಾಪರಿತ್ಯಾಗದ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ರಾಮಚಂದ್ರನ ಯಶೋವಿಸ್ತರವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಪದ್ಯವನ್ನು ನೋಡಬೇಕು. ಬಿಳಿಯ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ರಾಶಿಯಾಗಿ ಕೂಡಿಹಾಕಿ ಅವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಒಂದೊಂದು ಕಪ್ಪು ವಸ್ತುವಿನ ಸಂಗವನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ, ರಾಮಚಂದ್ರನ ಯಶಸ್ಸು 'ತನ್ನ ಕಾಳಿಮದ ಕೂಟ'ವನ್ನು ಅರಸುತ್ತ ಎಂದು ಹೇಳುವದರಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರದ ಚಮತ್ಕಾರವಿದೆ. ಆದರೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸಮೃದ್ಧಿಯ ಒಡಲಿನಲ್ಲಿಯೇ ಹುದುಗಿರುವ ಸಾವಿನ ಬಯಕೆಯ ಸೂಚನೆ ಈ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಬರುವ ಸೀತಾಪರಿತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಕೂಡ ರಾಮನ ಈ ಯಶಾಪಯಶಗಳ ಚಿಂತೆಯೇ ಎಂಬುದನ್ನು ನೆನೆದಾಗ ಈ ವರ್ಣನೆಯ ಬೆಲೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಮುದ್ದಣನಲ್ಲಿ ಅಲಂಕಾರಿಕ ಚಮತ್ಕಾರಗಳೇನೋ ಬೇಕಾದಷ್ಟಿವೆ. ಆದರೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಕಾವ್ಯಸಿದ್ಧಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಪದ್ಯವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಬಹುದು.

ಕತ್ತುರಿ ಕರಂಡ ಬಾಯ್ಮನೆಯೊಳಗೆ ದಾಳಿಂಬ ।
ಬಿತ್ತುವಲ್ಗಾ ಪಿಟ್ಟು ತೊಂಡೆವಣ್ಣುಟದಿಂದು ।
ನೆತ್ತಲುಂ ಬಿಗಿದು ಮುತ್ತುಗದಳಿನಾಲಗೆವಸೆಯೊಳಿರ್ದ ಬಾಸೆ
ವೆಣ್ಣು ॥
ಮತ್ತೇಸನೆಸಗಿದಪಳೆನಿಯನಾಲೋಕದಿಂ ।
ಬಿತ್ತಲೈತಂದೊಡನೆ ನೆಲಸಿರ್ಪುದೆಂದೇಕ ।
ಚಿತ್ತದಿಂ ಮೌನಗೊಂಡಭವನಂ ಧ್ಯಾನಿಪಳೆ ವ್ರತಮನಿತು ಪೇಳ್ತಿ
ರ್ಪುದು ॥

ಕೈಕೆಯನ್ನು ರಾಮ ಮಾತಾಡಿಸಿದಾಗ ಅವಳು ಮಾತಾಡದಿರಲು ರಾಮ ಈ ಮೌನವೇಕೆಂದು ನುಡಿಯುತ್ತಾನೆ. ಕೈಕೆಯ ಮೌನದ ವರ್ಣನೆ ಈ ರೂಪ ತಾಳಿದೆ. ಕಸ್ತೂರಿಯ ಕವಡಿಗೆ, ದಾಳಿಂಬದ ಬೀಜ, ತೊಂಡೆಯ ಹಣ್ಣು, ಮೊದಲಾದ ಕವಿಸಮಯದ ಸರಕಿನೊಂದಿಗೆ ಸರಸ್ವತಿ; ಬ್ರಹ್ಮ, ಈಶ್ವರ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳೂ, ಈ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಇಷ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಅಲಂಕಾರದ ಭಾರವೇಕೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಇಲ್ಲಿ ಅಸಂಗತ. ಆದರೆ ಇದರಿಂದಾಗುವ ಕಾವ್ಯಪ್ರಯೋಜನವೇನೆಂಬುದು ಎಷ್ಟು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೂ ಬಗೆಹರಿಯುವದಿಲ್ಲ. ಕವಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಯಾವ ರೀತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದರೂ ಆಕ್ಷೇಪಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದರಿಂದ ಕವಿತೆಗೆ ಲಾಭ ದೊರೆಯಬೇಕು.

ಈ ಕವಿತೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಅನುಕರಣವೆಂದೇ ವಿಫಲವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಅನುಕರಣದ ಸಿದ್ಧಿ ಎಂಥದೆಂಬುದನ್ನು 'ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ'ದಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು. ಹಳೆಯ ಕಾವ್ಯ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ತನ್ನದಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಾಗಿನ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ಮುದ್ದಣನ ಮೊದಲ ಸಿದ್ಧಿ ತಾಂತ್ರಿಕವಾಗಿದೆಯೆಂದಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು.

–2–

'ಅದ್ಭುತ ರಾಮಾಯಣ' ಮುದ್ದಣನ ಮೊದಲ ಗದ್ಯಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆ. ಈ ಕೃತಿ ಹೇಳುವ ಕಥೆ ಹಳೆಯದಾದರೂ ಕಾವ್ಯವಸ್ತು ಹೊಸದಾಗಿರುವದರಿಂದ ಕಾಲಮಾನದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೊಸಬನಾದ ಮುದ್ದಣನನ್ನು ಅದು ಆಕರ್ಷಿಸಿರಬೇಕು. ಮೂಲದಲ್ಲಿಯೇ 'ಅದ್ಭುತ ರಾಮಾಯಣ' ಶಾಕ್ತಪಂಥದ ಹೆಚ್ಚಳವನ್ನು ಸಾರುವ, ತನ್ನ ಕಾವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಬಹುಪಾಲಿಗೆ ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಅತ್ಯುಕ್ತಿಯ

ಮೂಲಕವಾಗಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುವ ಕೃತಿಯಾಗಿದೆ. ಪುರಾಣ ಪುಣ್ಯ ಕಥೆಯಾದಾಗ ಈ ಅದ್ಭುತಗಳು ಅಗತ್ಯವಾಗಿವೆಯೇನೋ. ಹತ್ತು ತಲೆಯ ರಾವಣನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ಪುರಾಣ ಪುರುಷನಾದ ರಾಮನಿಗಿಂತ ಸಹಸ್ರ ಕಂಠ ರಾವಣನನ್ನು ಸಂಹರಿಸುವ ಸೀತೆಯ ಯೋಗ್ಯತೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾಗಿ ದೊಡ್ಡದೆಂದು ತೋರಿಸುವ ಉದ್ದೇಶ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಪ್ರಕೃತಿ-ಮತ್ತು ಪುರುಷರ ಯೋಗ್ಯತೆಯ ಸ್ಪರ್ಧೆ ಬಹಳ ಹಳೆಯದು. ಅದರ ಒಂದು ರೂಪ ಈ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿದೆ. ಜಾನಕಿ ಇಲ್ಲಿ ಪರಾಪ್ರಕೃತಿ: ಆದ್ಯಾಶಕ್ತಿ. ದಶಕಂಠ ರಾವಣನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದ ರಾಮನ ಹೆಂಡತಿಯಾಗಿ, ಪತಿವ್ರತೆಯಾಗಿರುವದು ನಟನೆ ಮಾತ್ರ. ಸಹಸ್ರಕಂಠ ರಾವಣನನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಾಗ ಅವಳು ಮಹಾಕಾಳಿಯಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಮುದ್ದಣ ಹೇಳುವಂತೆ ನಮ್ಮ ನಾಡಿನ ಶತಕೋಟಿ(?) ರಾಮಾಯಣಗಳಲ್ಲಿ ಇದೂ ಒಂದು.

ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಬರುವ ತೊಂದರೆಯೆಂದರೆ ಈ ಪುರಾಣವೇ ಮೊದಲು ಸಾಕಷ್ಟು ಪೌರಾಣಿಕವಾಗಿಲ್ಲ. ವಾಲ್ಮೀಕಿ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಅದ್ಭುತಗಳಿವೆ. ರಾವಣ ಕುಂಭಕರ್ಣರಂಥ ರಾಕ್ಷಸರಲ್ಲದೆ. ಮಾಯಾಮೃಗ. ಸಮುದ್ರಲಂಘನದಂಥ ಸಂಗತಿಗಳೂ ಇವೆ. ಆದರೆ ಈ ಸಂಗತಿಗಳ ಹಿಂದಿರುವ ಕಲ್ಪನಾಶಕ್ತಿಗೆ ಸತ್ಯದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅರಿಯುವ ಕುತೂಹಲವಿದೆ. ವಾಲ್ಮೀಕಿಯು ರಾವಣ ಅತಿ ಮಾನುಷ ಶಕ್ತಿಯ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರದ ಅಪ್ರತಿಮ ಸಂಕೇತವಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಅವನಲ್ಲಿ ಮಾನುಷ ತತ್ತ್ವವೂ ವಿಜೃಂಭಿಸುತ್ತದೆ. ಅದೇ 'ಅದ್ಭುತ ರಾಮಾಯಣ'ದ ಸಹಸ್ರಕಂಠ ರಾವಣ ಸ್ಪರ್ಧೆಯ ಅನುಕರಣ ಮಾತ್ರ. ನೂರು ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವವನಿಗೆ ಲಕ್ಷ ಸುಳ್ಳು ಹೇಳುವವನೊಬ್ಬ ಗಂಟುಬಿದ್ದಂತೆ ಪುರಾಣದ ಅವಸ್ಥೆಯಾಗಿದೆ. ವಾಲ್ಮೀಕಿ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ರಾವಣನ ವಧೆ ರಾಮನ ವನವಾಸ. ಸೀತಾಪಹರಣ. ಮತ್ತು ವಿಶ್ವದ ಸಂತ್ರಾಸ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅವಶ್ಯವಾದ ಫಲಶ್ರುತಿಯಾಗಿದೆ. ರಾಮನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲದೆ ಅವನ ಅಂತರಂಗದ ಸತ್ವ ಪರೀಕ್ಷೆಯೂ ಈ ಮೂಲಕವಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ. ಯಾರನ್ನೂ ಪೀಡಿಸದೆ. ತನ್ನ ಸಾವಿರ ತಲೆಗಳೇ ಭಾರವಾಗಿ ದೀವಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪಾಡಿಗೆ ಕುಳಿತಿರುವ ಸಹಸ್ರಕಂಠ ರಾವಣನ ವಧೆ ಕಿಡಿಗೇಡಿತನ ಮಾತ್ರವಾಗಿದೆ. ವೇದಗಳ ಉಪಬೃಂಹಣವೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗುವ ನಮ್ಮ ಪುರಾಣಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಧಾರ್ಮಿಕ ಉದ್ದೇಶದ ಜೊತೆಗೆ ವಿಶಾಲವಾದ ಒಂದು ಸಾಮಾಜಿಕ ದರ್ಶನ. ಬುದ್ಧಿ ಭಾವಗಳ ಅಪರೂಪವಾದ ಹೊಂದಾಣಿಕೆ ಇದ್ದವು. ಸರ್ಗ. ಉಪಸರ್ಗ. ವಂಶಾವಳಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಒಂದು ಪುರಾಣದ ರಚನಾವಿಧಾನ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ

ರಚನಾ ವಿಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಬರಬರುತ್ತ ಪುರಾಣಗಳ ರಚನೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅವುಗಳ ಅಗ್ಗದ ಬಳಕೆಯೂ ನಡೆಯಿತು. 'ಅದ್ಭುತ ರಾಮಾಯಣ' ಇಂಥ ಅಗ್ಗದ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲೊಂದಾಗಿದೆ.

ಮೂಲ ಪುರಾಣದ ಈ ದೋಷಗಳೆಲ್ಲ ಮುದ್ದಣನ ಅನುವಾದದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದ್ದರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನಿಲ್ಲ. ಸುದೈವಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡ ಅನುವಾದ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ವಿಕಾರಗಳು ಅಷ್ಟೊಂದಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಸಂಕ್ಷೇಪದಿಂದಾಗಿಯೇ ಪುರಾಣದ ಮುಖ್ಯ ಕಥೆ ಮತ್ತು ಉಪಾಖ್ಯಾನಗಳ ಒಂದು ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಾಣುವಂತಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀಮತಿಯ ಸ್ವಯಂವರದಲ್ಲಿ ನಾರದ ಪರ್ವತರ ಫಜೀತಿ, ಮತ್ತು ನಾರದನ ಗಾಯನ ಸಾಧನೆ ಈ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟೇನೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಲ್ಲದ ಅಸಂಬದ್ಧವಾದ ವಿನೋದವಿದೆ. ಈ ಹಗುರವಾದ ವಿನೋದದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಹಸ್ರಕಂಠ ರಾವಣನ ಕಲ್ಪನೆಯ ಅಸಂಬದ್ಧತೆಯನ್ನು ಹೇಗೋ ನಂಬಿಬಿಡಬಹುದು. ಅವಸರದ ಬರವಣಿಗೆಯ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಅನುಭವವನ್ನೂ ಅದರ ವಿಷಮತೆಯ ಅರಿವಾಗದಂತೆ ನುಂಗಬಹುಬಹುದು. ಮುದ್ದಣ ಇನ್ನಷ್ಟು ಚತುರತೆಯನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ ಆಧುನಿಕ ಮನೋವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಇದೀ ಪುರಾಣವನ್ನೇ ಒಂದು ಅದ್ಭುತರಮ್ಯ ವೈನೋದಿಕವನ್ನಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸುವುದು ಶಕ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಸೀತೆಯ ಪರಾತತ್ವದ ಗಂಭೀರತೆ ಕಥೆಯ ವಿನೋದವನ್ನು ಕುತ್ತಿಗೆ ಹಿಚುಕುವಂತೆ ಮಾಡಿದೆ.

ಮುದ್ದಣನ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲಿಯ ನಾಟ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಅಭಾವದಿಂದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಯ ಇದ್ದುಬಿದ್ದ ನೈಜ ಅದ್ಭುತವೂ ಕಾವ್ಯವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡುವುದಿಲ್ಲ. ಕಥೆಗೆ ಶಿಖರ ಪ್ರಾಯವಾದ ಸಹಸ್ರಕಂಠ ರಾವಣ ಮತ್ತು ರಾಮ ಇವರ ಯುದ್ಧದ ವರ್ಣನೆ ನಾಟ್ಯದ ಅಭಾವದಿಂದಲೇ ಸಪ್ಪಗಾಗಿ ಹೋಗಿದೆ. ಕ್ಷಣಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಸೋಲುವ ರಾಮನ ಅಹಂಕಾರ ನುಚ್ಚು ನೂರಾಗುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನೂ ಕವಿ ವಿವರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಬಹುದಿತ್ತು. ಹಿಂದೆ ರಾವಣನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಿದಾಗ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಅಸ್ತ್ರವನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಅದು ವಿಫಲವಾಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ಕೂಡ ಅರಿಯದೆ ರಾಮ ದಾನವನ ಮರುಗಣೆಯಿಂದ ಮೂರ್ಛೆ ಹೋಗಿ ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಾದರೂ ಯುದ್ಧದ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ. ಮುಂದೆ ಸೀತೆ ಮಹಾಕಾಳಿಯಾಗಿ ಸಹಸ್ರವದನನನ್ನು ಸಂಹರಿಸಲು ತೊಡಗಿದಾಗ "ಎವೆಯುಲಗುವ ನಿತರೊಳೆ ದಾನವನ ಸಹಸ್ರಕಂಠಂಗಳುಂ ಗಾಳಿಗೆ ಮಾಂಗಾಯುದಿರ್ವಂತದಿ

ದುರ್ಗಾವು" ಎಂದು ಒಂದು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ರಾವಣನನ್ನು ಸೋಲಿಸಿದ ಮಹಾವೀರನ ಇತಿಹಾಸ ಮುಗಿದು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಸೀತೆಯ ಮಹಾಕಾಳಿಯ ರೂಪವರ್ಣನೆಯೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆ ಯಾವ ಕಡೆಗೂ 'ಅದ್ಭುತ'ದ ಅನುಭವವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿರುವಂತೆ ಈ ಕೃತಿಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ರೀತಿ-ಗದ್ಯ; ಭಾಷೆ ಹಳಗನ್ನಡ. ಮುದ್ದಣನ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಮೇಲ್ಪಂಕ್ತಿ ಕೈಗೆ ನಿಲುಕುವಷ್ಟು ದೂರದಲ್ಲಿತ್ತು. ಆದರೆ ಗದ್ಯದ ಬರವಣಿಗೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಹರಿಹರನ ಗದ್ಯಭಾಗಗಳಿಗೋ ಚಂಪೂಕಾವ್ಯಗಳಿಗೋ ದೂರ ಹೋಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು. 'ವೊಡ್ಡಾರಾಧನೆ'ಯನ್ನು ಮುದ್ದಣ ನೋಡಿದ್ದನೋ ಇಲ್ಲವೋ ಹೇಳಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಮುದ್ದಣನು ಗದ್ಯರಚನೆಗಾಗಿ ತನ್ನ ಕಾಲ ಮೇಲೆಯೇ ನಿಲ್ಲಬೇಕಾಯಿತು. 'ಅದ್ಭುತ ರಾಮಾಯಣ'ದ ಗದ್ಯಶೈಲಿ ಮುದ್ದಣನ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಫಲಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವಂತವಾದ ಹಳಗನ್ನಡವನ್ನು ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಕವಿ ಕಲಿತದ್ದು ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿಯೇ. ಶೈಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೂ ಒಂದೇ ಸಮನಾಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಶೈಲಿಯ ವಿಷಮತೆಯೇ ಕವಿಯ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಕೊನೆಯ ಎರಡು ಆಶ್ವಾಸದಲ್ಲಿ ಹಳಗನ್ನಡದ ಗದ್ಯಲಯವನ್ನು ಮುದ್ದಣ ಪ್ರಭುತ್ವದಿಂದ ನಿಯಂತ್ರಿಸುವುದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಎಷ್ಟೋ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಅವನ ಹಳಗನ್ನಡ ಅವನ ಹೊಸಗನ್ನಡದ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಗದ್ಯಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಬೇಕು.

"ಇಂತಿವರ್ಗೆ ರಾಘವಂಗೆ ಸೀತೆಯೊಳ್ ಪ್ರೀತಿಯುಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣನೊಳ್ ಕಾರುಣ್ಯಮುಂ, ಸೀತೆಗೆ ಪತಿಯೊಳ್ ಭಕ್ತಿಯುಂ ಮೈದುನನೊಳ್ ದಯೆಯುಂ, ಲಕ್ಷ್ಮಣಂಗೆ ಅಣ್ಣನೊಳ್ ವಿಶ್ವಾಸಮುಂ ಅತ್ತಿಗೆಯೊಳ್ ವಿನಯಮುಂ ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗಿ ದುರ್ಗಾವು. ರಾಘವನೋರೊರ್ಮೆ ಮುಂಬರಿಗೆ ಪೆರ್ಚಿದರಿಂ ಚಿತ್ರಾಂಗಿಯಾ: ಕಣ್ಣಿದಿರೊಳ್ ಬರ್ಪ ಬಗೆಬಗೆಯ ಮಿಂಗಗಳಂ ಬಣ್ಣಿಪಂ: ಜಲಪಕ್ಷಿಗಳಂ ತೋರಿಪಂ: ಪೂವಳ್ಳಿಗಳ ಪೆಂಪನೊರೆವಂ............"

ವ್ಯಾಕರಣದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇದೆಲ್ಲ ಹಳಗನ್ನಡವೇ. ಆದರೆ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯ ವಾಕ್ಯ ರಚನೆ ಹೊಸಗನ್ನಡದ್ದು. ಹೊಸಗನ್ನಡಕ್ಕೂ ಹಳಗನ್ನಡಕ್ಕೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿರುವ ಕೆಲ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು – ಪ್ರೀತಿ. ದಯೆ. ಕಾರುಣ್ಯ. ಅಣ್ಣ. ಅತ್ತಿಗೆ – ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹೊಸಗನ್ನಡದ ಅರ್ಥಛಾಯೆಯಿಂದ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ 'ಕಾರುಣ್ಯ'

ಮತ್ತು 'ವಿಶ್ವಾಸ' ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುವದು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆ ಆಗಿದೆ ಎಂದು ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಮುದ್ದಣ ಇನ್ನೂ ಹಳೆಯದನ್ನು ಸಂಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ಅರಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದಿಷ್ಟೇ ಸೂಚನೆ.

– 3 –

ಈ ಮೊದಲು ಚರ್ಚಿಸಲಾದ ಮುದ್ದಣನ ಎರಡೂ ಕೃತಿಗಳು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾದವುಗಳು. ಗದ್ಯ ಪದ್ಯಗಳ ಲಯ ವಿನ್ಯಾಸವನ್ನು ಕವಿ ಕಲಿಯುತ್ತಿರುವದು ಈ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ರೀತಿಯ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿ ಅದು ದೊರೆಯದೆಂದು ಕೃತಿಕಾರನನ್ನು ದೂರುವದು ತಪ್ಪಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ 'ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧಂ' ಮಾತ್ರ ನಿರ್ವಿವಾದವಾಗಿ ಸಿದ್ಧ ಕೃತಿಯಾಗಿದೆ. ಕವಿಯ ಯಶಾಪಯಶಗಳು ಈ ಕೃತಿಯ ಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂದಲೇ ನಿರ್ಣಯವಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ಮೊದಲಿನ ಕೃತಿಗಳು ಕವಿ ಏನನ್ನು ಸಾಧಿಸ ಬಯಸಿದ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಸಾಧಿಸಿದ್ದೇನು ಎಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವಂತಿದೆ.

'ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧಂ'ದ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದಾಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಗುರುತಿಸದೆ ಇರಲಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ ಜೈಮಿನಿ ಭಾರತದ ವಸ್ತುವಿಗೂ 'ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧಂ'ದ ವಸ್ತುವಿಗೂ ಇರುವ ಸಾಮ್ಯ ಸುವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಸೀತಾಪರಿತ್ಯಾಗದ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ ಮುದ್ದಣ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತನಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಅವನಿಂದ ಸ್ಫೂರ್ತನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ಉಪಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕವಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತನಾಗಿರುವದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಮನೆಯಳಿಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ರಾಜನಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಶಿವನನ್ನು ಮನೆಯಳಿಯನನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಅರಸನಿದ್ದಾನೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಜನ್ನಗುದುರೆ ಕಲ್ಲಾಗಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟು ರಾಮ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ಪುನಃ ಕುದುರೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಆದರೆ ಇವೆರಡೂ ಕಥೆಗಳ ನಡುವಿನ ಸಾಮ್ಯ ಇದಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚು ಮುಂದೆ ಹೋಗಲಾರದು. ರಾಮಾಯಣ ಮಹಾಭಾರತಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅಶ್ವಮೇಧದ ಕಥೆಗಳು ಎರಡೂ ಕಾವ್ಯಗಳ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಭಿನ್ನ ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತವೆ. ಅಶ್ವಮೇಧಯಾಗ ಕ್ಷತ್ರಿಯರ ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳ ಸಂಕೇತ

ವೇನೋ ಹೌದು. ಆದರೆ ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡವರ ಅಶ್ವಮೇಧ ಕೇವಲ ಅವರ ಪುರುಷಾರ್ಥಸಿದ್ಧಿಗೆ ಸಂಕೇತವಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅವರ ಅವಸಾನದ ಸೂಚನೆಯೂ ಅಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದೆ. ಯಾಗದ ಪರಿಸಮಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಪುಣ್ಯಗಳಿಸಿ ಮುಂದೆ ಸ್ವರ್ಗದ ಹಾದಿಯನ್ನು ಹಿಡಿಯಬೇಕು. ಅವರು ಹೊರಟು ಹೋದರೆ ವೀರಭೋಗ್ಯಳಾದ ವಸುಂಧರೆ ಬಂಜೆಯಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಜೈಮಿನಿ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪಾಂಡವರಿಗೆ ಎದುರಾಗುವ ವೀರರೆಲ್ಲ ಪಾಂಡವರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ವೀರರು, ಅವರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕೃಷ್ಣಭಕ್ತರು. ಯಜ್ಞದ ಕುದುರೆಗೆ ಬೆಂಗಾವಲಾಗಿ ಕೃಷ್ಣನಿರದಿದ್ದರೆ ಅವರು ಗೆಲ್ಲುವ ಭರವಸೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಪಾಂಡವ ಕೌರವರ ಸಂಗ್ರಾಮ ಜೀವನ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಸಂಘರ್ಷವಾಗಿದ್ದರೆ ಅಶ್ವಮೇಧಿಕ ಪರ್ವದಲ್ಲಿಯ ಯುದ್ಧಗಳು ಆತ್ಮ ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಉದಾಹರಣೆಗಳಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ —ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನಲ್ಲಿ—ಅಶ್ವಮೇಧದ ಕುದುರೆ ಭೌತಿಕವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುವದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಮಹತ್ವದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಪಾಂಡವರ ಸತ್ವ ಪರೀಕ್ಷೆ ನಡೆಯುವದೇ ಈ ಕುದುರೆಯ ಮೂಲಕವಾಗಿ. ಅದರ ರೂಪಾಂತರಗಳು ಅರ್ಜುನನಿಗೆ ಬೆವರು ತರಿಸುತ್ತವೆ. ಅದು ಯಾವ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಸೇರುವದೋ, ಅಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅನುಭವ ಕಾದಿರುವದೋ ಎಂಬ ಆತಂಕ ಹೆಜ್ಜೆಹೆಜ್ಜೆಗೂ ತಪ್ಪಿಲ್ಲ.

ಆದರೆ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಅಶ್ವಮೇಧ ಪಡೆಯುವ ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಿ ಬೇರೆಯಾಗಿದೆ. ಉತ್ತರ ರಾಮಾಯಣದ ಅಶ್ವಮೇಧ ಪ್ರಸಂಗ ರಾಮ ಹಾಗೂ ಕುಶಲವರ ಪುನರ್ಮಿಲನಕ್ಕೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ ನಿಮಿತ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ ಕುಶಲತೆಯಿಂದ ರಾಮಾಯಣದ ಈ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಬಭ್ರುವಾಹನನ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡ. ಶೇಷರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹಲವಾರು ಉಪಕಥೆಗಳ ನಾಯಕರು ರಾಮನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದೆರಡು ಸಾರೆ ಅಂಥ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದರೂ ರಾಮನ ಮಹಿಮೆಯಿಂದ ಅಶ್ವಮೇಧದ ಕುದುರೆ ಪಾರಾಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಕುದುರೆಯ ದೇಶ ಸಂಚಾರದ ಉದ್ದೇಶ ರಾಮಚಂದ್ರನ ಸತ್ವವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವದಲ್ಲ. ಅದರ ಗುರಿ ಒಂದೇ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ಆಶ್ರಮ. ಕುಶಲವರೊಡನೆ ರಾಮನ ಪುನರ್ಮಿಲನ. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಗೋತ್ರಹನನದ ಪಾಪವನ್ನು ಕಳೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಯುಧಿಷ್ಠಿರ ಯಜ್ಞದೀಕ್ಷಿತನಾಗಿದ್ದರೂ ಕುದುರೆಯ ಬೆನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೊರಟ ಭೀಮಾರ್ಜುನರ ಸಾಹಸ ಪ್ರದರ್ಶನವೇ ಅಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಂಡಿರು ಮಕ್ಕಳಿಲ್ಲದ ರಾಮ ಅವರ

ತಿರುಗಿ ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಕುದುರೆಯನ್ನು ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಬಿಟ್ಟಂತಾಗಿದೆ. ಮುದ್ದಣನಲ್ಲಿಯೂ ಅಷ್ಟೇ. ಸೀತಾಪರಿತ್ಯಾಗದ ಕಥೆ ಮತ್ತು ಕೊನೆಯದಾಗಿ ಪುನರ್ಮಿಲನದ ಪ್ರಸಂಗ ಇವನ್ನು ಸುಸೂತ್ರವಾಗಿ ನಡೆಸಿಕೊಟ್ಟು ಜನ್ನ ಗುಮರೆ ಕೃತಕೃತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಥೆಯು ನಡುವೆ ಕೂಡ ಅದು ಶತ್ರುಘ್ನ ಮೊದಲಾದವರಿಗೆ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ದರ್ಶನ ಮಾಡಿಸುತ್ತ ನಡುನಡುವೆ ಓದುಗರ ಸ್ಮೃತಿಪಟಲದಿಂದ ಮರೆಯಾಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಅದರ ಕಡಿವಾಣವನ್ನು ಜಗ್ಗಿ ಹಿಡಿದು ಗಿಡಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವವ ಲವನೊಬ್ಬನೇ.

ಹೀಗಾಗಿ ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಉಪಕಥೆಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೋ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೋ ರಾಮನ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುವ ಕಥೆಗಳಾಗಿವೆ. ಕಾಮಾಕ್ಷಿ ದರ್ಶನದ ಕಥೆ, ನೀಲಾಚಲದರ್ಶನದ ಕಥೆ, ಚ್ಯವನನ ಕಥೆ. ಸುಬಾಹು ಯುದ್ಧ, ಹನುಮಂತನ ಪರಾಜಯ ಇವು ಇಂಥ ಕಥೆಗಳು. ರಾಮನ ಅಂತಃಸತ್ವವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಸೀತಾಪರಿತ್ಯಾಗದ ಕಥೆಗಷ್ಟೇ ಇರುವದು. ಹಾಗಾದರೆ ಮುಖ್ಯ ಕಥೆಗೆ ಈ ಉಳಿದ ಕಥೆಗಳಿಂದ ಆಗುವ ಪ್ರಯೋಜನವಾದರೂ ಏನು ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಯೇಳುವದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ಈ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಜ್ವಾಲೆಯಂಥ ಸೇಡಿನ ಹೆಣ್ಣಾಗಲಿ, ಬಭ್ರುವಾಹನನಂಥ ವೀರನಾಗಲಿ, ಚಂದ್ರಹಾಸನಂಥ ಭಕ್ತನಾಗಲಿ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಕುದುರೆಯ ದೇಶ ಸಂಚಾರ ಮುಗಿಯುವವರೆಗೆ ರಾಮ ದೂರ ಅಯೋಧ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದಾನೆ. ಅಂದ ಮೇಲೆ ಎರಡು ಶಕ್ತಿಗಳ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಂಘರ್ಷ ಅಸಂಭವವೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಒಂದು ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾವ್ಯಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮುದ್ದಣ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ, ಹಳೆಯ ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾರದ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಪರಿಹಾರವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ.

ಈ ವಿಚಾರವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಸ್ತರಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಜೀವನ ಮೌಲ್ಯಗಳಿಗೂ ಕಾವ್ಯದ ರಚನಾ ವಿಧಾನಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧದ ಪ್ರಶ್ನೆ ಇದು. ಅಶ್ವಮೇಧದ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯ ಕಥೆಗೂ ಉಪಕಥೆಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಸಂಬಂಧವಾಗಿದೆ. ರಾಮನ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೂ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ಆಶ್ರಮಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಒಂದುಗೂಡಿಸಲು ಅಶ್ವಮೇಧ ಒಂದು ನಿಮಿತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ ಚ್ಯವನನ ಕಥೆಯನ್ನೇ ನೋಡಬಹುದು. ಚ್ಯವನನ ಕಥೆಗೂ ರಾಮನ ಕಥೆಗೂ ನೇರವಾದ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ. ಚ್ಯವನ ಕುದುರೆಯನ್ನು

ಕಂಡ ಮೇಲೆ ರಾಮನ ದರ್ಶನಕ್ಕೆಂದು ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹೋದ ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಶರ್ಯಾತಿ ರಾಜನ ಮಗಳು ಮುದುಕನಾದ ಚ್ಯವನನ್ನು ಗಂಡನನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದು, ಅಶ್ವಿನೀಕುಮಾರರ ಅನುಗ್ರಹದಿಂದ ಗಂಡನಿಗೆ ಯೌವನವನ್ನು ದೊರಕಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಪಾತಿವ್ರತ್ಯವನ್ನು ಮೆರೆಯುವ ಕಥೆಯ ಜೀವನ ಮೌಲ್ಯಗಳು ರಾಮಾಯಣದವೇ ಆಗಿವೆ. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸಾವಿತ್ರಿಯ ಉಪಾಖ್ಯಾನದಷ್ಟೇ ಸತ್ವಯುತವಾದ ಕಥೆ ಇದು. ಶರ್ಯಾತಿಯ ಮಗಳ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯ ಸೀತೆಯ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯದಷ್ಟೇ ದೊಡ್ಡದಾಗಿದೆ. ಅವಳಿಗೆ ಚ್ಯವನನ ಆರೈಕೆ ಮತ್ತು ಅವನ ಪುನರುಜ್ಜೀವನದ ಚಿಂತೆ ಇದು ತಪಸ್ಸಾಗುತ್ತವೆ. ಭೃಗುವಿನ ಮಗನಾದ ಚ್ಯವನ ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇ ತಪಸ್ವಿ. ಅವನ ಮೈಮೇಲೆಲ್ಲ ಹುತ್ತ ಬೆಳೆದು ತಪಸ್ಸನ್ನೇ ತನ್ನ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಸಾಧನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಂಥ ಉಗ್ರ ತಪಸ್ವಿ. ಅದ್ದರಿಂದ ತಪಸ್ಸಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆದಾಗಲೇ ಅವನ ಜೀವನಕ್ಕೊಂದು ಸಫಲತೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಶರ್ಯಾತಿಯ ಮಗಳ ಪುಣ್ಯದಿಂದಲೇ ಅವನು ಈ ಕೃತಕೃತ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ರಾಮಸೀತೆಯರ ದಾಂಪತ್ಯ, ಅಹಲ್ಯೋದ್ಧಾರ ಮೊದಲಾದ ಸಂಗತಿಗಳ ಮೌಲ್ಯಗಳೇ ಇಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತವೆ. ಚ್ಯವನನ ತಾಯಿಯ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಸೀತಾಪಹರಣದ ಅಂಶಗಳು ಧ್ವನಿಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹುದುಗಿಕೊಂಡಿವೆ. ಇಂಥ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಸಜೀವ ಸ್ಪರ್ಶದಿಂದ ಇದೇ ಕಥೆ ಮುದ್ದಣನಲ್ಲಿ ಪುನಃಸೃಷ್ಟಿಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ.

'ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ'ದಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ಉಪಕಥೆಗಳೂ ಇದೇ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಶೇಷ ರಾಮಾಯಣದ ಕಾಲಕ್ಕಾಗಲೇ ರಾಮ ಪರಮಾತ್ಮನಾಗಿ, ಪುರುಷೋತ್ತಮನಾಗಿ ಭಕ್ತಿ ಕಾವ್ಯದ ಸೊಗಡು ಅಂಟಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಮುದ್ದಣನಿಗಂತೂ ಅದರಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಇಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಪೌರಾಣಿಕತೆ ವ್ರತಗಳಲ್ಲಿ, ಕ್ಷೇತ್ರದರ್ಶನದಲ್ಲಿ, ಪುಣ್ಯಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಬೇಕಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ಕೆಲ ಕಥೆಗಳಿಗೆ ಈ ಜಿಡ್ಡು ಮೆತ್ತಿದ್ದರೆ ಅಶ್ಚರ್ಯವೇನಿಲ್ಲ. ಪುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಈ ಉಪಕಥೆಗಳನ್ನು ಮುದ್ದಣ ಅಷ್ಟೊಂದು ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಮುಖ್ಯ ಕಥೆಯ ಪ್ರಭಾವ ಉಪಕಥೆಗಳ ಬಾಹುಲ್ಯದಿಂದ ಮರೆಯಾಗುವ ಅವಕಾಶ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆ.

ಸೀತಾಪರಿತ್ಯಾಗ ಮತ್ತು ಪುನರ್ಮಿಲನಗಳ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಮುದ್ದಣನ ಕಾವ್ಯಶಕ್ತಿ ಇನ್ನಷ್ಟು ಕಳೆಗೊಂಡಿದೆ. ಮನೋರಮೆಯು ಮೂಲಕವಾಗಿ ರಾಮಾಯಣದ ಬಗ್ಗೆ ತನಗಿರುವ ಪಕ್ಷಪಾತವನ್ನು ಮೊದಲೇ ತಿಳಿಯಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಮುದ್ದಣ. ಮುದ್ದಣನ ಕವಿತ್ವಶಕ್ತಿಯ ಸುಕುಮಾರ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಈ ಪಕ್ಷಪಾತರಹಿತ ಅಭಿಯುಕ್ತರು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿಯ ನಾಟ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಅಭಾವವನ್ನು ಕುರಿತು ಈ ಮೊದಲೇ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂತೇ ವೀರರಸದ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಾಗಲೀ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕಾರ್ಯಗಳ ಸಂಘರ್ಷದಲ್ಲಾಗಲಿ ಅವನ ಶೈಲಿಗೆ ಕಳೆ ಬರುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಅವನ ಜನ್ನಗುದುರೆ ಸಾಧ್ಯವಿದ್ದಷ್ಟು ಯುದ್ಧದ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುತ್ತಲೇ ತಿರುಗುತ್ತದೆ. ಅಂಥ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಅನಿವಾರ್ಯವಾದಾಗ ಕಥೆಯ ಶೈಲಿ ಮನಸ್ಸಿಲ್ಲದ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಆ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹೇಗೋ ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಸುಬಾಹು ಯುದ್ಧ, ಹನುಮತ್ಪರಾಜಯ ಇಂಥ ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಮುದ್ದಣ ಹಳೆಯ ಕಾವ್ಯಗಳ ಕೋಶಗಳಿಂದ ವರ್ಣನೆಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಟ್ಟು ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವು ಗುರಿ ತಾಕಿದರೆ ಕಾವ್ಯ ಸಾರ್ಥಕವಾಯಿತು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತಪ್ಪು ಹಳೆಯ ಕವಿಗಳದು! ಮುದ್ದಣನಲ್ಲಿ ಸಂಘರ್ಷವೆಲ್ಲ ಅಂತಃಕರಣದ ತಲಮಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಸನ್ನಿವೇಶವೆಂದರೆ ಸೀತಾಪರಿತ್ಯಾಗ.

ಈ ಪ್ರಸಂಗದ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ರಸಸೃಷ್ಟಿ, ಕಾವ್ಯ ಸಂಕೇತಗಳು ಮತ್ತು ಕಥೆಯ ಜೀವನ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಬೇರ್ಪಡಿಸಲಾರದಷ್ಟು ಬೆಸೆದುಕೊಂಡಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಸಂಗತಿಯ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಚಾರ ಅವಶ್ಯವಾಗಿದೆ. ಸೀತಾಪರಿತ್ಯಾಗದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮುದ್ದಣನ ರಾಮನ ಪಾತ್ರ ರಚನೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಕರ ಟೀಕೆಗೆ ಗುರಿಯಾಗಿದೆ. ಅಗಸನೊಬ್ಬನ ಹೊಣೆಗೇಡಿತನದ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ, ಅದರ ತೂಕವೆಷ್ಟು ಎಂದು ವಿವೇಚಿಸುವಷ್ಟು ತಾಳ್ಮೆಯೂ ಇಲ್ಲದೆ, ಸೀತೆಯ ಬಯಕೆಯನ್ನೇ ನೆವ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ರಾಮ ಸೀತೆಯನ್ನು ಕಾಡಿಗಟ್ಟಿದ ಎಂಬ ಸಂಗತಿಯಲ್ಲಿ ರಾಮನ ಅನುದಾತ್ತ ವರ್ತನೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ, ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಮುದ್ದಣನನ್ನು ದೂರಲಾಗಿದೆ. ಸೀತಾಪರಿತ್ಯಾಗ ಉತ್ತರ ರಾಮಾಯಣದ ಒಂದು ವಾಸ್ತವ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ. ಉದಾತ್ತವಾಗಲಿ ಅನುದಾತ್ತವಾಗಲಿ ರಾಮ ಸೀತೆಯನ್ನು ತೊರೆಯಲೇ ಬೇಕು. ರಾಮನ ಪಾತ್ರದ ನಡೆವಳಿಕೆಯಲ್ಲಿನ ನೈತಿಕತೆ ಅನೈತಿಕತೆಗಳಿಗಿಂತ ಸಮಸ್ಯೆಯ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದರೆ ಹೆಚ್ಚು ಕ್ಷೇಮ. ಇಷ್ಟೇ, ಸೀತೆಯನ್ನು ಕಾಡಿಗಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಅವಳ ವಿರಹದ ಅಗ್ನಿದಿವ್ಯವನ್ನು ಹಾಯ್ದು ರಾಮ ಪಡೆದದ್ದೇನು ಎಂಬ ವಿವರ ಮುದ್ದಣನಲ್ಲಿ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಭವಭೂತಿಯ ರಾಮನನ್ನು ಕಾಣಬೇಕು. ಉತ್ತರ ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಸೀತಾಪರಿತ್ಯಾಗ ರಾಮನ ಅವತಾರ ಸಮಾಪ್ತಿಯ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲ ಹೆಜ್ಜೆ

ಯಾಗಿದ್ದರೆ ಭವಭೂತಿಯಲ್ಲಿ ವಿರಹದ ಮೂಲಕವಾಗಿ ರಾಮ ಪಡೆಯುವ ತಾತ್ವಿಕ ಪುನರ್ಜನ್ಮ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ವರ್ಣನೆ ಮುದ್ದಣನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಭವಭೂತಿಗೆ ರಾಮ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಮುದ್ದಣನಿಗೆ ಸೀತೆ. ರಾಮನ ವಿರಹ ಮುದ್ದಣನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲ, ಉತ್ಕಟವಾದ ಭಾವ ಮಾತ್ರ. "ಅನುಗಾಲಮಾ ವಿಯೋಗ ದುಃಖಮಂ ನೆನೆನೆನೆದು ಪಳಯಿಸುತಿರ್ದಂ". ಇದೇ ಭಾವವನ್ನು ಹತ್ತು ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದಾದ ಮೇಲೆ ರಾಮ ಯಜ್ಞದೀಕ್ಷಿತನಾಗಿ ಸ್ವರ್ಣ ಸೀತೆಯಂತೆ ಒಂದು ವ್ರತದ ಆವಶ್ಯಕ ಯಂತ್ರವಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತಾನೆ.

ಆದರೆ ಇದರಿಂದುಂಟಾಗುವ ಅನುಕೂಲವೆಂದರೆ ಸೀತೆಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಪರಿಪಾಕದ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯ ವಿವರಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಮುದ್ದಣನಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಬಂದು ಬೆಳಗಿನ ಹೊತ್ತು ಸೀತೆಯನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿದಾಗ ಸಂಭ್ರಮದಿಂದ ಕಾಡಿಗೆ ಹೊರಟ ಸೀತೆ ಪಡೆದದ್ದೇನನ್ನು ? ಸೀತೆಯ ಮನಃಸ್ಥಿತಿಗೂ ವಸ್ತುಸ್ಥಿತಿಗೂ ಇರುವ ಘೋರವಾದ ಅಂತರಕ್ಕೆ ಮೂಕಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಅವಳ ಜೊತೆಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಅರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಮುನಿಗಳ ಆಶ್ರಮಗಳನ್ನು ಕಾಣದೆ ಸೀತೆ ಹೌಹಾರುತ್ತಾಳೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಅಣ್ಣನ ಅಣತಿಯನ್ನು ಅರುಹಿದಾಗ. "ಬಿರುಗಾಳಿಯ ಪೊಯ್ಲಿಗೆರೆಮುರಿದು ಬಾಡುವ ಕಪ್ಪುರವಾರೆಯಂತೆ" ಬಿದ್ದು ನಿಶ್ಚೇಷ್ಟಿತಳಾಗುತ್ತಾಳೆ. ("ಬಿರುಗಾಳಿ ಪೊಡೆಯಲ್ಕೆ ಕಂಪಿಸಿ ಫಲಿತ ಕದಳಿ ಮುರಿದಿಳೆಗೊರಗುವಂತೆ" – ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ.) ಆ ಮೇಲೆ ಲಕ್ಷ್ಮಣನ ಶೈತ್ಯೋಪಚಾರದಿಂದ ಎಚ್ಚೆತ್ತು ದುಃಖವೆಲ್ಲ ಮರುಕಳಿಸಿದಂತಾಗಿ ತನ್ನನ್ನೇ ದೂರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ. ಪರಿತ್ಯಾಗದ ಅನ್ಯಾಯದ ಹಿಂದಿನ ತರ್ಕಹೀನತೆಯನ್ನು ಮೊದಮೊದಲು ಅವಳು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ರಾಮ ಇಂಥ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಉಳಿದವರೆಲ್ಲ ಅವನಿಗೆ ಸಲಹೆ ಹೇಳದೆ ಸುಮ್ಮನಿದ್ದರೇಕೆ ಎಂಬುದು ಅವಳ ಪ್ರಶ್ನೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಮಾತನಾಡದೆ ಕಲ್ಲಿನಂತೆ ಎದುರು ನಿಂತಾಗಲೂ ತನ್ನದೆಲ್ಲ ಅರಣ್ಯರೋದನವೆಂದು ಗೊತ್ತಾದ ಮೇಲೆ ಅವಳ ಮನಸ್ಸು ತನ್ನ ಮುಂದಿನ ಕರ್ತವ್ಯವೇನೆಂದು ವಿಚಾರಿಸುತ್ತದೆ. ಕಾಲಿಗೆರಗಿದ ಲಕ್ಷ್ಮಣನನ್ನು ಸಮಾಧಾನಪಡಿಸುತ್ತ ಅವನು ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹೋದ ಮೇಲೆ ಏನೇನು ಮಾಡಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ದುಃಖವಿದ್ದರೂ ಆ ದುಃಖಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಹೊಣೆಗಾರರಲ್ಲ ಎಂಬ ಅರಿವು ಅವಳಿಗೆ ಈಗ ಬಂದಿದೆ. "ಎಮ್ಮೆಲ್ಲರ್ಗೆ ಶ್ರೀರಾಮನಡಿದಾವರೆಯೊಲ್ಮೆಯೊಂದೆ ವಜ್ರಪಂಜರಮಕ್ಕೆ"

ಎಂದು ಆಶೀರ್ವದಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಈ ಆಶೀರ್ವಾದದ ಹಿಂದೆ ಇನ್ನೂ ದುಃಖ ಕೋಪಗಳು ಗುಡುಗಾಡುತ್ತವೆ. ಆದರೂ ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಎದುರಿಗಿರುವ ವರೆಗೆ ಅವಳು ಸಂಯಮದಿಂದಲೇ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಅವಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೋದ ಮೇಲೆ ಮಾತ್ರ ಅವಳ ದುಃಖ ಕೋಡಿವರಿಯುತ್ತದೆ; ಆತ್ಮನಿಂದೆಗೂ ತೊಡಗುತ್ತಾಳೆ. ಆದರೆ ಈ ಅನುಭವ ಅವಳನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತದೆ.

"ಉಃ! ಪೋಕೆ ಪಟುವಟಲಿನೇಂ? ಇವು ಭೋಗಂಗಳ್ ನಶ್ವರಂಗಳಲ್ತೆ? ಆನೆ ರಾಯುಗುವರಿಯಾಗಿ ಪುಟ್ಟೆನೆ? ಕಾಡಂ ಪೊಕ್ಕು ರಕ್ಕಸರ ಬಂದಿಗೊಳಗಾಗೆನೆ? ದೇವಿಯಾಗೆನೆ? ಈಗಣೇ ಬವಣೆಗೆ ಬಾರೆನೆ? ಸಾಜಂ ಸುಖ ದುಃಖಂಗಳ್ ಪಗಲಿರುಳಂತೆವೊಲ್ ಲೋಕದೊಳ್ ಪರಿವರ್ತಿಸಿರ್ಕುಂ. ಇವರೊಳೆನಗಟ್ಟಿಜು ಪೋಯ್ತು. ಶ್ರೀರಾಮನೊಲ್ಮೆಯೊಂದೆ ಶಾಶ್ವತಂ. ಆತನ ನಾಮಸ್ಮರಣೆಯೆ ಎನಗೆ ಬಟ್ಟೆ. ಹೇ ಕಲ್ಯಾಣರೂಪ! ನೀನೆನ್ನಂ ಕೈವಿಡವಿರಯ್ ಹೇ ಕರುಣಾಕರ! ದೆಸೆಗೆಟ್ಟೆನ್ನಂ ಮರೆಯದಿರ್. ಹೇ ಜಗದೊಡೆಯ ಪೆಣ್ಣೆನ್ನೊಳ್ ಕರುಣೆಯಿರಲಯ್. ರಾಮಾ! ರಾಮಾ!! ರಾಮಾ!!! ಎಂದು ಧ್ಯಾನದೊಳಿರ್ದಳ್."

ಕಲಕಿದ ನೀರು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ತಿಳಿಯಾಗುವಂತೆ ಸೀತೆ ಒಂದು ತಾತ್ವಿಕ ಸಮಾಧಾನದ ನೆಲೆಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುತ್ತಾಳೆ. ಈ ಅನುಭವದ ಮೌಲ್ಯಗಳು ನಿಚ್ಚಳವಾಗಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಸುಖದುಃಖಗಳ ಮೋಹದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ದೊರೆತ ಕೂಡಲೆ ಜೀವನವನ್ನು ಬೇರೆ ನೆಲೆಯಿಂದ ನೋಡಲು ಅವಳಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಮೇಲೆ ರಾಮ ಅವಳಿಗೆ ಗಂಡನಲ್ಲ, ದೇವರು, ಜಗದೊಡೆಯ. ಸೀತೆಗೆ ಈ ಮೊದಲೂ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯದ ನೀತಿಪಾಠ ಗೊತ್ತಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅದು ಅನುಭವವಾಗುವದು ಮಾತ್ರ ಈಗ. ಹೆಂಡತಿಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡ ಸೀತೆಗೆ ರಾಮನ ಅನ್ಯಾಯದ ಬಿಸಿ ತಾಗುವದಿಲ್ಲ. ದೇವರು ಕೊಡುವ ದುಃಖವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ ರಾಮನ ಈ ಅನ್ಯಾಯವನ್ನು ಸೀತೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಮೇಲೆ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಗದ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿಯ ಕೊನೆಯ ವಾಕ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯ 'ಕೈವಿಡದಿರಯ್', 'ಮರೆಯದಿರ್', 'ಕರುಣೆಯಿರಲಯ್' ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ಪರಿತ್ಯಾಗಕ್ಕೆ ತೀರ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಈ ಮನಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ರಾಮನ ಧ್ಯಾನ ಸೀತೆಗೆ ಸುಲಭಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇದರ ಮುಂದಿನ ಗದ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬರುವ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯ ಸುಂದರವಾದ ವರ್ಣನೆ ಸೀತೆಯ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಫಲಶ್ರುತಿಯಾಗಿದೆ. ಈ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಮುದ್ದಣ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಪ್ರತಿಮೆಗಳೆಲ್ಲ ಈ ಲೋಕವನ್ನು ಮೀರಿದ ನೆಲೆಯಿಂದ ಬಂದವುಗಳಾಗಿವೆ. ಸೀತೆ ಮತ್ತು ವಾಲ್ಮೀಕಿಯರ ಸಂದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದ್ವಿಧಾಭಾವವನ್ನೂ ತೋರಿಸಲು ಮುದ್ದಣ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ವಾಲ್ಮೀಕಿಯನ್ನು ರಾವಣನಂತೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಕಪಟ ತಪಸ್ವಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವದು ಸೀತೆಯ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಪುಟ ಕವಿಮೆಯಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನ "ಹರುಷಮುಮ್ಮಡಿಸಿದುದು ಶೋಕ ಮೊತ್ತರಿಸಿದುದು ಬೆರಸಿದುದು ಲಜ್ಜೆ ಭೂಮಿಜೆಗಂದು" ಎಂಬ ವರ್ಣನೆಯ ಸಂಕೀರ್ಣತೆಯನ್ನು ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಬರೆದಂತಾಗಿದೆ. ಸೀತೆಯ ಭಯ ತಾತ್ವಿಕ ಭಯವೂ ಹೌದು. ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಅವಳಿಗೆ ಕೇವಲ ಆಶ್ರಯದಾತನಲ್ಲ, ಸತ್ಯದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅವನಿಂದ ಸಹಾಯವೂ ಬೇಕಾಗಿದೆ. 'ಅಗಳ್ ಭೂಸುತೆಗೆ ಮನದ ಭಯದ ಕವಲ್ ಪತ್ತುವಿಡೆ. ಸಂದೆಯಮೆನಸುಂ ಪೆಱಂಮಟ್ಟೆ, ದಿಟದ ನಂಬುಗೆಯಿಂಬುಗೊಳೆ' ಎಂಬ ವರ್ಣನೆ ಸೀತೆಯ ಅನುಭವದ ಬೆಲೆಗಳನ್ನು ಸ್ವಚ್ಛವಾಗಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ.

ಮುದ್ದಣ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವರ್ಣಕ ಕವಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಚಿತ್ರಗಳ ಮುಖಾಂತರವಾಗಿಯೇ ಇದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮಾತ್ರ ಅಲಂಕಾರಿಕ ತೃಪ್ತಿಗಾಗಿ ಬಂದಿವೆಯಾದರೂ, ಉಳಿದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯೋದ್ದೇಶವನ್ನೂ ಸಫಲಗೊಳಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದೆ. ಸೀತೆಯ ಮಕ್ಕಳ ಬಯಕೆಯ ವರ್ಣನೆ ರಾಮಾಯಣದ ಪ್ರಧಾನ ಮೌಲ್ಯವಾದ ಸಂತಾನದ ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸುತ್ತದೆ. ಸೀತೆ ವನವಾಸಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ಬಯಕೆಯನ್ನು ರಾಮನಿಗೆ ತಿಳಿಸಿದಾಗ ಬರುವ ರಾತ್ರಿಯ ವರ್ಣನೆ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚು ಧ್ವನಿಪೂರ್ಣವಾಗಿದೆ. ಸೀತಾ ಪರಿತ್ಯಾಗದ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ರಾಮನ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ನೈತಿಕ ಗೊಂದಲ, ಕಳವಳಗಳ ಪ್ರತಿಚಿತ್ರ ಈ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿದೆ.

"ಅನಿತರೊಳ್ ನೀಲಿಯ ಕಡುವಣ್ಣದೊಳ್ಪಿದ ಪಂದಿಯ ತೊವಲಂ ಮುಸುಂಕಿಟ್ಟು ಮೈದೋರದೆ ಲೋಕಮಂ ನುಂಗಲ್ಕೆಂದು ಬಂದ ಮಂದೇಹ ರಾಕ್ಷಸನೆನೆ ಕಳ್ತಲೆಯೆತ್ತಂ ಪರ್ಬಿದುದು. ಇದು ನಾಡಿದು ಕಾಡಿದು ನೆರೆಯಿದು ಕೆರೆಯಿದು ನೆಲನಿದು ಪೊಲನಿದು ಬೆಟ್ಟಿದು ತಿಟ್ಟಿದು ಸರನಿದು ಮರನಿದು ದರಿಯಿದೋ ಮರಿಯಿದೆಂದು ಬಗೆಯಲ್ಕಾರದಾಯ್ತು. ಆ ಸಮಯ

ಟೊಳ್ ಬಿಸುಗೈಯುನಟ್ಟಿದ ಬೇಹುಕಾಜರ ಸೋಪನಲಾಗಸದೊಳೆಡೆಯೊಳ್ ಅರಿಲುಂ ಭೂದುಬಿದ ಮನೆ ಮನೆಯೊಳ್ ಸೊಡರುಮುಸೆದುವು......”

ಇಂಥಾ ತಮೋಲೋಕದ ಒಡಲಿನಿಂದಲೇ ಸೀತಾ ಪರಿತ್ಯಾಗದ ಸಂದೇಶ ವನ್ನು ಬೇಹುಗಾರ ಹೊತ್ತುತರುತ್ತಾನೆಂಬುದನ್ನು ನೆನೆದರೆ ಈ ವರ್ಣನೆಯ ಧ್ವನಿಶಕ್ತಿ ಎಷ್ಟೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಮುದ್ದಣನಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಹಲವಾರು ವರ್ಣನೆಗಳಿವೆ. ಅವನ್ನೆಲ್ಲ ಚರ್ಚಿಸಲು ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ರಾಮಕಥೆ ಯಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಅಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಪಟ್ಟು ಬೇರೆ ರೀತಿಯ ಅನುಭವವನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಮೇಲೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಉದಾಹರಣೆಯೊಂದು ಸಾಕು.

‘ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧಂ’ದಲ್ಲಿಯ ಮೂಲಚಿತ್ರ ಇದು. ಮೊದಲಿನೆರಡು ಕೃತಿ ಗಳಿಗಿಂತ ಇಲ್ಲಿ ಪುರಾಣದ ಉಪಯೋಗ ಹೆಚ್ಚು ಬೆಲೆಯುಳ್ಳದ್ದಾಗಿದೆ. ವಿಷ ಯಾಂತರವಾದರೂ ಅಡ್ಡಿ ಇಲ್ಲ, ಈ ಪುರಾಣದ ಉಪಯೋಗದ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದೆರಡು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೆಚ್ಚು ಆಧುನಿಕರಾಗಿದ್ದ ಬಿ.ಎಂ. ಶ್ರೀ. ದೇವುಡು ಅಥವಾ ಕೈಲಾಸಂರಿಗಿದ್ದಂತೆ ಮುದ್ದಣನಿಗೆ ಪುರಾಣಗಳ ಪುನರುಜ್ಜೀವನದ ಲವಲವಿಕೆ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಸ್ವಂತದ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣತೆಯ ಕೊರತೆಯನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಪುರಾಣ ಗಳನ್ನು ಮೊರೆಹೋಗುವದು ಬೇರೆ, ಮುದ್ದಣನಂತೆ ಪುರಾಣಗಳ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವದು ಬೇರೆ. ಸ್ವಂತದ ದರ್ಶನವನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸಲು ಸಮ ಕಾಲೀನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಸಾಮಗ್ರಿ ದೊರೆಯದಿದ್ದಾಗ ಪುರಾಣಗಳಿಂದ ಅದನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು. ಆ ಸಾಮಗ್ರಿಗೆ ಬೇರೆ ಬಣ್ಣ ಕೊಟ್ಟು ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿಸುವದು ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ತೀರ ಇತ್ತೀಚಿನ ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಪುರಾಣಗಳ ಪುನರುಜ್ಜೀವನದಲ್ಲಾಗಲಿ, ಅಥವಾ ಪುರಾಣಗಳ ಭಿನ್ನ ಉಪಯೋಗ ದಲ್ಲಾಗಲಿ ಕಾಣುವ ಜೀವನ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಪುರಾಣಗಳ ಮೌಲ್ಯಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಮುದ್ದಣನ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಥ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿ ಸುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅವನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪೌರಾಣಿಕ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ, ಅಲ್ಲಿಯ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಇದ ರಿಂದಾಗಿ ಅವನ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಪ್ರಪಂಚ ಕಿರಿಯದಾಗಿದ್ದರೂ ಸಮಗ್ರವಾಗಿದೆ ಯೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಕವಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಚಿರಪರಿಚಿತವಾದ ನೀತಿಪಾಠವನ್ನೇ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದು ಅನ್ನಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಮೌಲ್ಯಗಳ ವರ್ಣಸಮೂಹ ದಲ್ಲಿ ಇಂಥ ನೀತಿಯೂ ಒಂದಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ.

ಉಳಿದ ಮೌಲ್ಯಗಳಿಗಿಂತ ಈ ನೀತಿಪಾಠಗಳು ಕೃತಿಯ ರಸಪ್ರಪಂಚದ ಹೊರಗೆ ನಿಂತಿರುವದರಿಂದ ಅವುಗಳಷ್ಟೇ ಎದ್ದು ಕಾಣುತ್ತವೆ. ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ, ಅಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಮೌಲ್ಯಗಳು ಹುದುಗಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಕೃತಿಬಂಧದ ಸಮಗ್ರವಾದ ಅಭ್ಯಾಸ ಅಗತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಪೌರಾಣಿಕ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ತನ್ನದಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡ ಕವಿಗೆ ಜೀವನ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಒತ್ತಿಹೇಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಅಭಿಜಾತ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಯವಾದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಿಂತ ವ್ಯಂಗ್ಯ ಹೆಚ್ಚು ಮಹತ್ವದ್ದಾಗುವದು ಇದೇ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ.

ಮುದ್ದಣನ ಪೌರಾಣಿಕ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ಅವನ ಮೂಲಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು; ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅವನ 'ಚಿತ್ರದ ಚೌಕಟ್ಟಿ'ನಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಕಥಾ ಮುಖದಲ್ಲಿಯ ಮಳೆಗಾಲದ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದಿಷ್ಟು ನವೀನತೆಯಿದೆ. ಇಂಥ ಚಿತ್ರಮಯವಾದ ವರ್ಣನೆ ಹಳೆಯ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಪರೂಪವೇನಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮಳೆಗಾಲದ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಾಲಪುರುಷನ ಬೇನೆಯ ಚಿತ್ರ ಒಂದಿಷ್ಟು ಅಪೂರ್ವವಾಗಿದೆ. 'ದುರ್ದಿನ' ಶಬ್ದದ ಧ್ವನಿಸಮೂಹ ಮುದ್ದಣನಿಗೆ ಈ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಸ್ಫುರಿಸಿತೋ, ಅಥವಾ ಇದು ಕವಿಯ ಸ್ವಂತ ಬೇನೆಯ ಚಿತ್ರವೋ ಅಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಮಾತ್ರ ಈ ತೆರದ ಕಾಡುಂ ನಾಡುಂ ಮನೋಜ್ಞವಾಗೆ...... ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಗದ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಂದಳಿಕೆಯವರು ಮರೆಯಾಗಿ ಮುದ್ದಣ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷನಾಗುತ್ತಾನೆ. 'ಎಂದಿನಂತಿರೋಲಗಂ ಪರಿಯೆ ಕಬ್ಬಿಗರ ಬಲ್ಲಹಂ ಮುದ್ದಣಂ' ಎಂಬ ವಿವರವನ್ನು ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಮುದ್ದಣನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಮನೋವೃತ್ತಿ, ದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳನ್ನು ಈ ಸಣ್ಣ ವರ್ಣನೆಯಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಇದು ಹಳೆಯ ಕವಿಯ ಚಿತ್ರ. ದೊರೆ, ಓಲಗ, ಕಾವ್ಯಪಠಣ, ಉಡುಗೊರೆ – ಇಂಥ ಬಾಹ್ಯಸಂಕೇತಗಳ ಮೂಲಕ ಇಂಥವನು ನಿರ್ಮಿಸಲಿರುವ ಕಾವ್ಯ ಎಂಥದೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಮನೋರಮೆಯೊಡನೆ ಆಗುವ ಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯವಸ್ತು, ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ರೀತಿ, ಕಾವ್ಯೋದ್ದೇಶ, ಕಾವ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳು, ಭಾಷೆ ಇವೆಲ್ಲ ನಿರ್ಣೀತವಾಗುತ್ತವೆ. ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುವದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನೆ, ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಗಳ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಪರಿಹಾರ ಇವುಗಳನ್ನೂ ಮುದ್ದಣ ಹೇಳಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನದು ಕನ್ನಡ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವ ಹೊಸ ಕಾವ್ಯ ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಕಥಾಮುಖದಲ್ಲಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಎರಡು ಕಡೆಗೆ, ಮುದ್ದಣ ಮನೋರಮೆ ಯೊಡನೆ ಸಂಭಾಷಿಸುತ್ತಿರುವಾಗಲೇ, ಕವಿಯ ಪ್ರಸ್ತಾಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಇವೆ ರಡೂ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿಯ ವಿಡಂಬನೆಯಿದೆ. ಮನೋರಮೆಯನ್ನು ರತಿಯೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಿ ಬಣ್ಣಿಸುವಾಗ ಹಳೆಯ ಕಾವ್ಯಗಳ ವರ್ಣನೆಯ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಮುದ್ದಣ ವಿಡಂಬಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆ ವರ್ಣನೆಯ ಹುಯಿಲು ಕರ್ಣಕಠೋರವಾಗಿದೆಯಲ್ಲದೆ ಅದರಿಂದುಂಟಾಗುವ ಚಿತ್ರ ಪರಂಪರೆ ಹೊಟ್ಟೆ ತುಂಬ ನಗಿಸುವಂಥದು. ಇನ್ನೊಂದು ಸಂದರ್ಭವೆಂದರೆ ಆರಣ್ಯಕಮುನಿ ಶತ್ರುಘ್ನನ ಸಾವಿರ ಲೆಕ್ಕದ ಸೈನ್ಯಕ್ಕೆ ಉಣಬಡಿಸಿದನೆಂಬ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳಿ ಮನೋರಮೆ ಸಂಶಯವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವ ಸನ್ನಿವೇಶ. 'ಓಂ ಭವತಿ ಬಿಕ್ಷಾಂದೇಹಿ'ಯೆಂಬ ಸಪ್ತಾಕ್ಷರೀ ಮಂತ್ರವನ್ನೂ ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಬ್ಬಿಗರ ಬಡತನದ ಕರುಣಪೂರ್ಣವಾದ ವಿಡಂಬನೆ. ಇವೆರಡೂ ಸಂದರ್ಭ ಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಕವಿಯ ವಿದೂಷಕ ಪಾತ್ರ ಮುದ್ದಣನ ಆಧುನಿಕ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದ ಫಲವೆಂದು ತೋರುವದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯ ಪರಿಣಾಮ ವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಬಂದ ವಿಡಂಬನೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಅದರ ಶೈಲಿ ಹೀಗಿರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಹಳೆಯ ಕವಿಗಳ ವರ್ಣನೆಯ ರೀತಿಯನ್ನು ಹಾಸ್ಯಮಾಡಿದ ಮುದ್ದಣ ತನ್ನ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಂಕೋಚವೂ ಇಲ್ಲದೆ ಅಂಥ ವರ್ಣನೆಗಳನ್ನು ಉಪ ಯೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಪ್ತಾಕ್ಷರೀ ಮಂತ್ರದ ಟೀಕೆ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ರನ್ನದೊಡವು ಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಕವಿಗೆ ಹೇಗೆ ಸ್ಫುರಿಸಿತೋ ದೇವರೇ ಬಲ್ಲ. ಆದರೆ ಇದು ಹೇಳಿ ಕೇಳಿ ಹಾಸ್ಯಪ್ರಸಂಗ. ಅಂದಮೇಲೆ ಈ ವಿಡಂಬನೆಯನ್ನು ಗಂಭೀರ ವಾಗಿ ಪರ್ಯಾಲೋಚಿಸಿ ಮುದ್ದಣನಲ್ಲಿ ಆಧುನಿಕತೆಯನ್ನು ಅರಸುವದು ಅಷ್ಟು ಸಮಂಜಸವಾಗಲಾರದು. ಇಷ್ಟೇ ಈ ವಿಡಂಬನೆಗಳಿಂದ ಮುದ್ದಣ ನಿಗೆ ಹಳೆಯ ಕಾವ್ಯಗಳ ಪರಿಚಯ ಎಷ್ಟು ನಿಕಟವಾಗಿತ್ತೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗು ತ್ತದೆ.

ಮುದ್ದಣ ಮನೋರಮೆಯರ ಸಂವಾದಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ವಿಚಾರಮಾಡಬೇಕು. ಮೊದಲನೆಯ ಕಾರಣ ಇವು ಹಳೆಗನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಪೂರ್ವವಾಗಿರುವದು, ಎರಡನೆಯ ಕಾರಣ ವಿಮರ್ಶಕರೆಲ್ಲರೂ ಇವುಗಳನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವದು. ಮುದ್ದಣ ಮನೋರಮೆಯರ ಪಾತ್ರಸೃಷ್ಟಿಯ ಮೋಹ ಕತೆ, ಸರಸ-ವಿನೋದ, ಸಂಭಾಷಣೆಯ ಚತುರತೆ ಇವು ಆಧುನಿಕರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿ ಸಿದ್ದರೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇನಲ್ಲ. ಮುದ್ದಣನ ವಿನಯ, ಮನೋರಮೆಯ ರಸಿಕತೆ ಈ ಸಂವಾದಗಳ ಮೂಲಕ ಅನ್ಯಾದೃಶವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ. ಇವರ ಪ್ರತಿಭೆ

ರಾಜಶೇಖರ ಹೇಳುವಂತೆ ಭಾವಯಿತ್ರೀ ಹಾಗೂ ಕಾರಯಿತ್ರೀ ಎಂದು ಎರಡು
ವಿಧವಾಗಿವೆ. ಮಳೆಗಾಲದಿಂದ ಕಾಮನ ಹಬ್ಬದ ವರೆಗೆ ಇಬ್ಬರೂ ಕೂಡಿ ಈ
ಕಾವ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರೆಂಬ ಸೂಚನೆ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.
ಇದೆಲ್ಲ ನಿಜ. ಆದರೆ ಈ ಸಂವಾದಗಳಿಂದ ಕೃತಿಗೆ ತಾಂತ್ರಿಕ ಪ್ರಯೋಜನ
ವೇನಾದರೂ ದೊರೆಯುತ್ತದೆಯೇ? ಇವರ ಸಂಭಾಷಣೆಗಳು ಕೃತಿಯ
ಹೊರಗೇ ಉಳಿಯುವವಲ್ಲದೆ ತಮ್ಮ ಮೆರುಗಿನಿಂದ ಮೂಲಕೃತಿಯ ಅಂದ
ವನ್ನು ಮಂಕಾಗಿಸುತ್ತವೆಯೋ ಎಂಬ ಸಂಶಯ ಕೂಡ ಬಾರದಿಲ್ಲ. ಸಾಮಾನ್ಯ
ವಾದ ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ಸುವರ್ಣದ ಚೌಕಟ್ಟು ಎನ್ನುವದು ಮುದ್ದಣನ ಬಗ್ಗೆ ಸರ್ವ
ಸಮ್ಮತವಾದ ನಿರ್ಣಯವಾಗಿದೆ. ಸಂವಾದಗಳ ಹೊಸ ರುಚಿಯನ್ನು ಸವಿದ
ನಾಲಗೆಗೆ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದ ಕಥನ ನಿತುರಗಳೇಯಾಗಿ ಬೇಸರವನ್ನು ತರಿಸಿರ
ಬೇಕು. ಏನೇ ಇದ್ದರೂ ಈ ನಿರ್ಣಯದ ಹಿಂದಿನ ಮನೋಭಾವ ಹೊಸ ರೀತಿ
ಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಹಳೆಯ ತಿರುಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುವದಾಗಿದೆ. ಮುದ್ದಣ
ಈ ಸಂವಾದಗಳಷ್ಟನ್ನೇ ಬರೆದಿದ್ದರೂ ದೊಡ್ಡ ಕವಿಯಾಗಬಲ್ಲನೇ, ಕೃತಿ
ಸಫಲವಾಗಬಹುದಿತ್ತೇ ಎಂದು ನಮ್ಮನ್ನು ನಾವೇ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ.
ಅಥವಾ ಚೌಕಟ್ಟು ಅಂದವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹಳೆಯ ಚಿತ್ರವೊಂದಕ್ಕೆ ಅದನ್ನು
ಉಪಯೋಗಿಸಿದನೇ ಮುದ್ದಣ? ನಾಲು ಸಿಕ್ಕಿತೆಂದು ಕುದುರೆಯ ಖರೀದಿಗ
ಹೊರಟ ಸ್ಥಿತಿ ಆಯಿತು ಇದು.

ಮುದ್ದಣನ ಈ ಸಂವಾದಗಳಿಗೆ ತಾಂತ್ರಿಕ ಪ್ರಯೋಜನವಿದೆ. ರಾಮಾಶ್ವ
ಮೇಧದ ಕತೆ ಸೀತಾಪರಿತ್ಯಾಗದ ಸನ್ನಿವೇಶವೊಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಉಳಿದದ್ದೆಲ್ಲ
ಸಂಚಾರದ ಕತೆ. ಕುದುರೆ ಹೋದ ಕಡೆಗೆಲ್ಲ ಒಂದು ಕತೆ ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.
ಆದರೆ ಅದೂ ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಆಗಬೇಕೆಂಬ
ನಿಯಮವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಇತರ ವಿಚಿತ್ರ ಕತೆಗಳನ್ನು ಸಚಿವನಾದ ಸುಮತಿ ಶತ್ರು
ಘ್ನನಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಮುದ್ದಣ ಮನೋರಮೆಗೆ
ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಇವೂ ಸ್ವಕಪೋಲಕಲ್ಪಿತವಲ್ಲ, "ಮುನ್ನಮಾರಾರ್ಗಿದನೊರೆ
ದರ್?" ಎಂದು ಕೇಳಿದ ಮನೋರಮೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಮುದ್ದಣ, "ಮುನ್ನಂ
ಶೇಷಂ ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನಂಗೆ ಪೇಳ್ದ ನಡಸೆಯೆ ನಿನಗೆ ಬಿತ್ತರಿಪೆಂ. ಆದೊಡೆ ಬಲ್ಲಿತೆ
ಕಣಾ ಒಂದೆರಳ್ದಿವಸಕ್ಕೆ ಮುಗಿಯದು" ಎಂದು ಉತ್ತರ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಈ
ಬಗೆಯ ಕಥನತಂತ್ರ ಭಾರತೀಯ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಸದೇನಲ್ಲ. ಮಹಾಭಾರ
ತದ ಕಥೆಯನ್ನು ಒಟ್ಟು ಎಷ್ಟು ಕತೆಗಾರರು ಎಷ್ಟು ಸಹೃದಯರಿಗೆ ಹೇಳಿದರು
ಎಂಬುದನ್ನು ನೆನೆದರೆ ಈ ತಂತ್ರದ ಪ್ರಾಚೀನತೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಖ್ಯ

ವಾಗಿ ಇವು ಕೇಳಿದ ಕತೆಗಳು, ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಕೇಳಲೆಂದೇ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಕತೆಗಳು. ಕಥನ ಮತ್ತು ಶ್ರವಣಗಳಿಂದ ಈ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ರಸ ಜಿನುಗಬೇಕು. ದ್ರಷ್ಟಾರರು ಮುನಿಗಳು ಹೇಳಿದ ಕತೆಯಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಮಾಣೀಭೂತವಾದ ಸತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಯಾವುದೋ ಕತೆಯಾಗುವದರಿಂದ ಹೇಳಿಕೆಯಲ್ಲಿ ವಸ್ತುನಿಷ್ಠವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೂಲಕಥೆ ಮತ್ತು ಉಪಾಖ್ಯಾನಗಳ ಐಕ್ಯದ ಸೂತ್ರ ಕತೆಗಾರನ ಕೈಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮ ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಈ ಕಥನ ತಂತ್ರದ ಅಭ್ಯಾಸ ಇನ್ನೂ ವಿಶದವಾಗಿ ಆಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ಕಾವ್ಯಸ್ವರೂಪದ ಮೇಲೆ ಈ ತಂತ್ರದ ಪ್ರಭಾವವೇನೆಂಬುದು ನಿರ್ಣಯವಾಗಬೇಕು.

ಈ ಬಗೆಯ ತಂತ್ರದ ಸ್ವಾರಸ್ಯವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಮುದ್ದಣನಿಂದಲೇ ಅರಿಯಬಹುದು. ಕತೆಯ ವಾಸ್ತವಿಕ ಸತ್ಯೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಮನೋರಮೆ ಮಾರ್ಮಿಕವಾದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳು ಹೀಗೆ ಕೇಳುವ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಕಾವ್ಯದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತವೆ. ಪ್ರಾರಂಭಕ್ಕೆ ಮುದ್ದಣ ಅಯೋಧ್ಯಾ ನಗರದ ಹೊರವಳಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದಾಗ, ಮನೋರಮೆ, "ರಮಣ! ಇದೇಂ ನೋಟ್ಪುದು ನೋಟ್ಪುದೆಂದು ಪೊಳೆಯುಂ ಬೆಳೆಯುನಾವುದಂ ಬಣ್ಣಿಸಲ್ ಪೋಪಯ್! ಮೇಣುಂ ತೋರಿದಪುದೆತ್ತಣೆನಿದುಂ" ಎಂದು ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನೆತ್ತುತ್ತಾಳೆ. ಹೇಳಿ ಕೇಳಿ ಕಥೆಯೆಂದ ಮೇಲೆ ನಾಟಕದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವರ್ಣನೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ರಾಮನ ದರ್ಶನಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಹೊರಟಿದ್ದ ಅಗಸ್ತ್ಯ ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯರಿಗೆ ನುಡಿದ ನುಡಿಗಳಿವು ಎಂದು ಮುದ್ದಣ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. 'ಪಗಲುಮಿರುಳುಂ ಸುರಿವ ಬಲ್ಸೋನೆ'ಯ ಬೇಸರವನ್ನು ಕಳೆಯಲು ಮುದ್ದಣ ಹೇಳುತ್ತಿರುವ 'ನಲ್ಗತೆ'ಗೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಪ್ರಾರಂಭ! ಬಾಣ ಕಾದಂಬರಿ, ದಶಕುಮಾರಚರಿತಗಳಂಥ ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಈ ಹೆಸರು ಉಚಿತವಾಗಿದೆ. ಮುದ್ದಣನ ಉದ್ದೇಶವೂ ಅದೇ ಆಗಿರಬಹುದು. ಮನೋರಮೆಯ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಗಳೆಲ್ಲ – ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧೆಯೂ ಒಂದು – ವಿಮರ್ಶಾತ್ಮಕವಾಗಿವೆ. ಒಂದು ವೇಳೆ ರಾಮನ ಜನ್ನಗುದುರೆ ಕಥೆಯು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಮನೋರಮೆಯ ಲಕ್ಷ್ಯ ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕೊನೆಯ ವರೆಗೆ ತಪ್ಪುವದಿಲ್ಲ. ಕತೆಯ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನಾದ ಮುದ್ದಣ ತನ್ನ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಅಧಿದೇವತೆಗೆ ಮಣಿಯುವ ನಾಟಕ ಕೇವಲ ಚಮತ್ಕಾರದಿಂದ ಕೂಡಿರುವದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವೂ ಆಗಿದೆ. ಸೃಜನಶಕ್ತಿಯ ಕಾವ್ಯ. ಪ್ರಮುದಿತ ಮುದ್ದಣನಿಗಿದ್ದರೆ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಅಧೈಕೆ. ಎಚ್ಚರ, ಜಾಣ್ಮೆ ಮತ್ತು ಗಟ್ಟಿ ನೆಲದ ಅರಿವು ಮನೋರಮೆಗೆ ಇವೆ.

ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ಮುದ್ದಣನ ಸಾಹಿತ್ಯಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿಯ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ನೋಡಿದ್ದಾಯಿತು. ಮುದ್ದಣ ಕಾಲಮಾನದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆಧುನಿಕನಾಗಿದ್ದರೂ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯದ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ತನ್ನನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿಕೊಂಡ ಕವಿ. ಆದರೆ ಇವನ ಸಂಪ್ರದಾಯನಿಷ್ಠೆ ಅಂಧಾನುಕರಣವಲ್ಲ. ಸಂಧಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಯ್ಕೆಯ ಪ್ರಸಂಗ ಬಂದಾಗ ತನ್ನ ಪ್ರಕೃತಿಮಾನಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿಯನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಅದರಲ್ಲಿ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಯಶಸ್ವಿಯಾದ ಕವಿ. ಅವನ ಗದ್ಯ ಹೊಸ ಗದ್ಯದಂತೆ ವಿಚಾರಶೀಲವಾದ ಬರವಣಿಗೆಯಾಗದೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕಾವ್ಯಪ್ರಕಾರವಾಗಿದೆ. ಕಥನತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ತಂತ್ರಗಳ ಉತ್ಕೃಷ್ಟ ಉಪಯೋಗ ಅವನಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಆಧುನಿಕನಾಗಿದ್ದುಕೊಂಡೂ ಸಾಧ್ಯಮಾಡಿ ತೋರಿಸಿದ ಕವಿಯ ಪ್ರಯತ್ನ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಶ್ಲಾಘನೀಯವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರೀರಾಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಹೊರಗೊಳಗು

ತೆಕ್ಕುಂಜ ಗೋಪಾಲಕೃಷ್ಣ ಭಟ್ಟ

ಮೊದಮೊದಲು ದೂರದ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ತನ್ನ ಸುಳಿವನ್ನು ಒಂದಿಷ್ಟೂ ಸುಳಿಯಗೊಡದೆ ಕ್ರಮೇಣ "ಕನ್ನಡಗಬ್ಬಿಗರ ಮನೆಯೂಳಿಗದವನೊರ್ವಂ ಕನ್ನಡಿಗಂ" ರಚಿಸಿದ ಅದ್ಭುತ ರಾಮಾಯಣವೆಂಬ ಗದ್ಯಗ್ರಂಥವೂ, "ಚಾವಡಿ ರಂಗಭಟ್ಟನಾತ್ಮಜೆ ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಕನ್ನಡಿತಿ" ಬರೆದ ಶ್ರೀರಾಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವೆಂಬ ಪದ್ಯಕಾವ್ಯವೂ "ಮುದ್ದಣ"ನೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಬರೆದ "ಶ್ರೀರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ"ವೆಂಬ ಗದ್ಯಕೃತಿಯೂ ಒಬ್ಬನಿಂದಲೇ ರಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟವುಗಳೆಂದೂ ಅವನೇ ನಂದಳಿಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣಪ್ಪನೆಂದೂ ಗೊತ್ತಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದ ಕವಿಯ ಕೃತಿಗಳ ಕುರಿತು ಹಲವು ಲೇಖನಗಳೂ ಭಾಷಣಗಳೂ ಈ ಮೊದಲೇ ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅದ್ಭುತರಾಮಾಯಣವನ್ನೂ ಶ್ರೀರಾಮಾಶ್ವಮೇಧವನ್ನೂ ಒಬ್ಬನೇ ಬರೆದಿರಬಹುದೆಂವೂ ಅವನು ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ನಂದಳಿಕೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣಪ್ಪನಾಗಿರಬಹುದೆಂದೂ ಶ್ರೀರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅವನೇ ಗ್ರಥಿಸಿದುದೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲು ಸರ್ವಥಾ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಬರೆದ ಲೇಖನಕ್ಕುತ್ತರವೋ ಎಂಬಂತೆ ರಾಷ್ಟ್ರಕವಿ ಗೋವಿಂದ ಪೈಗಳು ಬರೆದ ಲೇಖನವೂ ಇತರರ ಲೇಖನಗಳೂ ಈ ಮೊದಲೇ ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ ಎಂದಮೇಲೆ ಆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ "ಹಸ್ತ ಮುಟ್ಟು"ವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮಾಡಿದರೆ ಸಾಕೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನೇ ಮೊದಲು ಪೂರೈಸಿ ಅನಂತರ ಇತರ ವಿಷಯಗಳ ಕಡೆಗೆ ಗಮನ ಹರಿಸಬಹುದು.

ಶ್ರೀರಾಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಮೂರನೆಯ ಸಂಧಿಯ ಸೂಚನೆಯಲ್ಲಿ.

"ಶೇಷಮಿಲ್ಲನೆ ರಾಮಚಂದ್ರಮನ ಪಟ್ಟದ ವಿ
ಶೇಷದಿತಿಹಾಸಮಂ ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನಂಗಾದಿ
ಶೇಷನಷ್ಟಾಹಿಕುಲಶ್ರೇಷನಪರಿಮಿತ ಸಂತೋಷದಿಂದೊರೆವನಂದು"

ಎಂದಿದೆ. ಮುಂದೆಯೂ ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನನು ಮಹಾಶೇಷನ ಬಳಿಸಾರಿ "ರಘುವರನ ಮೂರ್ಧಾಭಿಷೇಚನ ಸಮಸ್ತ ಚಾರಿತ್ರಮಂ ಪೇಳ್ದು ತನ್ನ ಪೊರೆಯಬೇಕೆಂದು" ಕೇಳಿಕೊಂಡಂತೆಯೂ ಮಹಾಶೇಷನು "ನಿನಗನುಭವಂ ತನಗೆ ತೋಷಮುಹುದು" ಎಂದು ಕಥೆಯನ್ನುಪಕ್ರಮಿಸಿದಂತೆಯೂ ಇದೆ. ಇದರಿಂದ ಈ ಶ್ರೀರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಶೇಷರಾಮಾಯಣವು ಆಕರವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸೂಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದ ಪ್ರಥಮಾಶ್ವಾಸದ ಮುದ್ದಣ-ಮನೋರಮೆಯರ ಸಂಬಾದದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತು ಬರುತ್ತದೆ:—

"ಮನೋರಮೆ:—ಶ್ರೀರಾಮಂ ಅಶ್ವಮೇಧಮಂ ಕಯ್ಕೊಂಡನೆಂಬರಲ್ತೆ: ಆ ಕತೆಯೆ ಅಕ್ಕುಂ.

ಮುದ್ದಣಂ:—ಈಗಳರಿತೆಂ; ಶೇಷರಾಮಾಯಣಮಂ ಪೇಳ್ವುದೆಂಬೆಯೆ?

ಮನೋರಮೆ:– ಅಪ್ಪುದಪ್ಪುದು. ಅದೊಡೆ ಮುನ್ನಮಾರಾರ್ಗಿದನೊರೆದರ್?

ಮುದ್ದಣಂ:— ಮುನ್ನಂ ಶೇಷಂ ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನಂಗೆ ಪೇಳ್ದನದನೆ ನಿನಗೆ ಬಿತ್ತರಿಪೆಂ"

ಹೀಗೆ ಶ್ರೀರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಕ್ಕೂ ಶ್ರೀರಾಮಾಶ್ವಮೇಧಕ್ಕೂ ಶೇಷರಾಮಾಯಣವೇ ಮೂಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. (ಶೇಷರಾಮಾಯಣವೆಂದರೆ ಪದ್ಮಪುರಾಣದ ಪಾತಾಳ ಖಂಡದಲ್ಲಿ ಬರುವ ರಾಮಾಯಣ). ಒಂದೇ ಮೂಲವನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕವಿಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಬಹುದೆಂಬ ವಾದವನ್ನು ಹೂಡಬಹುದಾದರೂ ಶ್ರೀರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕ ಮತ್ತು ಶ್ರೀರಾಮಾಶ್ವಮೇಧಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ಮಾತುಗಳೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳೂ ಇತರತ್ರವೂ ಬರುವುದರಿಂದ ಎರಡನ್ನೂ ಒಬ್ಬನೇ ಬರೆದನೆಂದು ನಿಶ್ಚಯ ಮಾಡಬಹುದು. ಶ್ರೀರಾಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದಲ್ಲಿ "ತ್ರಿಲೋಕಸಂಸ್ತುತ್ಯನ ಚಾರಿತ್ರಮಂ ಪೊಗಳಲ್ ಸಾಲದೇ ನಾಲಗೆಗಳೆಂಬುದೊಂದೇ ಕೊರತೆ" ಎಂದು ಶೇಷನು ಹೇಳಿದಂತೆ ರಚಿತವಾದ ಮಾತು ಶ್ರೀರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದಲ್ಲಿ ಅಗಸ್ತ್ಯನ ಬಾಯಿಯಿಂದ ಹೇಗೆ ಬರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. "ಇರ್ಚ್ಛಾಸಿರ ನಾಲಗೆಯಿಂದುರಗಪತಿ ರಾಮಚರಿತ್ರಮಂ ಸೇರಿ ಬಣ್ಣಿಸಲಾರನಲ್ಲಂ". ಎರಡು ಸಾವಿರ ನಾಲಗೆಯುಳ್ಳ ಮಹಾಶೇಷನಿಗೆ ಪೊಗಳಲು ಸಾಧ್ಯ

ವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಭೂತಕಾಲದ ಪ್ರಯೋಗವಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಶ್ರೀರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ಬರೆದ ಬಳಿಕ ಅದೇ ಕವಿ ಶ್ರೀರಾಮಾಶ್ವಮೇಧವನ್ನು ಬರೆದನೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಶ್ರೀರಾಮನು ರಾವಣ ಕುಂಭಕರ್ಣಾದಿಗಳ ಜನ್ಮಾದಿ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಕೇಳಿದಾಗ ಅಗಸ್ತ್ಯನು ಆಡುವ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ "ಎನಗರಿವು, ನಿನಗೆ ಬಿನದಂ" ಎಂಬ ಸೊಲ್ಲಿಗೂ ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನನೊಡನೆ ಶೇಷನು ಕಥೆ ಹೇಳಲುಪಕ್ರಮಿಸುವಾಗ "ನಿನಗನುಭವಂ ತನಗೆ ತೋಷಮೆ"ಂಬ ಸೊಲ್ಲಿಗೂ ಹೋಲಿಕೆ ತೋರುವುದರಿಂದಲೂ ಎರಡು ಕೃತಿಗಳೂ ಏಕಕರ್ತೃಕವೆಂದು ಹೇಳಲಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಉಳಿದ ಆಂತರಿಕ ಸಮಾನತೆಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಇದನ್ನು ಇನ್ನಷ್ಟು ದೃಢಪಡಿಸಬಹುದಾದರೂ ಪ್ರಕೃತ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿಗೇ ಕೊನೆಗೊಳಿಸಿ ಬೇರೆ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು.

ಶ್ರೀರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದಲ್ಲಿ ಕಥಾಮುಖವೆಂಬ ಹೆಸರಿನ ಪ್ರಥಮಾಶ್ವಾಸದಲ್ಲಿ ಮುದ್ದಣನು "ಶ್ರೀರಾಮಂ ಅಶ್ವಮೇಧಮಂ ಕಯ್ಕೊಂಡನೆಂಬ" ಕತೆಯನ್ನು "ಆವ ಧಾಟಿಯೊಳ್ ಪೇಳ್ವೆಂ; ಪದ್ಯದೊಳ್ ಪೇಳ್ವೆನೋ ಗದ್ಯದೊಳ್ ಪೇಳ್ವೆನೋ?" ಎಂದು ಮನೋರಮೆಯೊಡನೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದಾಗ ಅವಳು "ಪದ್ಯಂ ವದ್ಯಂ: ಗದ್ಯಂ ಹೃದ್ಯಂ. ಹೃದ್ಯಮಪ್ಪ ಗದ್ಯದೊಳೆ ಪೇಳ್ವುದು" ಎನ್ನುತ್ತಾಳಷ್ಟೆ. ಇದರಿಂದ ಮುದ್ದಣನು ಪದ್ಯವನ್ನು ವಧ್ಯವೆಂದು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿದ್ದಾನೆಂದೂ ಹೃದ್ಯವಾದ ಗದ್ಯವನ್ನೇ ಶ್ರೀರಾಮಾಶ್ವಮೇಧಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆಂದೂ ಒಂದು ಪಕ್ಷದವರ ವಾದವಾದರೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಪಕ್ಷದವರು ಮನೋರಮೆಗೆ ಪದ್ಯವು ವಧ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡಿತೆಂದೂ ಮುದ್ದಣನಿಗೆ ಹಾಗಲ್ಲವೆಂದೂ ಹೇಳಿ, ಶ್ರೀರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣ ಪದ್ಯಗಳನ್ನೋ ಪದ್ಯಖಂಡಗಳನ್ನೋ ಕಾಣಬಹುದೆಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಗದ್ಯದಲ್ಲೇ ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ಆತನ ಗುರುಗಳೇ ಹೇಳಿದರೆಂದೂ ಬರೆದುದಿದೆ. ಈ ವಾದಗಳ ಸಾಧುತ್ವಾಸಾಧುತ್ವವನ್ನು ಶ್ರೀರಾಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಗಾಢವಾದ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ಮುಂದೆ ವಿವೇಚಿಸಲಾಗುವುದು.

ಈಗ, ಮೊತ್ತಮೊದಲಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ನಾಂದೀ ಸಂಧಿಯ ಒಂಬತ್ತು ವಾರ್ಧಕಷಟ್ಪದಿಗಳ ಆದಿಯಲ್ಲಿ "ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರಾಯ ನಮಾಮಿ" ಎಂಬಕ್ಷರಗಳಿರುವಂತೆ ಗ್ರಥಿತವಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಾಕ್ಯವು ಸಂಸ್ಕೃತವ್ಯಾಕರಣದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಶುದ್ಧವಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದರ ಪಾಂಡಿತ್ಯದ ನಿಕಷದಲ್ಲಿ "ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರಾಯ ನಮಃ" ಎಂದಾಗಲಿ "ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರಂ ನಮಾಮಿ" ಎಂದಾಗಲಿ ಇರಬೇಕು. ಕೆಲವರು, ಅನ್ಯತ್ರ

"ನಮಾಮಿ" ಎಂಬ ಕ್ರಿಯಾಪದವಿರುವಲ್ಲಿ ಚತುರ್ಥೀ ವಿಭಕ್ತಿಯು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ; ಆದುದರಿಂದ "ಶ್ರೀರಾಮಚಂದ್ರಾಯ ನಮಾಮಿ" ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವೂ ಸರಿ ಎನ್ನುವುದಿದೆ. ಆದರೆ ವ್ಯಾಕರಣ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇಂತಹ ಪ್ರಯೋಗವು ಸಾಧುವೆಂದು ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಕೆಲವರ ಅಲ್ಪಜ್ಞಾನ ಅಥವಾ ಅಜ್ಞಾನ ಅಥವಾ ಪ್ರಮಾದದಿಂದಾಗಿ ಇಂತಹ ಅಪಪ್ರಯೋಗವು ಪ್ರವೇಶಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಇರಬಹುದು; ಇಲ್ಲವೆ ಛಂದಸ್ಸಿಗಾಗಿ "ಅಪಿ ಮಾಷಂ ಮಷಂ ಕುರ್ಯಾತ್" ಎಂಬಂತೆ ಪ್ರಯೋಗವು ತಪ್ಪೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಆ ರೀತಿ ಬಳಸಿರಬಹುದು. ಎಂದಮೇಲೆ ಮುದ್ದಣನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಬಳಸಿದ್ದಾನೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಬರಿಯ ಅಭಿಮಾನದ ಮಾತಾಗಬಹುದು. ಆದರೆ ಆ ರೀತಿಯ ಚಮತ್ಕಾರವನ್ನಾದರೂ ತರುವ ಪ್ರಯತ್ನವು ಶ್ಲಾಘ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಮುದ್ದಣನ ಪದ್ಯದ ಕುರಿತು ಯಥಾರ್ಥವನ್ನೇ ಆಡಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ಪೀಠಿಕಾಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ಕವಿ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಾರಿ ಹೇಗಿರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವ – ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಿದ್ದರೆ ಕವಿಯನ್ನು ವ್ಯಾಪಾರಿಯೊಡನೆ ಸಮೀಕರಿಸುವ – ಪದ್ಯವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇತರರಾರೂ ಬಳಸದ ವಿಷಯ ವಂದೇ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆ ಪದ್ಯವು ಹೀಗಿದೆ:

ಮೂಲವಳಿಸದೆ ವೃದ್ಧಿಯನೆ ಬಹುಪದಾರ್ಥಕನು
ಕೂಲಮಂ ಗೆಯ್ದು ಋಣಶೇಷಗಳ ಛೇದಿಸುತೆ
ಕಾಲಕರ್ಮಗಳ ಬಿಡದನುಸರಿಸಿ ನಿತ್ಯಕರ್ತೃಕ್ರಿಯ ವಿಭಕ್ತಿಗಳೊಳು
ಮೇಲೆನಿಸಿ ಸತ್ಕೃತಿಯೆಸಗೆ ಮಾನ್ಯನಹನಂತೆ
ಪ್ರೋಲೆಸೆಯೆ ಮೃದುವಚನ ಚಯದಿಂದೆ ಸಂತತಂ
ಪೋಲದಜಿ[3]ೞೊಳೇಕವಚನಕ್ರಮವ ಪಿಡಿದಿರಲ್ಕವನ ಮತಿ ವಿಸ್ತರಿಪ್ಪುದು॥

ವ್ಯಾಪಾರಿ ಮೂಲಧನವನ್ನು ಅಳಿಸಬಾರದು ಹೇಗೋ ಹಾಗೆ ಕವಿ ಮೂಲಕಥೆಯನ್ನು ಅಳಿಸಬಾರದು. ವ್ಯಾಪಾರಿ ವೃದ್ಧಿಯನ್ನು – ಮೂಲಧನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಷ್ಟು ಬಡ್ಡಿಯನ್ನು – ಬಯಸುವಂತೆ ಕವಿಯೂ ಕಥಾವೃದ್ಧಿಯನ್ನು ಬಯಸ ಬೇಕಾಗಿದೆ. ವರ್ತಕನು ನಾನಾ ಪದಾರ್ಥ – ಬಗೆಬಗೆಯ ವಸ್ತು ಸಮೂಹ – ಗಳಿಗೆ ಅನುಕೂಲತೆಯನ್ನೊದಗಿಸಬೇಕಾದವನಾದರೆ. ಕವಿ ಪದಗಳಿಗೆ ಅನೇಕಾರ್ಥ

ಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇತರರಿಂದ ಸಾಲ ಪಡೆದುದನ್ನು ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡುವ – ತೀರಿಸುವ – ವರ್ತಕನಂತೆ ಕವಿ ಅನ್ಯಕವಿಗಳಿಂದ ವಸ್ತು ಭಾವ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರಮಾರ್ಗಾವಲಂಬಿ ಯಾಗಿ ಎರವಲು ಪಡೆದವುಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡದೆ ಇರಬೇಕು. ವಣಿಜನಿಗೆ ವಸ್ತು ಶೇಖರಣ, ಸಾಲ ಪಡೆಯುವಿಕೆ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಮಾಡುವ ಆವಶ್ಯಕತೆಯಿರುತ್ತದೆ; ಕವಿಗೆ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಲಾನುಗುಣವಾದ, ಎಂದರೆ ಮೊದಲು ನಡೆದ ಘಟನೆಯನ್ನು ಮೊದಲು, ಮತ್ತೆ ನಡೆದ ಘಟನೆಯನ್ನು ಮತ್ತೆ ಎನ್ನುವ ರೀತಿಯ ರಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಪಾರಿಗೆ ಕರ್ತೃತ್ವದ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಒಡೆಯ ಆಳು ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ವಿಭಜಿಸಿಕೊಂಡು ಮುನ್ನಡೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದರೆ ಕವಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಕರ್ತೃ - ಕರ್ಮ - ವಿಭಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾರ್ಯ ವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ವ್ಯಾಪಾರಿ ಮಾನ್ಯನಾಗುವಂತೆ, ಕವಿಯೂ ಸತ್ಕೃತಿಯನ್ನು – ಉತ್ತಮ ಕಾವ್ಯವನ್ನು – ರಚಿಸಿದರೆ ಮನ್ನಣೆಗೆ ಅರ್ಹನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಹಿತಮಿತ ವಾದ ಮಾತು ವ್ಯಾಪಾರಿಗೂ ಬೇಕು, ಕವಿಗೂ ಅವಶ್ಯ. ನಾಲಗೆ ಎರಡಾಗದಂತೆ ಮಾತಾಡುವ ವ್ಯಾಪಾರಿ ಮೇಲ್ಮೆವಡೆವಂತೆ, ಕವಿ ಒಂದೇ ಶೈಲಿಯ ವಚನವಿರ ಚನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಮೇಲ್ಮೆವಡೆಯುತ್ತಾನೆ. – ಇದು ಮೇಲಿನ ಪದ್ಯದ ಸಾಮಾನ್ಯ ವಾದ ಅರ್ಥ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ "ಸೆಟ್ಟಿ ಬಿಟ್ಟಲ್ಲೇ ಪಟ್ಟಣ" ಎಂಬೊಂದು ನಾಣ್ಣುಡಿ ಯಿದೆಯಷ್ಟೆ. ವ್ಯಾಪಾರಿ ಬೀಡು ಬಿಟ್ಟ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ, ಅಲ್ಲಿಗೆ ತಮ್ಮ ಆವಶ್ಯಕತೆಗ ಳನ್ನು ಪಡೆದು ಕೊಳ್ಳಲು ಬಂದು ಹೋಗುವವರು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಾ ಬಂದು ಕೊನೆಗೆ ಒಂದು ಪಟ್ಟಣವೇ ನಿರ್ಮಾಣವಾದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ ಸತ್ಕವಿ ತನ್ನ ಸುತ್ತಲೂ, ತನ್ನ ಸುಂದರ ಕಾವ್ಯರಚನೆಯಿಂದ, ಜನರ ಹೃದಯಾ ಹ್ಲಾದಕರವಾಗುವುದರಿಂದ, ಅನೇಕರು ನೆರೆಯುವಂತೆ ಮಾಡಬಲ್ಲನೆಂದು ಇದರಿಂದ ಸೂಚ್ಯ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತೂ, ಕವಿಯನ್ನು ವೈಶ್ಯನಿಗೆ ಹೋಲಿ ಸಿರುದು ಅಪೂರ್ವವಾಗಿದ್ದು ಕವಿಯ ಕಲ್ಪನೆಯ ಹೊಳಹನ್ನು ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ ಎನ್ನಬಹುದು.

ಕವಿಯ ಬುದ್ಧಿಚಮತ್ಕಾರವು ಇನ್ನೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ:- ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ನಾಂದೀ ಸಂಧಿ, ಅನಂತರ ಪೀಠಿಕಾಸಂಧಿ ಎಂದು ಹಿಂಗಡಿಸಿದ್ದು ಅವೆರಡೂ ಭಿನ್ನ ಸಂಧಿಗಳೇ ಅಥವಾ ಒಂದೇ ಸಂಧಿಯೊಳಗಣ ಸಂಧಿಖಂಡವೇ ಎಂಬುದು ಸ್ಫುಟವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇವೆರಡೂ ಭಿನ್ನ ಸಂಧಿಗಳೆಂದು ಕಾಣುವಂತೆ ಮುಂದಣ ಸಂಧಿಯನ್ನು ಮೂರನೆಯ ಸಂಧಿಯನ್ನು

ವಂತೆ ತೋರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಹಾಗಿಲ್ಲದಿರುತ್ತಿದ್ದರೆ ನಾಂದೀ ಸಂಧಿಯನ್ನೂ ಪೀಠಿಕಾ ಸಂಧಿಯನ್ನೂ ಒಂದೇ ಸಂಧಿಯೆನ್ನಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮೂರನೆಯ ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ "ಐದು ಪದ್ಯಗಳು ಪಾತವಾಗಿ ಹೋಗಿವೆ" ಎಂಬ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವಂತೆ ಆರನೆಯ ಪದ್ಯದಿಂದ ಕೃತಿಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಮುದ್ದಣನು ಇತರ ಕೃತಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕರ್ತೃತ್ವವನ್ನು ಮರೆಮಾಡಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಬಿಡಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು.

ಶ್ರೀ ರಾಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ವಸ್ತು ಬಹಳ ಕಿರಿದು. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಐದು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಇನ್ನೂರು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರೈಸುವ ಕಥಾವಸ್ತುವನ್ನು ರಾಮಾನುಜೈಯಂಗಾರರು ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ:- "ಶ್ರೀ ರಾಮನು ವಿಭೀಷಣನಿಗೆ ಲಂಕೆಯಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ, ಪುಷ್ಪಕವಿಮಾನದಲ್ಲಿ ಪರಿವಾರದೊಡನೆ ಹೊರಟು, ನಂದಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಭರತನನ್ನು ಕಂಡು. ಅವನೊಡನೆ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ ಬಂದು, ಪಟ್ಟಾಭಿಷಿಕ್ತನಾದನು." ಇದೇ ವಸ್ತು ಈ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಐದು ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದೆಯೆನ್ನಬಹುದು. ನಾಂದೀ ಸಂಧಿಯ ಒಂಬತ್ತು ಪದ್ಯ ಮತ್ತು ಪೀಠಿಕಾ ಸಂಧಿಯ ಹನ್ನೊಂದು ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ, ಒಟ್ಟು ಇರುವ ಪದ್ಯ ಸಂಖ್ಯೆ ಇನ್ನೂರ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು. ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತುಲನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಆ ಐದು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಇನ್ನೂರು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು (ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ರಾಮರಾಜ್ಯದ ವರ್ಣನೆಯೂ ಇದೆ. ಇದನ್ನು ನಾವು ಶ್ರೀ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಆದುದರಿಂದ ಒಟ್ಟು ಪದ್ಯಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಕಡಿಮೆಯೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು) ಆದರೆ ಅನುಷ್ಟುಪ್ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಸುಮಾರು ಅಷ್ಟೇ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವಾರ್ಧಕ ಷಟ್ಪದಿಗಳಾಗುವುದೆಂದರೆ ಅಸಾಧ್ಯವೇ ಸರಿ. ಮೂಲದಲ್ಲಿಲ್ಲದ ಸಮುದ್ರ ವರ್ಣನೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಇದರಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಕೃತಿ ಈ ರೀತಿಯಾಗಿದೆ. ಇದು ಕವಿಯ ಪ್ರತಿಭೆ, ಕಲ್ಪನಾಶಕ್ತಿಗಳ ದ್ಯೋತಕವೆಂದೇ ಎನ್ನಬಹುದು.

ಶ್ರೀ ರಾಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದಲ್ಲಿ ಮುದ್ದಣನಿಗಿರುವ ಶಬ್ದ ಪ್ರೀತಿ, ಪ್ರಾಸಾನುಪ್ರಾಸಯಮಕಾದಿ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರ ಪ್ರೀತಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಹಿಂದಿನ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಗುಣ (ದೋಷ) ಎದ್ದೇ ಇದೆಯಾದರೂ ಮುದ್ದಣನ ಮನಸ್ಸು ಆ ಕಡೆ ಒಲೆದುದು ಇತರರಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಎಂದೇ ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಒಂದು ಪದ್ಯವನ್ನು ನೋಡಬಹುದು:-

ತೊಟ್ಟಲೊಳ್ ಪುಟ್ಟಮಗು ಪಟ್ಟಿರಲ್ ಮುಟ್ಟಿ ಮೈ
ನಿಟ್ಟಿ ಸುತವೊಟ್ಟರಂದೊಟ್ಟಿಗವನಿಟ್ಟವನ
ಬಿಟ್ಟು ಪಣೆಗಿಟ್ಟು ಪೊಂಬೊಟ್ಟನೆದೆಗಟ್ಟಿಯಾದಿಟ್ಟೆ ಬಿಣ್ಪಟ್ಟವೊಳಗ
ತೊಟ್ಟುಡುಗೆ ಪಟ್ಟೆ ಸೆರೆದುಟ್ಟು ಕೊಂಡೊಟ್ಟಜದ
ಪಟ್ಟಣಿಗರಿಟ್ಟೆಡೆಯು ಬಟ್ಟೆಯುಂ ಮೆಟ್ಟಿ ಬರೆ
ದಿಟ್ಟಿಗೆಡೆಗೊಟ್ಟು ಪಿಂದಟ್ಟೊರ್ವಳಟ್ಟಸದಿ ಕೊಟ್ಟೆ ಪೊರಮಟ್ಟಳಾಗ

(ಸಂ 4-ಪ 9)

ಅನುಪ್ರಾಸಕ್ಕೆ ಅನೇಕರು ಆಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವ ಪದ್ಯವಿದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅನುಪ್ರಾಸವೇನೋ ಕರ್ಣರಂಜಕವಾಗಿದೆ; ಇದು ಒಂದು ಅಲಂಕಾರವೂ ಹೌದು. ಶ್ರೀ ರಾಮನನ್ನು ಕಾಣುವ ತವಕವು ಗೃಹಿಣಿಯಲ್ಲಿಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗಿದೆ ಯೆಂಬ ಭಾವವನ್ನು ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಲಾಗಿದೆಯೆಂದೂ ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ ಪ್ರಾಸಾನುಪ್ರಾಸಗಳ ಈ ನಿಬಿಡಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ ರಸಾಸ್ವಾದನ ಮಾಡುವುದು ಅಷ್ಟೇನೂ ಸುಲಭಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಬರಿಯ ಶಬ್ದ ಮಾಧುರ್ಯದಿಂದ ಅರ್ಥಮಾಧುರ್ಯವುಂಟಾಗುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಎಂದ ಮೇಲೆ ಇದನ್ನು ಚಿತ್ರಕವಿತೆಗೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಕೊಡಬಹುದಾಗಿದೆ. ಇದೇ ರೀತಿ ಶ್ರೀ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದಲ್ಲಿಯೂ ಕವಿ ಶಬ್ದಾಡಂಬರಕ್ಕೆ ಮೋಹಗೊಂಡು ಅರ್ಥಕ್ಲಿಷ್ಟತೆಯನ್ನು ತಂದೊಡ್ಡುತ್ತಾನೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಣ ಉದ್ಧರಣದಿಂದ ಮನಗಾಣಬಹುದು.

"ಮುತ್ತಮಲ್ಲಿ ರನ್ನಗಲ್ಲೆಡೆಯು ಪುಲ್ಲ ಸಲ್ಪಾಸಿನೊಳ್ ಚೆಲ್ಲದಿಂ ನಲ್ಲಳ್ವೆರಸು ಸಿಲ್ಲದೆ ಕುಳ್ಳಿರ್ದು ಮೆಲ್ಲಮೆಲ್ಲನೆ ಲಲ್ಲೆಗರೆವ ಬಲ್ಲತನದ ಸೊಲ್ಲಸೊಗದ ಭುಲ್ಲಣೆಯು ಕೊಲ್ಲಣದೊಳೆಸೆದುಮಲ್ಲಿಗಲ್ಲಿಗೆ ಮಲ್ಲಬೀದಿರಿವ ಪಲ್ಲ ಬಲ್ಲುಲಿಗೆ ಕಲ್ಲದಾಡುವ ತೆಲ್ಲಯಿಸಿದ ಮಲ್ಲಗಿಳಿಯು ಸವಿನುಡಿಗೆ ಪಲ್ಲಟದ ಘಲ್ಲಣೆಯುಲ್ಲಣೆಯು ಗಂಡು ಗೋಗಿಲೆಯಿಂಚರಕ್ಕೆ ಪಲ್ಲಣೆಯು ಬೆಲ್ಲಂಗೋಲ್ವಿಲ್ಲನ ಮಲ್ಲಿಗೆ ಸರಲ ಜಲ್ಲಣೆಗೆ ತಲ್ಲಣಂಗೊಂಡು........." (ಆಶ್ವಾಸ 10)

ಇಲ್ಲಿ ಬರುವ ಎಷ್ಟೋ ಪದಗಳಿಗೆ ಕೋಶದ ನೆರವಿನಿಂದಲೂ ಅರ್ಥ ಮಾಡುವುದು ದುಸ್ಸಾಧ್ಯವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ದುರವಗಾಹತೆಗೆ ವಾಚಕರ ಪಾಂಡಿತ್ಯದ ಕೊರತೆಯೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದಾದರೂ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಸವಿಯುವಲ್ಲಿ ಭಂಗವಿಲ್ಲದಿಲ್ಲ ವೆಂಬುದನ್ನು ರಸಿಕರೆಲ್ಲರೂ ಬಲ್ಲರು. ರಸಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಪೋಷಕವಾಗುವಂತಹ ಅಲಂಕಾರಗಳಿದ್ದರೆ ಅವೆಲ್ಲವೂ ಪರಿಗ್ರಾಹ್ಯಗಳಾಗುತವೆ

ಯೆಂಬುದನ್ನು ಯಾರೂ ಅಲ್ಲ ಗಳೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಮೂರನೆಯ ಸಂಧಿಯ ನಲ್ವತ್ತಾರನೆಯ ಪದ್ಯವು ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದೂ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ ಯೆಂಬುದನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಬಹುದು. ಆ ಪದ್ಯವು ಹೀಗಿದೆ:-

ತಪ್ಪಲೊಳ್ ಕಲ್ಲರಳೆ ಗಿರಿಯುರುಳೆ ತಿರೆ ಪೊರಳೆ
ತೆಪ್ಪ ಬಾನೊಳ್ ಪಾರೆ ಕಡಲಾರೆ ನಿಲಲಾರೆ
ಬಪ್ಪೆನೀ ಪೊಳ್ತಿಗೆಲೆ ಭರತ ನೆಲೆಯರಿತು ಸಲೆ ಸಂತಸದೆ ಪೋಪ್ಪುದೆಂದು
ಒಪ್ಪುವಂತೆನ್ನ ಕೈದಟ್ಟಿ ಪುರಕಟ್ಟಿ ತೆರ
ಳಿಪ್ಪ ರಾಮಂ ಬಾರದಿಹ ಕಾರಣಂ ತೋರ
ದಿಪ್ಪುದಿನ್ನುಂ ಕಾಣೆ ತನ್ನಾಣೆಗಿನ್ನಾಣೆಯುಂ ತರ್ಪನೆಂತೊ ತಿಳಿಯೆ.

ಶ್ರೀ ರಾಮನ ಸತ್ಯಪ್ರತಿಜ್ಞೆ, ಭರತನ ತವಕ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುವಲ್ಲಿ ಈ ಪದ್ಯವು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಶಬ್ದಾಲಂಕಾರದ ಜೊತೆಗೆ ಲಲಿತವಾದ ಪದ ಪ್ರಯೋಗವೂ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ, ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುವ ಯಮಕಾಲಂಕಾರಯುಕ್ತ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಧುರ್ಯವು ಸ್ಫುಟವಾಗಿದ್ದರೂ ಕೆಲವೆಡೆ ಬಹು ಪ್ರಯಾಸದಿಂದ ಅರ್ಥಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಪ್ರಸಂಗವೂ ಇದೆ. ಕವಿಗೆ ಪಾಂಡಿತ್ಯಪ್ರದರ್ಶನದ ಅಭಿಲಾಷೆಯಿರುವಂತೆ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ವಾಸ್ತವಾಂಶ. ಇವುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಕೊಡಹೋಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ವಾಚಕರಿಗೇ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಬಿಡುವುದು ಲೇಸು.

ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಕೌಸಲ್ಯಾ ದೇವಿಯ ಕುತೂಹಲ, ತವಕ ಮುಂತಾದ ಭಾವ ಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಥಾನ ದೊರೆತಿದ್ದರೆ ಶ್ರೀ ರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದಲ್ಲಿ ಭರತನ ಭಕ್ತಿ ಕುತೂಹಲ ತವಕ ಮುಂತಾದ ಭಾವಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಮೊದಲೇ ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಪದ್ಯವಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿವಿಧಭಾವ ಗಳ ಸಮ್ಮಿಶ್ರಣವು ಕೃತಿಗೆ ಹೊಸ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಆಂಜನೇಯನು ಭರತನಿಗೆ ಶ್ರೀರಾಮ ವೃತ್ತಾಂತವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ ಸಂದರ್ಭದ ಪದ್ಯವು ಹೀಗಿದೆ:-

ಪುಟ್ಟಿದುದು ಭಯಮೊರ್ಮೆಯಚ್ಚರಿಯದೊರ್ಮೆ ಮನ
ಗುಟ್ಟೊರ್ಮೆ ನಗೆಯೊರ್ಮೆ ಕಡುಪೊರ್ಮೆ ಹನುಮನಂ
ದಿಟ್ಟಿಸಲ್ ಸಟೆಯೊರ್ಮೆ ದಿಟವೊರ್ಮೆ ಮುದವೊರ್ಮೆ ಭರತಂಗೆ
ನುಡಿಗೇಳಿ[3]ದೆ

ಬಟ್ಟೆಂತುಮಿರದೆ ಚಂಚಲಮನಿಂತೆಂದನೆಲೆ
ಕಟ್ಟದಿರೊಳ್ಳೆತಂದು ಮರಣೋನ್ಮುಖಂಗೆ ಸೊದೆ
ಗೊಟ್ಟು ಕಾವಂತೆ ನುಡಿ ಸೊದೆಯೊಳೆನ್ನಂ ಪೊರೆಯುಲುಜ್ಜುಗಿಪೆ
ನೀನಾವನ್ನೆ (ಸಂ.4-ಪ2)

ಭರತನಿಗೆ ಹನೂಮದ್ವಚನದಿಂದ ಭೀತಿ, ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಮನೋವೇದನೆ, ವಿನೋದ, ಸ್ಥೈರ್ಯ ಮುಂತಾದ ಭಾವಗಳು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೊಳೆತು ಮಾಯುವಾದುವೆನ್ನುವುದು ಎಷ್ಟು ಹೃದ್ಯವಾಗಿದೆಯೋ ಅಷ್ಟೆ ಸುಂದರವಾಗಿ ಭರತನ ಕಾತರದ ಚಿತ್ರವು ಮುಂದಣ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ:-

ದಿಟವೆ ನಂಬಲ್ಬಹುದೆ ರಾಘವನ ವಾರ್ತೆಯುಂ
ಕಟಕಿಯೋ ಮೇಣ್ಬರಿದೆ ಬಳಲಿಸದಿರಿಂತೆನಗ
ಕಟ ಕಂಡುದೆಲ್ಲಿ ನೀನವನೊಳನುಬಂಧಮೆಂತಾದುದೇನೆಸಗುತಿಹರು
ಅಟವಿಯಂ ಪೊರಟಪರೆ ಬಹರೆ ದಾರಿಯೊಳೇಂ ಪೊ
ರಟುದಿಲ್ಲವೇ ರಾಮನೊಳ್ಳಿತಾಗಿಹನೆ ಪ
ರ್ಯಟನದಿಂ ಬಾಡಿಹರೆ ಬರುತುಮಿರ್ಪರೆ ಬಹರೆ ಬಂದರೇ ಪೇಳೆಂದನು
(ಸಂ.4 - ಪ.3)

ಭರತನ ಭಕ್ತಿಭಾವವನ್ನು ಮುಂದೆ ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಒಂದೇ ಒಂದು ಪದ್ಯ ದಿಂದಲೂ ಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.:-

ಆಗಿದಂತಯ್ಯನಡವಿಗೆ ಪೋದುದರಿದಲ್ಲ
ಕಾಡೊಳ್ ತೊಳಲ್ದುದತಿಶಯಮಲ್ಲ ರಕ್ಕಸರ
ಕೂಡೆ ಕೈಗೈದುದಚ್ಚರಿಯಲ್ಲ ದೇವರ್ಕಳಂ ಪೊರೆಯೆ ದೊಡ್ಡಿತಲ್ಲ
ಖೋಡಿ ಪಾತಕಿ ಪಿಶುನನತಿಕೋಪಿ ಪಾಪಿ ಕುಲ
ಗೇಡಿ ಭ್ರಾತೃದ್ರೋಹಿ ತನ್ನೊಳೊರೆದಂತೆ ಕಾ
ಪಾಡಲಿಂತೈತಂದುದಿದುವೆ ಪಿರಿದೆಂದು ಕಾಲ್ಗೆರಗಿದಂ ರಘುರಾಮಗೆ
(ಸಂ. 4 - ಪ.30)

ಶ್ರೀ ರಾಮನ ಪಿತೃವಾಕ್ಯ ಪರಿಪಾಲನ, ವನಸಂಚರಣ, ರಾಕ್ಷಸಹರಣ, ದೇವ ತಾಸಂರಕ್ಷಣ ಮುಂತಾದುವುಗಳೆಲ್ಲ ಅಷ್ಟು ಮಹತ್ವದವುಗಳೇ ಅಲ್ಲ; ಖೋಡಿ

ಪಾತಕಿ ಪಿಶುನನತಿ ಕೋಪಿ ಪಾಪಿ ಕುಲಗೇಡಿ ಭ್ರಾತೃದ್ರೋಹಿ ಎನ್ನಿಸಿದ ತನ್ನಂತ ನ ಆತ್ಮಬ್ಬನನ್ನು ಕಾಪಾಡಲು ಬಂದ ಶ್ರೀರಾಮನ ಭಕ್ತೋದ್ಧಾರಣ ಕಾರುಣ್ಯದ ಅತಿಘನವಾದುದೆನ್ನುವುದು ಭರತನ ಪ್ರಪತ್ತಿಯನ್ನು ಯಥಾವತ್ತಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತದೆ. ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮುದ್ದಣನು ಭರತನಲ್ಲಿ ಆತ್ಮೌಪಮ್ಯವನ್ನು ಕಂಡನೆಂದರೂ ತಪ್ಪಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರೀರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದಲ್ಲಿ ಮುದ್ದಣ ಮನೋರಮೆಯರ ಸಂವಾದದಲ್ಲಿ, ಕವಿಗೆ ಶ್ರೀರಾಮನ ಮೇಲಿನ ಭಕ್ತಿ ಎಷ್ಟಿದೆಯೆಂಬುದು ಸ್ಫುಟವಾಗುತ್ತದೆ:-

ಮನೋರಮೆ "ಉಳಿದೊಡಮಳಿದೊಡಂ ಬಟ್ಟೆದೋರಿಪ ರಸಭರಿತಂ ಚರಿತಂ" ತನಗೆ ಅಪೇಕ್ಷಿತ ಕಥಾವಸ್ತುವೆಂದು ಹೇಳಿದಾಗ ಮುದ್ದಣನು "ನಿನಗಾವ ರಸದೊಳಿಷ್ಟಂ? ಶೃಂಗಾರರಸದೊಳೆ? ವೀರರಸದೊಳೆ? ಹಾಸ್ಯರಸದೊಳೆ?" ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಮನೋರಮೆ:– ಆವ ರಸದೊಳೆಂದೊಡೇಂ? ನವರಸದೊಳಂ
ಮುದ್ದಣಂ:– ಅಂತಿರೆ ಮತ್ತಮಾ ಕತೆಯಾವುದು?
ಮನೋರಮೆ:– ರಾಮಾಯಣದೊಳೇನಾನುಮೊಂದು.

ಈ ಸಂವಾದದಲ್ಲಿ ರಾಮಾಯಣವು ಉಳಿದೊಡಂ ಅಳಿದೊಡಂ ಬಟ್ಟೆದೋರಿಪ (ನವ) ರಸಭರಿತವಾದ ಚರಿತವೆಂಬ ಖಚಿತಾಭಿಪ್ರಾಯವು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಕಥಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸಂವಾದವನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು:–

ಮನೋರಮೆ:– ಅಂತಪ್ಪೊಡೆ ನೀ ಪೇಳ್ವ ನಲ್ಗತೆ ಮುಗಿಯೆವಂದುದು.
ಮುದ್ದಣಂ:– ಉಂ! ಎಂತೆಂತೋ ರಗಳೆಯು ಪಾಳ್ಗತೆ ಕಡೆಗಂಡುದು.
ಮನೋರಮೆ:– ಚಿಃ! ಶ್ರೀರಾಮ ಪುಣ್ಯಚರಿತಮಂ ಪಾಳ್ಗತೆಯೆಂದು
ಇಳಿಕೆಯ್ದು ತೆಗಳ್ವ!
ಮುದ್ದಣಂ:– ಶ್ರೀ ರಾಮ ಚರಿತಮನಿಳಿಪಿ ಕುಳಿಸಿ ನುಡಿದೆನಿಲ್ಲಂ......

ಇಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀರಾಮಚರಿತವು ಪುಣ್ಯಚರಿತವೆಂದು ಮನೋರಮೆಯ ಬಾಯಿಯಿಂದ ಹೇಳಿಸಿ ತಾನೂ ಶ್ರೀ ರಾಮಚರಿತವನ್ನು ಇಳಿಸಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಬರೆದುದಂತೂ ಮೂರೂ ರಾಮಾಯಣದ ಕಥೆಗಳನ್ನೇ ! ಅವನಿಗೆ ಶ್ರೀರಾಮನ ಮೇಲೆ ಅನನ್ಯ ಭಕ್ತಿಯೆಂಬುದು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು ಮಾತ್ರ,

ವಲ್ಲದೆ, ಶ್ರೀ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದ ಸಪ್ತಮಾಶ್ವಾಸದ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಅವನು - "ಶ್ರೀರಾಮಂ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯನೆ?...... ತಾಂ ಯಶೋಧನನಪ್ಪಿನಂ ಲೋಕಾಪವಾದ ಭೀತಿಗಡವಿಗಟ್ಟದನಲ್ಲದರಸಿಯೊಳೇಂ ಪಗೆಯೇ? ....ಇಂತಿದನೆನೆನೆನೆದಟುಂಬಂ ಪಲುಂಬಿದಂ" ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮನೋಭಾವಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡಿ ಹಿಡಿದಿದ್ದಾನೆ. ಅದೇ ಭಕ್ತಿ ಭಾವವು ಶ್ರೀರಾಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಭರತನ ಚಿತ್ರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿದೆ.

ಮೂಲಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಕೌಸಲ್ಯೆಯ ಸ್ಥಿತಿ-ಗತಿ-ಮತಿಗಳನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಿದಂತೆ ಶ್ರೀರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಕೌಸಲ್ಯೆಗಿತ್ತ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನು ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕುಗ್ಗಿಸಲಾಗಿದೆ. ಉಳಿದ ಜಾನಕಿ, ಸುಮಿತ್ರೆ, ಕೈಕೇಯಿ ಮುಂತಾದವರ ಪಾತ್ರಚಿತ್ರಣದಲ್ಲಿ ಕವಿ ಮೂಲದ ಭಾವವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಶಾಂತವಾಗಿರುವಂತೆ ಕೈವಾಡವನ್ನು ತೋರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಭರತನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಮುಂದೆ ಅವರೆಲ್ಲರ ಪಾತ್ರಗಳೂ ಸಾಕಷ್ಟು ರಮಣೀಯವಾಗಿ ಬಂದಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬಹುದು; ಶ್ರೀರಾಮನ ಪಾತ್ರವೂ ಅಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುಜ್ವಲವಾದಂತಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಂದು ಆ ಭಾಗಗಳೆಲ್ಲ ನೀರಸವೆಂದು ತೆಗೆದುಹಾಕುವಂತಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀರಾಮನು ಕೈಕೇಯಿಯನ್ನು ಕಂಡ ಸನ್ನಿವೇಶ, ಕೌಸಲ್ಯೆಯನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಶ್ರೀರಾಮನ ಗಾಂಭೀರ್ಯ-ಸ್ಥೈರ್ಯ ಇತ್ಯಾದಿಗಳು ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿಯೇ ಇವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಶ್ರೀರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದಲ್ಲಿ ಮುದ್ದಣನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡ ಛಂದಸ್ಸು, ಭಾಷೆ, ಶೈಲಿಗಳೆಲ್ಲ ಪೂರ್ವಪರಂಪರೆಯ ಪಥವಿಡಿದು ಸಾಗಿವೆ. ಸಮುದ್ರ ವರ್ಣನೆ ಪೂರ್ವಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲೇ ಇದ್ದರೂ ಕಡಲನ್ನು ಕಾಣದ ಕವಿಯ ವರ್ಣನೆಯಂತಿರದೆ ಅದನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಕಂಡು ಅದರ ವಿವಿಧ ಗುಣಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನು ಮನೋಭೂಮಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಂಡವನ ಸ್ಫೂರ್ತಕವಿತ್ವದಂತಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬರುವ ವಿವಿಧಾಲಂಕಾರಗಳು ಕಡಲನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೀಕರಿಸಲು ನೆರವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಉಳಿದ ಕಡೆಯ ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಪದಗಳೇ ತುಂಬಿ ಕಾವ್ಯ ಸರಸ್ವತಿಗೆ ಭಾರದ ತೊಡವಿನಂತೆ ತೋರುವುದೂ ಇದೆ. ಇದಕ್ಕೂ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಪಂಥಾನುಸರಣವೇ ಕಾರಣವೆನ್ನಬಹುದು. ಶ್ಲೇಷಾಲಂಕಾರವನ್ನು ಬಳಸುವಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತಪದಗಳು ನೆರವಾದಂತೆ ಕನ್ನಡಪದಗಳು ಆಗಲಾರವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಕವಿ ಅಂತಹ ಸಂಸ್ಕೃತಪದಭೂಯಿಷ್ಠವಾದ ರಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದಂತಿದೆ. ಇದನ್ನು ದೋಷವೆಂದು ಧಿಕ್ಕರಿಸುವುದಲ್ಲವಾದರೂ ಗುಣವೆಂದು

ಕೈಕೊಳ್ಳುವುದು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಬಗೆಯಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಕವಿಯ ಪಾಂಡಿತ್ಯಕ್ಕೆ ತಲೆದೂಗಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯಜನತೆಗೂ ಅರ್ಥಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದ ಪದ್ಯರಚನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವ ಕವಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಗೌರವಭಾವವಿದ್ದ ಕಾಲವೂ ಇತ್ತಷ್ಟೆ. ಇದನ್ನೇ ನಂಬಿಯೋ ಎಂಬಂತೆ ಮುದ್ದಣನು ತನ್ನ ಯಕ್ಷಗಾನ ಕೃತಿಯಾದ "ಕುಮಾರವಿಜಯ" ದಲ್ಲಿಯೂ ಇಂತಹ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ: ಜನರನ್ನು ದಂಗುಬಡಿಸಿದ್ದಾನೆ! ಸರಳವಾಗಿ, ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುವ ಪದ್ಯಗಳು ಸುಂದರವಾಗಿ ಸಹೃದಯ ಹೃದಯಾಹ್ಲಾದಕಾರಿಗಳಾಗುತ್ತವೆಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕೂಡ ಶ್ರೀರಾಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿಲ್ಲದಿಲ್ಲ:

ತಾತಗಳಿವಂ ತಂದೆನಗ್ರಜನ ಪೊರಡಿಸಿದೆ
ಮಾತೆಯರ ಮುಳಿಸಿಗೆಡೆಯಾದೆ ಮೇಣ್ ಬಂಧುಗಳ
ಮಾತಿಗೊಳಗಾದೆ ಪರಿಜನಕೆ ಕೀಟಾದೆ ಪುರಜನರ ಬಿರುನುಡಿಗೆ ತಡೆದೆ
ಜಾತಿರಾಜರ ಪಳಿವನೊಳಕೊಂಡೆ ನಾನೀ ಧ
ರಾತಳವನಖ್ಯಾತಿಯಿಂ ಮಲಿನಗೆಯ್ದ್ವೆನೀ
ಪಾತಕಂ ಪೋಪುದೆಂತೆಂತಗ್ರಭವನ ಪದಕಮಲದರ್ಶನಮಪ್ಪುದೋ

ಇಂತಹ ಸರಳ ಸುಂದರ ಪದ್ಯಗಳು ಕಾವ್ಯದ ಆಸ್ವಾದ್ಯತ್ವವನ್ನು ಸುಟ್ಟಿ ತೋರಿಸುತ್ತವೆ; ಮೆಚ್ಚಿಸುತ್ತವೆ.

ಇಷ್ಟಾದರೂ ಮುದ್ದಣನು ಶ್ರೀರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದಲ್ಲಿ ಮನೋರಮೆಯ ಮುಖದಿಂದ "ಪದ್ಯಂ ವಧ್ಯಂ; ಗದ್ಯಂ ಹೃದ್ಯಂ" ಎಂದು ಹೇಳಿಸಿದ್ದಾನಷ್ಟೆ. ಇದರಿಂದ ಮುದ್ದಣನಿಗೆ ಆ ಕಾಲದ ಜನರ ಮನೋಭಾವದ, ಒಲವಿನ ಅರಿವಾಗಿತ್ತೆಂದೂ, ಅಂದಿನ ಜನತೆ ಪದ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಗದ್ಯವನ್ನೇ ಮೆಚ್ಚುತ್ತಿದ್ದರೆಂದೂ ತರ್ಕಿಸಲೆಡೆಯಿದೆ. ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವನು ಗದ್ಯಕಾವ್ಯವನ್ನೇ ರಚಿಸಿದನೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದು ಎಷ್ಟರ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಾಧು ಎಂಬುದನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು.

ಮುದ್ದಣನು "ಆವ ಧಾಟಿಯೊಳ್ ಪೇಳ್ವೆಂ? ಪದ್ಯದೊಳ್ ಪೇಳ್ವೆನೋ. ಗದ್ಯದೊಳ್ ಪೇಳ್ವೆನೋ?" ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮನೋರಮೆ "ಪದ್ಯಂ ವಧ್ಯಂ; ಗದ್ಯಂ ಹೃದ್ಯಂ..." ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬರುವ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಮುದ್ದಣನಿಗೆ ಪದ್ಯವೇ ಮೊತ್ತಮೊದಲಿನ ಆಯ್ಕೆಯೆಂದು ಹೇಳುವಂತಿದೆ.

ಏಕೆಂದರೆ ಮೊದಲು ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲೇ ಎಂದು ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮನೋರಮೆಗೆ ಪದ್ಯ ರುಚಿಸಲಿಲ್ಲ. ಇದೇಕೆ? ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಈ ರೀತಿ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಬಹುದು: ಮುದ್ದಣನು ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾಗಿ ಶ್ರೀರಾಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕವನ್ನು ಬರೆದನು; (ಮುದ್ದಣನು ತನ್ನ ತಾಯಿಯನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದನೋ ಏನೋ? ಅಥವಾ ಕೆಲವರು ಊಹಿಸುವಂತೆ ಈತನು ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿ ಊಟ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಹೊಟೆಲು ಮಾಲಿಕನ ಮಗಳು 'ಲಕ್ಷ್ಮಿ' ಕಣ್ಣಮುಂದೆ ಕುಣಿದಾಡುತ್ತಿದ್ದಳೋ ಏನೋ! ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಸಹೃದಯತೆಯ ಲಕ್ಷಣವಾಗದು. ಅವನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿದ 'ಲಕ್ಷ್ಮಿ'ಗೆ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು "ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ"ಯಾದಳೆನ್ನುವುದು ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.) ಮನೋರಮೆಯಾಗಿ ಅದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದನು. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿ ಬೇರೆ ಅಲ್ಲ; ಮನೋರಮೆ ಬೇರೆ ಅಲ್ಲ. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾಗಿ ಶಬ್ದ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ಉಣಬಡಿಸಿದರೆ ಮನಸ್ಸು ರಮಿಸದ ಮನೋರಮೆ ಅಂತಹ ಐಶ್ವರ್ಯವನ್ನು ಕಾಲ ಕಸವಾಗಿ ಕಂಡಳು. ಎಂದರೆ ಸಂಪತ್ತು ಎಷ್ಟಿದ್ದರೂ ಮನೋರಂಜನೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲ, ಮಾನವಿಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣವೇ ಮನೋರಮೆ ಪದ್ಯವನ್ನು ವಧ್ಯವೆನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ಆ ಶಬ್ದ ಸಂಪತ್ತು ಹೇಗಿರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುವವಳು ಮನೋರಮೆಯೇ. ಅದು "ನೀರಿಳಿಯದ ಗಂಟಲೊಳ್ ಕಡುಂಬಂ ತುರುಕಿದಂತೆ" ಇರಬಾರದು. "ತಿರುಳ್ಗನ್ನಡದ ಬೆಳ್ನುಡಿಯೊಳೆ ಪುರುಳೊಂದೆ" ಇರಬೇಕು. ಮುದ್ದಣನೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮ್ಮತಿಯಿತ್ತು "ಕರ್ಮಣೆಸರದೊಳ್ ಚೆಂಬಳಮಂ ಕೋದಂತಿರೆ, ರಸಮೊಸರೆ, ಲಕ್ಕಣಂ ಮಿಕ್ಕಿರೆ ಎಡೆಯೆಡೆಯೊಳ್ ಸಕ್ಕದದ ನಲ್ನುಡಿ ಮೆರೆಯೆ ತಿರುಳ್ಗನ್ನಡ"ದಲ್ಲಿ ಕತೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಈ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಇಷ್ಟನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು: ಮುದ್ದಣನಿಗೆ ಪದ್ಯವು ಇಷ್ಟವೇ ಆದರೂ ಸಂಸ್ಕೃತಪದಭೂಯಿಷ್ಠವಾಗಿ ರಸವಿಹೀನವಾಗಿ ಕಾವ್ಯವಿರಬಾರದು. ಮಹಾಲಕ್ಷ್ಮಿಯಾಗಿ ರಚಿಸಿದ ಪದ್ಯಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವನು ಕಂಡ ಕೊರತೆಯೇ ಅದು. ಪದ್ಯವು ನಿರರ್ಗಳವಾಗಿ ಹರಿದರೆ ಆ ಕವಿತಾವಾಹಿನಿ ತನುಮನಗಳನ್ನ ಪ್ಪುಕಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಬಲಾತ್ಕಾರದಿಂದ ಬರೆಯ ಹೊರಟರೆ ಬರಡಾಗಿಹೋಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾಗಬಾರದು. ಹೃದ್ಯವಾಗಿ ಹರಿಯುವುದಿದ್ದರೆ ಪದ್ಯವೂ ಗ್ರಾಹ್ಯವೇ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪದ್ಯಖಂಡಗಳೋ ಪೂರ್ಣಪದ್ಯಗಳೋ ಸಾಕ್ಷ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಅವನ ಕೈ ಕಂದಪದ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಣತವಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ:—

ಶ್ರೀರಾಮನು ಸೀತಾದೇವಿಯ ದೋಹದದ ದುಃಖಾರ್ತಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಮರುಗಿ ಒಳಗರಿಯದೆ ಆಕೆಯೊಡನೆ ದುಃಖಕಾರಣವನ್ನು ಕೇಳುವಲ್ಲಿ "ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಸಲ್ಲದ ಬೇನೆಯುದಾಗಿರೆ ತನ್ನಿಂ ತಾನೇ ಮನಕ್ಕೆ ಬೇವಸಮಾಯ್ತೋ? ಅತ್ತೆವಿರೇಂ ಬಯ್ದರೆ? ಎನ್ನೊತ್ತಿನ ಸಹಜಾತರಂತುಟಣಕಿಸೆ ನಿನಗಾದತ್ತೆ ವಿಷಾದಂ? ದೂಸರಿದೆತ್ತಣೆನಾಯ್ತುರಿಸಿ ನಿನಗೆ ಸರಸಿರುಹಾಕ್ಷೀ" ಎನ್ನುವಾಗ

ಮೆಯ್ಯೊಳ್ ಸಲ್ಲದ ಬೇನೆಯುದಾಗಿರೆ

ಎಂದು ಚತುರ್ಮಾತ್ರಾಗಣದ ಪದಗಳನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿ ಶರಪಟ್ಪದಿಯ ಪಾದದ್ವಯದ ಅಡಿಗಟ್ಟನ್ನು ಹಾಕಿ, ಮುಂದಣ

ತನ್ನಿಂ ತಾನೇ ಮನಕ್ಕೆ ಬೇವಸಮಾಯ್ತೋ

ಎಂಬಲ್ಲಿಯೂ ನಾಲ್ಕು ಮಾತ್ರೆಯ ಗಣಗಳನ್ನೇ ಬಳಸಿ ಕಂದಪದ್ಯದ ದ್ವಿತೀಯ ಪಾದದ ಸ್ವರೂಪದರ್ಶನ ಮಾಡಿಸಿ ಮುಂದೆ

ಅತ್ತೆವಿರೇಂ ಬಯ್ದರೆ ಎ
ನ್ನೊತ್ತಿನ ಸಹಜಾತರಂತುಟಣಕಿಸೆ ನಿನಗಾ
ದತ್ತೆ ವಿಷಾದಂ ದೂಸರಿ
ದೆತ್ತಣೆನಾಯ್ತುರಸಿ ನಿನಗೆ ಸರಸಿರುಹಾಕ್ಷೀ

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಯುಕ್ತವಾದ ಪೂರ್ಣ ಕಂದಪದ್ಯವನ್ನೇ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮನೋರಮೆ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ "ಪದ್ಯಂ ವಧ್ಯಂ" ಎನ್ನುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತಭಾಗವು ಪದ್ಯವಲ್ಲವೆಂದೇ ಗ್ರಹಿಸುವ "ಮೋಡಿ"ಯಲ್ಲ ಮನೋರಮೆ. ಮುದ್ದಣನಿಗಾಗಲಿ ಮನೋರಮೆಗಾಗಲಿ ಸಹಜಸುಂದರವಾಗಿ ಮೂಡಿಬರುವ ಪದ್ಯವು ಪರಿಗ್ರಾಹ್ಯವೇ ಆಗಿದೆಯೆಂದು ಇಷ್ಟರಿಂದಲೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಇದರಂತೆ ಇನ್ನಿತರ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪದ್ಯಗಳು ತಮ್ಮಿಂತಾವೇ ಧುಮುಕಿ ಬರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಮನೋರಮೆಯ ಆಕ್ಷೇಪವಾಕ್ಯಗಳಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿದ್ದೂ ಕಾವ್ಯಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಂ ವಧ್ಯಂ ಎಂದುದಕ್ಕೆ ಏನಾದರೂ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕಾರಣ ವಿದ್ದಿರಲೇಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಈ ಶಂಕೆಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಶ್ರೀರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಆಮೂಲಾಗ್ರ ಪರಿಶೀಲನವೇ ಸೂಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ನಾಂದೀ ಸಂಧಿಯ ಪದ್ಯವೊಂದು ಇದು:

ಯತಿಗಣಾಶ್ರಯಮೆನಿಸಿ ಶಬ್ದಾರ್ಥಭಾವದಿಂ
ದತಿರಸಾಲಂಕಾರವೊಪ್ಪೆ ಜೀವಾಕ್ಷರ ಸು
ಗತಿಗಿರ್ಕೆಯಾಗಿ ನವಪದಪುಂಜರಂಜಿತಮನೋಜ್ಞಮೆನೆ ಕೈವಲ್ಯದ

ನುತಸುಕೃತ ಪದ್ಯಾವಳಿಯ ಇದೆನಿಸುತ್ತೆ ವಸು
ಮತಿಗೆ ವಿಬುಧರ್ಕಳಿಂ ಸಂಭಾವ್ಯಮಾಗೆ ಭಾ
ರತಿಯೊಲಿದಜಸ್ರಮೆನಗಿಷ್ಟಾರ್ಥಮಿತ್ತು ತಾನಿರ್ಕೆ ಮಜ್ಜಿಹ್ವಾಗ್ರದಿ ॥

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯವನ್ನೂ ವಾಗ್ದೇವತೆಯನ್ನೂ ಶ್ಲೇಷೆಯಿಂದ ಸ್ತುತಿಸಲಾಗಿದೆ, ನಿಜ. ಕಾವ್ಯದ ಕುರಿತಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಮೊತ್ತಮೊದಲಿನ "ಯತಿಗಣಾಶ್ರಯ"ವೆಂಬುದು ಪೂರ್ವಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದೆ ಎನ್ನಬಹುದು. ಉಳಿದವುಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದ-ಅರ್ಥ-ಭಾವಗಳು ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪುವಂತಿವೆಯಾದರೆ ರಸವು ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿದೆಯೆಂದು ಎಲ್ಲ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಅಲಂಕಾರಗಳೇನೋ ತುಂಬಿವೆ; ಪ್ರಾಸಾನುಪ್ರಾಸಯಮಕಗಳು ತುಂಬಿವೆ; ಶ್ಲೇಷೋಪಮಾದ್ಯಲಂಕಾರಗಳೂ ತುಂಬಿವೆ. ಹೊಸ ಹೊಸ ಪದಗಳನ್ನೂ ಬಳಸಿದ್ದಾಗಿದೆ. ಹೊಸ ಪದಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದುದಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಟ್ಟು ಮುಗಿಸಿಬಿಡಬಹುದು: ಪೀಠಿಕಾಸಂಧಿಯ ಆರನೆಯ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ "ಗುಮ್ಮ" ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗಿದೆ:—

ನಿಂದಿಸುವ ಜನರ ದುರ್ವಾಕ್ಯಮಂ ಕೇಳ್ದು ಮನ
ಗುಂದಿ ಮಾಣ್ಬನೆ ಕಾವ್ಯರಚನೆಯಂ ಕವಿ ಗುಮ್ಮ

ನಂದುದಿಪ ನೇಸಱಂ ಕಂಡು ದನಿಗುಡಲರ್ಕನೇಂ ಕಿರಣಮುಡಗಿಸುವನೇ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಬರುವ ಗುಮ್ಮ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ, ತುಳುವಿನಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಇತರ ತಾಯ್ನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ "ಗೂಗೆ" ಎಂಬುದೇ ಅರ್ಥ. ಹಿಂದಣ ಕವಿಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನಿಟ್ಟು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದಂತೆ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲೆಲ್ಲ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ "ಭೀಕರಾಕೃತಿ, ಭೂತಂ" ಇತ್ಯಾದ್ಯರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಗೊಂಡಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ದಾಸರ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲೊಂದರಲ್ಲಿ "ಗುಮ್ಮನ ಕರೆಯದಿರೇ" ಎಂಬಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಇದೇ ರೀತಿಯಿದೆ. ಶ್ರೀರಾಮಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಕ್ಕೆ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಬರೆದ ರಾಮಾನುಜೈಯಂಗಾರರು ಗುಮ್ಮ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಾಡುಕೋಳಿ ಎಂಬರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಅಂತೂ ಇದೊಂದು "ನವಪದ". ಇಂತಹ "ನವಪದಪುಂಜ"ವು ಈ ಪದ್ಯಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿದ್ದು ಅದು ಮುದ್ದಣನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕೃತ, ಪ್ರಮುಖ ವಿಷಯವೆಂದರೆ ಮುದ್ದಣನು "ಯತಿಗಣಾಶ್ರಯ"ವೆನಿಸಿ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆಯೇ ಎನ್ನುವುದು. ಇಡೀ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡು

ಬರುವ ಇನ್ನೂರನಲ್ವತ್ತೆರಡು ವಾರ್ಧಕಷಟ್ಪದಿಗಳಲ್ಲಿ (ಸೂಚನೆಯ ಪದ್ಯಾರ್ಧಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು) ಯತಿಭಂಗವೆಂಬುದು ಎಷ್ಟರಲ್ಲಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು "ಶ್ರುತಿಸುಭಗ"ರು ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು. ಅದಕ್ಕಿಂತ ಪೂರ್ವಭಾವಿಯಾಗಿ ಯತಿಭಂಗವೆಂದರೇನೆಂಬುದನ್ನು ಖಚಿತವಾಗಿ ತಿಳಿದಿರಬೇಕು. ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿಯಲ್ಲಿ ಯತಿಭಂಗವೆಂದರೇನೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಗೆ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂಬಂಶಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ವಿವೇಚಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

"ಯತಿಯೆಂದರೆ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಓದುವಾಗ ಅರ್ಥಸ್ಫೂರ್ತಿ ಕೆಡದಂತೆ ಪದ್ಯಪಾದದ ನಿಯತವಾದ ಒಂದೊಂದೆಡೆಯಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು. ಹಾಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸುವುದು ಪದದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಅರ್ಥಸ್ಫೂರ್ತಿ ಕೆಡುವುದರಿಂದ ಪದದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕು."

ಇದರ ಪ್ರಕಾರ ಯತಿಯೆಂದರೆ ಪದ್ಯಪಾದಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯತಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಪದಕ್ಕೆ ವಿಚ್ಛಿತ್ತಿಯುಂಟಾಗಬಾರದೆಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆಯೇ ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಯತಿಭಂಗವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ನಕ್ಷತ್ರಚಿಹ್ನೆಯಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು:

> ಅಮಲಕನಕದುದ್ಯ * ದ್ವೇಸುತ್ತಿರ್ಪುದೊಪ್ಪು *
> ತ್ತಮೆ ರಜತಚತುರ್ದ್ವಾ * ರಂಗಳಿಂ ಮಂಗಳಾದ್ಯು
> ತ್ತಮ ತವನಿಧಿ......

ಈ ಮಾಲಿನೀ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ಗುರುತು ಹಾಕಿದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಯತಿಭಂಗವಿದೆಯೆನ್ನಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಯಥಾರ್ಥವಾಗಿಯೂ ಯತಿಭಂಗವಿದೆಯೆ? ಯತಿಭಂಗದ ಲಕ್ಷಣವು ಇದೇ ಎಂದಾದರೆ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿಯೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಯತಿಭಂಗವಾದುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು ಅಷ್ಟೇನೂ ಕಷ್ಟವಾಗದು. ಆದುದರಿಂದ ಯತಿಭಂಗರೇನೆಂಬುದನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಇತರ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅವಗಾಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಎಷ್ಟೋ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ, 1932ನೆಯ ದಶಂಬರದಲ್ಲಿ, ಮಡಿಕೇರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಸೇಡಿಯಾಪು ಕೃಷ್ಣಭಟ್ಟರು ಓದಿದ "ಕನ್ನಡ ಛಂದಸ್ಸು" ಎಂಬುದು ಅನಂತರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಿಷತ್ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿತ್ತಷ್ಟೆ. ಅದರಲ್ಲಿ "ಯತಿ" ಎಂಬುದರ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಅದರಿಂದ ಕೆಲವೇ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಪ್ರಕೃತ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಸಾಕಾಗುತ್ತದೆ:—

"ಯತಿಯೆಂದರೆ ಗಣಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯತವಾಗಿ ಪ್ರತೀತವಾಗುವ ವಿರಾಮ ಸ್ಥಳ. ಅದನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಬಾರದು......ಯತಿಭಂಗವೆಂದರೆ, ಗಣವು ಸರಿಯಾಗಿದ್ದು, ಓದುವಾಗ ಅರ್ಥವು ಕೆಡುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿರಾಮ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭ......ಯತಿಯೆಂಬುದು ಹಾಡುವಾಗ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗುವಂತೆ ನಿಲ್ಲಿಸಲು ಎಡೆಯಿರಬೇಕೆಂಬುದಕ್ಕಾಗಿ ನಿಯಮಿತವಾಗಿದೆ... ವಿಶ್ರಮಸ್ಥಾನಾನಂತರ ಬರುವ ಪದದ ಸ್ವರೂಪವು ಕೆಡದಿದ್ದರೆ ಯತಿಭಂಗವಾಗುವುದಿಲ್ಲ......ಹಿಂದೆ ಮುಂದೆ ಲಘುವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಯತಿಭಂಗವಾದರೆ ಪ್ರತೀತವಾಗುವಂತೆ, ಗುರುವಿದ್ದರೆ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ."

ಮೇಲಿನ ಉದ್ಧರಣದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯ ವಾಕ್ಯವೊಂದನ್ನೇ ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ಸಾಕಾಗಬಹುದು. ಎಂದರೆ ಗಣದಲ್ಲಿ, ಅದರಲ್ಲೂ ಮಾತ್ರಾಗಣದಲ್ಲಿ, ಗಣದ ಅಂತ್ಯವಲ್ಲಿ ಯತಿ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆಯಾದುದರಿಂದ ಒಂದು ಗಣವು ಕೊನೆಗೊಂಡು ಇನ್ನೊಂದು ಗಣವು ಆರಂಭವಾಗುವ ಸ್ಥಾನದ ಹಿಂದೆ ಅಥವಾ ಮುಂದೆ, ಇಲ್ಲವೆ ಹಿಂದೂ ಮುಂದೂ ಗುರುವಿದ್ದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಯತಿಭಂಗವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಕ್ಕಡೆಯಲ್ಲೂ ಲಘುವಿದ್ದು ಪದಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಮಿಸಬೇಕಾದ ಪ್ರಸಂಗವಿದ್ದಲ್ಲಿ ಯತಿಭಂಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿಯಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಗುರುತು ಹಾಕಿದ ಕಡೆ ಯತಿಭಂಗವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕನ್ನಡ ಛಂದಸ್ಸು ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಯತಿಭಂಗಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಕನ್ನಡದ ಉದಾಹರಣೆ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಭಾಗ:—

ದೇವಪುರ ಲಕ್ಷ್ಮೀರಮಣನಾಸ್ಯಚಂದ್ರನಾನಂದಮಂ ನಮಗೀಯಲಿ.

ಇಲ್ಲಿ ಐದೈದು ಮಾತ್ರೆಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಗಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಎರಡನೆಯ ಗಣವಾದ "ಲಕ್ಷ್ಮೀರ" ಎಂದಾದ ಮೇಲೆ "ಮಣನಾಸ್ಯ" ಎಂಬ ಪಂಚಮಾತ್ರಾಗಣವು ಬರುತ್ತದೆ. ಆಗ ಪೂರ್ವಗಣಾಂತ್ಯದ ರಕಾರವು ಹ್ರಸ್ವವೂ ಆದುದರಿಂದ ಲಘುವೂ ಆಗಿದ್ದು ಉತ್ತರಗಣದ ಆದಿಯ ಮಕಾರವು ಹ್ರಸ್ವವೂ ಲಘುವೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ಉತ್ತರ ಗಣವು "ಮಣನಾಸ್ಯ" ಎಂದಾಗುವುದವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಯತಿಭಂಗವಿದೆ ಎಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಈ ಲಕ್ಷಣೋದಾಹರಣಗಳನ್ನು ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಶ್ರೀರಾಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು. ಇದರಲ್ಲಿ ಉದ್ದಿಷ್ಟಾರ್ಥಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲವು ವಿಶಿಷ್ಟ ಪದಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕಾಗಿ ಬಂದಾಗ ಹಲವು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಯತಿಭಂಗವಾದುದನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ವರ್ತಕನಿಗೂ ಕವಿಗೂ ಸಮಾನಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ ಪದ್ಯವನ್ನೇ ಮೊದಲು

ನೋಡೋಣ: ಇದರ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ "ಸತ್ಕೃತಿಯೆಸಗೆ" ಎಂಬಲ್ಲಿ "ಸತ್ಕೃತಿಯೆ" ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ಒಂದು ಗಣವು ಕೊನೆಯಾಗಿ "ಸಗೆ" ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಶೂನ್ಯ ಪದವೊಂದು ಮುಂದಣ ಗಣಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಯತಿ ಭಂಗವುಂಟಾಗಿದೆ. ಇದೇ ರೀತಿ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಯತಿವಿಲಂಘನ ವಾದುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು:

1) ವಿಧುಪುರದ ಲಕ್ಷ್ಮೀಮನೋಹರಂ ಕಬ್ಬಿಗರ ಕುಲಮಂ ಪೊ *ರೆಗೆ ಸಂತತಂ
(ಪೀಠಿಕಾಸಂಧಿ, ಪ. 11)

2) ಶಶಿಧರಾನನೆಯುನಂಗೀಕರಿಸುತೊಡನೆ ಕುಲಿ *
ಶಶರೀರಸಂ ಮುಂತೆ ಪುರಕಟ್ಟಿ ವಾನರೇ
ಶ ಶತಬಲಿ ನೀಲನಳಜಾಂಬವ ಸುಷೇಣ ಮುಖ್ಯರ್ ಕೂಡಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡಿರೆ
ದಶರಥಾತ್ಮಜನರಸಿಯೊಡನೆ ಪುಷ್ಪಕಮಂ ತ್ರಿ *
ದಶರ ನುತಿಗೊಂಡೇರೆ ಮಣಿರಥದ ಮೌಕ್ತಿಕಮ *
ದಶನಿಯೊಳ * ಶನಿಗೋಪದೊಳ್ ಮಸಗೆ ರಂಜಿಸಿತು ನಾಯಕರ
ಮಕುಟಂಗಳ (ಸಂ. 3, ಪ. 12)

3) ಪತ್ರನೇತ್ರಂ ಮನೆಯ * ಳಿಯ ನೋಡೆ ಮುಮ್ಮಕ್ಕಳೆಸಗೆ ರತಿಕಾಮರ್ಸೈಸೆ
(ಸಂ. 3, ಪ. 21)

ಇಡೀ ಕಾವ್ಯದಿಂದ ಇನ್ನೂ ಎಷ್ಟೋ ಪದ್ಯಗಳನ್ನೂ ಪದ್ಯಪಾದಗಳನ್ನೂ ಯತಿಭಂಗಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನಾಗಿ ಕೊಡಬಹುದು. ಮುದ್ದಣನಿಗೆ ಈ ವಿಷಯ ತಿಳಿಯದುದಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಅವನು ಪದ್ಯರಚನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ತೊಡಕನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡನೆಂದು ಊಹಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಯತಿಭಂಗವಾಗದಂತೆ ಪದ್ಯರಚನೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಾದರೆ ಅಂತಹ ಪದ್ಯವು ವಧ್ಯವೆಂದು ಅವನೆಂದೂ ಪರಿಗಣಿಸಿರಲಾರನೆಂಬುದು ಶ್ರೀರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದ ಪದ್ಯಗಂಧಿ ಗದ್ಯಶೈಲಿ ಯಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು:—ಶ್ರೀರಾಮ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಐದನೆಯ ಸಂಧಿಯ "ಭೂರಮೆ ಭುಜಾಗ್ರದೊಳ್" ಎಂದು ಆರಂಭಗೊಳ್ಳುವ ಅರುವತ್ತನೆಯ ಪದ್ಯದಿಂದ ತೊಡಗಿ ಮೂವತ್ತ ಮೂರು ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಬವುಳಾಡಿ ವೆಂಕಟರಮಣ ಹೆಬ್ಬಾರರೆಂಬವರು ಬರೆದು ಕೊಟ್ಟರಂತೆ. ಹಾಗಿದ್ದರೆ, ಮುದ್ದಣನಿಗೆ ಅವರು ತನಗಿಂತಲೂ ಮೇಲುಮಟ್ಟದ ಕವಿಯೆಂಬ ಗಾಢ ವಿಶ್ವಾಸವಿದ್ದಿರಬೇಕು: ಅವರು ಬರೆದುಕೊಟ್ಟ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವಲ್ಲಿ

ಕಂಡುಬಂದ ಯತಿಭಂಗದ ದೋಷವನ್ನು ಕಾಣದಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಎಂದರೆ ವೆಂಕಟ ರಮಣ ಹೆಬ್ಬಾರರು ಮುದ್ದಣನಿಗಿಂತ ಮೇಲುಮಟ್ಟದ ಕವಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಅವರ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಯತಿಭಂಗವಿಲ್ಲದಿರಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಈ ನಿಕಷದಲ್ಲಿ, ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು ಗಳೆಂಬ ಆ ಪದ್ಯಗಳ ಬಣ್ಣವೆಷ್ಟೆಂದು ಒರೆದು ನೋಡಿದರೆ ಆ ಮಾತಿನ ಯಥಾರ್ಥತೆಯನ್ನು ನಂಬಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅನ್ಯಥಾ ಹಾಗೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸು ವುದು ಯುಕ್ತಿಯುಕ್ತವಾಗದು. ಬವುಳಾಡಿ ವೆಂಕಟರಮಣ ಹೆಬ್ಬಾರರು ರಚಿಸಿ ಕೊಟ್ಟುದೆಂದು ಹೇಳಲಾದ ಈ ಪದ್ಯಭಾಗವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸೋಣ:

ಸಲೆ ನೋಡಲ್ಕೆದೆ ತಲೆಯೊಳ್ ನವಿರ್ಗಳಾಗಸಂ
ಚಲಿತಮಧುಪದ್ಯುತಿಯನಾಳ್ದ ಮರೆ ಕಂಬುಗಳ
ಹೊಳರ ಮೆಯ್ಯಿಂಗಳನಯನಮೆಸೆವ ಫಾಲ ಧೃತಪುನ್ನಾಗಶೋಭೆ
ನಿಮಿರೆ (ಸಂ. 5, ಪ. 62)

ಈ ಭಾಗದ ಮೂರನೆಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ "ಇಂಗಳನ" ಎಂದು ಗಣವಿಭಾಗವಾದ ಬಳಿಕ "ಯನಮೆಸೆವ" ಎಂಬ ಗಣವು ಬರುವುದು ಸುಸ್ಪಷ್ಟ. ಪೂರ್ವಗಣಾಂತ್ಯದ "ನ" ಎಂಬ ಲಘುವೂ ಉತ್ತರ ಗಣದ "ಯ" ಎಂಬ ಲಘುವೂ "ನಯನ" ವೆಂಬ ಒಂದೇ ಶಬ್ದದ ಅಂಶಗಳಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಯತಿಭಂಗವಾಗಿದೆ. ಅರ್ಥಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿರುವ ಪದಗಳೆಲ್ಲ ಎಷ್ಟು ತೊಡಕನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ ಯೆಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿಯೂ ನಿರ್ದುಷ್ಟವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸಾಧಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಬವುಳಾಡಿ ವೆಂಕಟರಮಣ ಹೆಬ್ಬಾ ರರು ಈ ಪದ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಥಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಅವರಿಗೆ ಮುದ್ದಣ ನಷ್ಟೂ ಕಾವ್ಯರಚನಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅವರ ಬೇರೆ ಕೃತಿಗಳೂ ಉಪಲಬ್ಧವಾದಂತಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುತ್ತಾ ಇಲ್ಲಿ ಬರುವ ಇಂತಹ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಮುದ್ದಣನು ತನ್ನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡನೆಂದರೆ ಅದು ಅವರಿಬ್ಬರಿಗೂ ಯಶಸ್ಕರವಾಗದು.

ಯತಿಭಂಗವಿರುವ ಇನ್ನೂ ಎರಡು-ಮೂರು ಪದ್ಯಭಾಗಗಳನ್ನು ನೋಡೋಣ:—

1) ....

ವಾರಸಾಗರದೊಡನಿದಿರ್ಚೆ ಜೀವಂಗೊಳಲ
ಪಾರಸಾಗರನಲ್ತೆ ನಿನ್ನುರುಮಹಿಮೆ ದಯಾ
ಸಾರಸಾಗರ ಸಗರಕುಲಸಾಗರೇಂದು ಶರಣೆಂದಿರಾವರವಲ್ಲಭಾ

(ಸಂ. 5, ಪ. 80)

2) ಸುರಮುನಿಗಳೋದುವ ಪುರಾಣ ಘೋಷಶ್ರವಣ
ದಿರವೆತ್ತ ರಕ್ಕಸರ ಕರ್ಕಶರವದ ಭಯಂ
ಕರಕೆ ಪಡಲಿಟ್ಟ ದುಸ್ಥಿತಿಯೆತ್ತಲಮುರ್ದುಮನಮುರ್ದೀಂಟಿ ನಲ್ಮೆಯಿಂದ
.... (ಸಂ. 5, ಪ. 85)

3) ಪೆಂಡಿರನುಳಿದು ಗುರುಹಿರಿಯು ಬಂಧುಬಾಂಧವರ
ತಂಡಮನಗಲ್ದೆ ಣೆಯುರಂ ತೊರೆದು ದೆಸೆದೆಸೆಯ
ನಂಡಲೆದಳವುಗುಂದಿ ಪಸಿವಿಂ ಪಿಪಾಸೆಯಿಂ ಸ್ಥಾನವಿಭ್ರಷ್ಟರೆನಿಸಿ
.... (ಸಂ. 5, ಪ. 86)

ಮೊದಲನೆಯ ಉದ್ಧರಣದಲ್ಲಿ "ನಿನ್ನುರುಮು" ಎಂದು ಒಂದು ಗಣವಾದ ಮೇಲೆ "ಹಿಮೆ ದಯಾ" ಎಂಬ ಗಣ ಬರುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆಯುದರಲ್ಲಿ "ಕರ್ಕಶರ" ಎಂದ ಬಳಿಕ "ವದ ಭಯಂ" ಎಂದೂ ಮೂರನೆಯುದರಲ್ಲಿ "ಪೆಂಡಿರನು" ಎಂದಾದ ಕೂಡಲೆ "ಳಿದು ಗುರುಹಿ" ಎಂದೂ, ಇದಾದ ಕೂಡಲೆ "ರಿಯು ಬಂಧು" ಎಂದೂ ಮತ್ತು "ನಂಡಲೆದ" ಎಂದಾದ ಅನಂತರ "ಳವುಗುಂದಿ" ಎಂದೂ ಬರುವುದು ಯತಿಭಂಗಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಗಳಾಗಿವೆ. ಇಷ್ಟು ಯತಿ ಭಂಗವುಳ್ಳ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಅನ್ಯರು ಬರೆದರೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಅವರಿಗೆ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಪೂರ್ಣ ಪರಿಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಅವುಗಳನ್ನು ಮುದ್ದಣನು ತನ್ನ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡನೆನ್ನುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಔಚಿತ್ಯವಿರಲಾರದು. ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ಮುದ್ದಣನು ಅಷ್ಟು ಕವಿತಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದವನೇ ಎಂಬ ಶಂಕೆಗೂ ಎಡೆಯಾಗುತ್ತದೆಯೆನ್ನಬಹುದು. ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೌದು ಎಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ಹಿಂದೆಯೇ ತಿಳಿಸಿದಂತೆ ಉದ್ದಿಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪದಗಳನ್ನೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂಬ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಪದ್ಯರಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಮುದ್ದಣನಿಗೆ ಯತಿಭಂಗವಾದರೂ ದೋಷವಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಂಡಿರಲೂ ಬಹುದು. ಅಥವಾ ಯತಿಭಂಗವೆಂದರೇನೆಂದು ಖಚಿತವಾಗಿ ಅವನು ಗ್ರಹಿಸದೇ ಇದ್ದಿರಲೂ ಬಹುದು. ಒಂದು ಬಗೆಯಿಂದ ಇದು ತಪ್ಪೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಕನ್ನಡ ಕೈಪಿಡಿಯಲ್ಲಿ ಯತಿಭಂಗವಿದೆಯೆಂದು ತೋರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟ ಯಾವ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಯತಿಭಂಗವಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಆ ಭಾಗವನ್ನು ಬರೆದವರು ಯತಿಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಂತಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ತಪ್ಪಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವರಿಗೆ ಇತರ ವಿಷಯದ ಪಾಂಡಿತ್ಯವು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಇದ್ದಿರಲೂ ಬಹುದು. "ನ ಹಿ ಸರ್ವಃ ಸರ್ವಂ ವಿಜಾನಾತಿ" (ಎಲ್ಲರೂ ಎಲ್ಲ

ವನ್ನೂ ತಿಳಿದಿರುವುದಿಲ್ಲ) ಎಂಬ ಮಾತು ಅವರಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ; ಮುದ್ದಣನಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ.

ಹೆಬ್ಬಾರರು, ತಾತ್ವಿಕ ವಿಷಯುಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡಿರದ ಮುದ್ದಣನಿಗೆ ಆ ವಿಷಯುಗಳನ್ನೊಳಕೊಂಡ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಟ್ಟ ನೆನ್ನೋಣವೆ? ಹೆಚ್ಚಿನವರೆಲ್ಲ ತಿಳಿದಂತೆ ಮುದ್ದಣನು ಸಂಸ್ಕೃತ ಮೂಲಗಳಿಂದ ಕಥಾವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಓದಿಸಿ, ಕೇಳಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನಾಗಿ ರಚಿಸಿ ದ್ದಾನೆ. ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ತಾತ್ವಿಕ ವಿಷಯುಗಳನ್ನು ಇತರರಿಂದ ಕೇಳಿ ಯಾದರೂ ತಿಳಿವ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯಿತ್ತೆಂದು ನಂಬಬಹುದು. ಹಾಗಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಈ ಕೆಲವು ಪದ್ಯಗಳನ್ನು, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ತಾತ್ವಿಕ ವಿಷಯುಗಳಿವೆಯೆಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ, ಮುದ್ದಣನು ರಚಿಸಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ನಾಂದೀಸಂಧಿ ಮತ್ತು ಪೀಠಿಕಾ ಸಂಧಿ ಹಾಗೂ ಸಮುದ್ರವರ್ಣನೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮುದ್ದಣನೇ ಬರೆಯುಬಲ್ಲ ನೆಂದಾದರೆ, ಈ ಪದ್ಯಗಳನ್ನೂ ಅವನೇ ರಚಿಸಿರಬಹುದು. ಆದಕಾರಣವೇ ಯತಿಭಂಗವೂ ಅರ್ಥಕ್ಲಿಷ್ಟತೆಯೂ ಅಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ.

ಮುದ್ದಣನು "ಶ್ರುತಿಸುಭಗ"ನಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಯಕ್ಷಗಾನ ಪ್ರಬಂಧ ಗಳನ್ನು ರಚಿಸಬಲ್ಲವನಿಗೆ ಯಕ್ಷಗಾನದ ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಹಾಡಬಲ್ಲವನಿಗೆ – ಯಕ್ಷಗಾನದ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಬಲ್ಲವನಿಗೆ – "ಶ್ರುತಿಸುಭಗತ್ವ"ವು ಸಹಜವೇ ಆಗಿದೆ. ಅಂಥ ಮುದ್ದಣನಿಗೆ ತನ್ನ ಪದ್ಯಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಯತಿಭಂಗವಾದುದು ಖಂಡಿತವಾಗಿಯೂ ಗೊತ್ತಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದು. ಆದರೆ ಯತಿಯ ವಿಷಯ ವನ್ನು ಒಳಹೊಕ್ಕು ಅದರ ಆಳವನ್ನೂ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನೂ ಗುರುತಿಸದಿದ್ದಿರ ಬಹುದು. ಹಾಗಾಗಿಯೇ ಅವನ ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಯತಿಭಂಗವು ತಲೆಯಿಕ್ಕಿರ ಬಹುದು. ಇಂತಹ ಪದ್ಯರಚನೆ ದೂಷ್ಯವೆಂದೂ ಅವನು ಮನಗಂಡಿರಬಹುದು. ಆದ ಕಾರಣವೇ ಅವನು "ಪದ್ಯಂ ವಧ್ಯಂ" ಎಂದು ಹೇಳಿಸಿರಬಹುದು. ಯತಿವಿಲಂಘನಕ್ಕೆಡೆಗೊಡದೆ ಕವಿತ್ವವು ಸಹಜಸುಂದರವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿಬರುವು ದಿದ್ದರೆ ಅದು ತ್ಯಾಜ್ಯವಲ್ಲ; ಉಪಾದೇಯ. ಹಾಗಾಗಿಯೇ ತನ್ನಿಂದ ತಾನಾ ಗಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿಬಂದ ಪದ್ಯಗಳನ್ನೂ ಪದ್ಯಭಾಗಗಳನ್ನೂ ಶ್ರೀ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ ದಿಂದ ಉಚ್ಚಾಟನೆ ಮಾಡಿಲ್ಲ; ಮನೋರಮೆಯು ಮುಖಾಂತರ ಉಚ್ಚಾಟನೆ ಮಾಡಿಸಲೂ ಇಲ್ಲ. ಅದೇ ಅವನು ಕವಿಗಳೆನ್ನಿಸುವವರಿಗೆ ತೋರಿಸಿದ ದಾರಿ, ಹೆದ್ದಾರಿ.

ಜಾಣ ಮುದ್ದಣ

ಕೆ. ನರಸಿಂಹ ಶಾಸ್ತ್ರಿ

"ಮುದ್ದಣನ ರಸಿಕತೆ, ಮಡದಿಯ ಒಲುಮೆ ಪಡೆವ ಮೋಡಿ ಹರೆಯದ ದಂಪತಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವೆ ಮೀಸಲಾದುದೆಂದು ಯಾರೂ ಭಾವಿಸಲಾಗದು. ವಯೋಧಿಕರು ಸಹ ಪರಿಭಾವಿಸಿ ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಪಡೆಯಲು ಇದು ಅರ್ಹವಾಗಿದೆ."

ಈ ಅರ್ಥ ಬರುವ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಬರೆಹಗಾರರಾದ ಶ್ರೀಮಾನ್ ನಾಗೇಗೌಡರು ಮಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ ಏರ್ಪಡಿಸಿದ್ದ ಮುದ್ದಣ ಕವಿಯ ಶತಮಾನೋತ್ಸವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಕ್ಷ ಪೀಠದಿಂದ ಘೋಷಿಸಿದರು. ಕವಿಯ ದರ್ಶನ ಜೀವನವನ್ನು ಹೇಗೆ ಮುಟ್ಟಿದೆ ಎಂಬುದು ನಮಗೆ ಇದರಿಂದ ವೇದ್ಯ ವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನೇಹ ಕುಂದುವ ಇಳಿವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸತಿ-ಪತಿಯರು ಹೇಗೆ ಎರಕಗೊಂಡಿರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಕುರಿತು ಹೊನ್ನಮ್ಮ ಹಾಡಿದ್ದಾಳೆ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ದಾಂಪತ್ಯದ ಕೈಪಿಡಿ(guide)ಗಳು ಇನ್ನೂ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಕವಿಗಳು ಜಾಣ್ಮೆಯಿಂದ ತಾವು ಕಂಡು ಅನುಭವಿಸಿದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಸರಸವಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂಥವರಲ್ಲಿ ಮುದ್ದಣ ಅಗ್ರಗಣ್ಯ.

ಇವನು ಒಂದು ರಸಿಕ ದಾಂಪತ್ಯವನ್ನು ಲೋಕದ ಆದರ್ಶ ದಾಂಪತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಗೆ ಹೆಣೆದಿದ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಈ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಇವನ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದ 167 ಪುಟಗಳಲ್ಲಿ (ಕಾವ್ಯಾಲಯ, ತೃತೀಯ ಮುದ್ರಣ 1966) ಸುಮಾರು 16–17 ಪುಟಗಳು ಸತಿಪತಿಯರ ಸಂಭಾಷಣೆಗೆ ಮೀಸಲಾಗಿದೆ. ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಕವಿಯೇ ಕೈಗೊಂಡ ಕಾವ್ಯವಿಮರ್ಶೆ.

ಆತ್ಮವಿವೇಚನೆ. ಆದರೂ ಜನ ಓದಿ ಪರವಶರಾಗಿರುವುದು ಇವರ ಸರಸ ದಾಂಪತ್ಯದ ಪರಿಯನ್ನು ಕಂಡೇ ಹೊರತು ಕಾವ್ಯವಿಮರ್ಶೆಯ ಪರಿಯಿಂದಲ್ಲ. ಕಥಾಮುಖ ಕಥೋಪಸಂಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಇವರಾಡುವ ಸರಸ ಲೋಕೋತ್ತರ ವಾಗಿದೆ. ಯಾವ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕಾದರೂ ಭೂಷಣವಾಗಿದೆ. ಮದನಮೋಹನ ರಾಜನು ಮಾಡುವ ರತೀದೇವಿಯ ವರ್ಣನೆ, ಭವತಿ ಭಿಕ್ಷಾಂ ದೇಹಿ, ಮತ್ತು ಕಾಮನ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಹಬ್ಬ ಈ ಪ್ರಕರಣಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸೊಗಸಾಗಿವೆ. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬರುವ ಚಟಿಕೆಗಳು ಎಷ್ಟು ಚಿಕ್ಕವಾದರೂ ನಮ್ಮನ್ನು ಸೆರೆಹಿಡಿದು ಉದ್ಬೋಧಿಸುತ್ತವೆ. ಎಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವುದೂ ಔಚಿತ್ಯ ಮೀರಿಲ್ಲ. (ಕಾವ್ಯ ಶೋಭಾಕರಗಳಾದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಔಚಿತ್ಯ ಬಹು ಮುಖ್ಯವಾದುದೆಂದು ನಮ್ಮ ಆಲಂಕಾರಿಕರ ಮತ.)

ಕವಿ ಎಷ್ಟು ಜಾಣತನದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ದಂಪತಿಗಳ ಅನ್ಯೋನ್ಯತೆ ಯನ್ನು ಅನುರಾಗವನ್ನು ಕಾಣಿಸಿದ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿತರೆ ಮುದ್ದಣನ ಜನಪ್ರಿಯತೆಯ ರಹಸ್ಯವನ್ನು ನಾವು ಅರಿತಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ಓದಿದರೂ ಇವು ಹೃದಯವನ್ನು ಸ್ಪಂದಿಸುತ್ತವೆ. ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಓದಿದಾಗ ಭಾವವುಕ್ಕಿ ಉದ್ವೇಗಗೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ಸುಖೀದಂಪತಿಗಳು ಆನಂದತುಂದಿಲ ರಾದರೆ ವಿರಸ ದಾಂಪತ್ಯದವರು ವಿಕಟ ವಿಧಿಯ ಅಟ್ಟಹಾಸವನ್ನು ಶಪಿಸು ವಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ವರ್ಷಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಒಂದು ದಿವಸ, ಹಗಲೂ ಇರುಳೂ ಸುರಿವ ಬಲ್ ಸೋನೆಯ ಜಿನುಂಗಿನಿಂದ ಮನ ಬೇಸತ್ತಿದೆ. ನಿಡಿದಾದ ಹಗಲು ಸಂಜೆಗಿಳಿ ಯುತ್ತದೆ. ಅರಮನೆಗೆ ಹೋದ ಕಬ್ಬಿಗರ ಬಲ್ಲಹ ಮುದ್ದಣನ ದಾರಿ ಕಾಯು ತ್ತಿದ್ದಾಳೆ, ಅವನ ಮಡದಿ ಮನೋರಮೆ. ಎಂದಿನಂತೆ ಬೈಗುಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಓಲಗ ಮುಗಿದಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕವಿ ಬಳಸಿದ ಮನೆ ಮಾತುಗಳು ರಸಿಕ ವಾಚಕರ ಹೃದಯ-ವೀಣೆಯನ್ನು ಮಿಡಿದು ಧ್ವನಿಸುತ್ತವೆ. ಧ್ವನಿ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಪ್ರಸರಿ ಸುತ್ತದೆ. ಚಿತ್ರ ಮನಃಪಟಲದ ಮೇಲೆ ಹಾದು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಕವಿ ಮರೆತಾದರೂ ಪತಿ-ಪತ್ನಿ ಎಂಬ ಬಳಕೆಯ ಪದಗಳನ್ನು ಉಪ ಯೋಗಿಸಿಲ್ಲ. ಮಡದಿ, ಎರೆಯ, ನಲ್ಲ ಮುಂತಾದ ಪದಗಳನ್ನು ಉಪ ಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಪಾಲನಾರ್ಥಕ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ಪತಿ-ಪತ್ನೀ ಪದಗಳು ರಕ್ಷ್ಯ ರಕ್ಷಕ ಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಕನ್ನಡದ ಎರೆಧಾತುವಿನಿಂದ ಆದ ಎರೆಯ ಎರತಿ ಈ ಪದಗಳು ಇಚ್ಛಿತ ತ್ಯಾಗವನ್ನು

ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ನಲ್ಲ, ನಲ್ ಎಂಬುದರಿಂದ ಮಡದಿ, ಮಡವ ಎಂಬುದರಿಂದ ಬಂದು ಬಹು ಪ್ರಿಯವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಮಡದಿ ಎಂಬ ಪದವು ಸಂಸ್ಕೃತದ ಭಾಮಾ ಶ್ಯಾಮಾ (ಕಾಳಿದಾಸನು ಮೇಘ ಸಂದೇಶದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ಬಹು ಸುಂದರವಾದ ಪದ) ಇವಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿ ಯಾಗಿ ಉಕ್ಕುವ ಹರೆಯವನ್ನೂ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇವ ನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕವಿಯು ಸೂಕ್ಷ್ಮಬುದ್ಧಿ ವಿವೇಚಿಸಿ ಉಚಿತ ಪದಗಳ ಆಯ್ಕೆಯನ್ನು ನಡೆಸಿದೆ. ಕಾವ್ಯದುದ್ದಕ್ಕೂ ಹೀಗೆಯೇ ಇರುವುದಾದರೂ ಸೌಲಭ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಕ್ಕಾಗಿ ಜನ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಓದಿರುವರೆಂಬುದಕ್ಕಾಗಿ ನಾನು ಸಂವಾದದ ಭಾಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆಯ್ದಿದ್ದೇನೆ. ಕಾವ್ಯ ಸೌರಭ ಇದಕ್ಕೆ ಕಡಿಮೆಯಾದುದಲ್ಲ.

ಕವಿಯು ಮಡದಿಯನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವ ಹಲವು ಮಾತುಗಳನ್ನು ಈಗ ನೆನೆಯೋಣ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯದು ಪ್ರಾಣೇಶ್ವರಿ!

"ಪ್ರಾಣೇಶ್ವರಿ, ಇನಿತೊಂದು ಬಯಕೆ ತಲೆದೋರೆ ಆವಗಹನಂ?" ಒಡನೆಯೇ ಬರುವ ಪದ, ನೀಂ ಬಲ್ ಗಡಸುಗಾರ್ತಿ! ಕಪಿಗೆ ಹೆಂಡತಿ ಸಾಕಿದ ಬೆಕ್ಕಲ್ಲ – (ಗಡಸು ಎಂಬ ಪದ ಸಂಸ್ಕೃತದ ವೈಯಾತ್ಯ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮ ನಾಗಿದೆ. ವೈಯಾತ್ಯ ಸುರತದಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಶೃಂಗಾರಜ್ಞರು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವಳೂ ಇವನನ್ನು ಗಡಸುಗಾರ ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಿದ್ದಾಳೆ.

ಅವಳು ಪ್ರಾಣೇಶ್ವರಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಕವಿ ಮೊದಲ ಉಪಚಾರದಲ್ಲಿ ನಿದರ್ಶಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕವಿ ಹೊರಟಿರುವುದು ಅರಮನೆಯಿಂದ ಪೊರೆವೀಡಿಗೆ. ಅರಮನೆ ಪೂರ್ಣ ಗೃಹವಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಬೆಡಗು ಕವಿ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ತನ್ನ ಬೀಡಿಗೆ ಹೋಗಲು ಅವನು ತಡೆಮಾಡುವಂತಿಲ್ಲ. ನೆರೆ ಬೀದಿ (ಸಮೀಪದ ಹಾದಿ) ಹಿಡಿದಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಬರುವುದು ಪೊರೆವೀಡಿಂಗೆ! ಪೊರೆವ ಬೀಡು ಇದು! ಅದು ಮನೆ, ಇದು ಬೀಡು! ಸಂಬಳ ಸಲ್ಲುವುದು ಅಲ್ಲಿ, ಆರೈಕೆ ಇಲ್ಲಿ. ಪೊರೆಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಜೋಡಣೆ ಕೂಡಣೆಯೆಂಬ ಅರ್ಥಗಳೂ ಇವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಇಲ್ಲಿನ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ. (ಮೆಯ್ ಪೊರೆ. ಹಾವಿನ ಪೊರೆ ಎಂಬಂತೆ.)

ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರದಿಂದ ಮರಳುವ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಗಂಡಸೂ ತನಗಾಗಿ ತವಕಿಸುವ ನಲ್ಲೆಯನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವಳು ನಿಜವಾದ ನಲ್ಲಳಾಗಿದ್ದರೆ ಇವನಿಗಾಗಿ ಉತ್ಕಂಠಿತಳಾಗಿರುತ್ತಾಳೆ. ಹೀಗಿದ್ದರೆ ಬಾಡಿಗೆ ಮನೆ (ಬೀಡು) ಆದರೂ ಮುದ್ದಣನಿಗೆ ದೊರೆತ ಸ್ವಾಗತೋಪಚಾರ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ದೊರೆಯು ತ್ತದೆ.

ಕೆಳದಿ ದೂರದೆ ಕಂಡು ಇದಿರೆದ್ದು ಕಾಲಿಗೆ ನೀರನ್ನು ನೀಡಿ ಕೈಹಿಡಿದು ಒಳಚೌಕಿಗೊಯ್ದು ಮಣೆಯಿತ್ತು ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಒಡನೆಯೆ ತನಿವಣ್ಣನ್ನು ತಿನಲಿತ್ತು ಕೆನೆಹಾಲನ್ನು ಕುಡಿಯಲು ಕೊಟ್ಟು ಉಪಚರಿಸಿ ಬಳಲಿಕೆ ಕಳೆದ ಮೇಲೆ ನರುದಂಬುಲವನ್ನು ಸವಿಯಲ್ಕೆಂದು ಮಡಿದೀಯುತ್ತ ಸುಖ-ಸಲ್ಲಾಪಕ್ಕೆ ಅಣಿಯಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಗರತಿಯಿದ್ದರೆ ಹೀಗೆ, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ – ತಾಯಿ ಹೊಟ್ಟೆ ನೋಡುತ್ತಾಳೆ, ಹೆಂಡತಿ ಮಟ್ಟೆ ನೋಡುತ್ತಾಳೆ —ಎಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿ ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. "ಷಾಡ್ಗುಣ್ಯಯುಕ್ತಾ ಕುಲಧರ್ಮಪತ್ನೀ" ಘೋಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಅವಳು ಮಾತೆಯಂತೆ ಇರುತ್ತಾಳೆ.

ಮೇಲಿನ ಕವಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ತನಿವಣ್ಣು, ಕೆನೆಹಾಲು, ನರುದಂಬುಲ, ಸವಿಯಲಿಕ್ಕೆಂದು ಮಡಿದೀಯುವುದು, ಹಾಗೆಯೇ ಒಂದರ ಮುಂದೊಂದು ನಡೆಯಿತೆಂದು ಹೇಳುವ ಕ್ರಿಯಾಸಮುಚ್ಚಯ ಸಹ ರಸಿಕ ವಾಚಕರ ಹೃದಯವನ್ನು ಕೆಣಕಿ ಅಣಕಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣೇಶ್ವರಿ ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸುವುದಕ್ಕಿಂತ ಅತ್ಯುಚಿತವಾದ ಪದ ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲ.

ಹಾಗೆಯೇ ಹೆಣ್ಣು ಕಬ್ಬಿಗರ ಬಲ್ಲಹನನ್ನೆ ಪ್ರಶ್ನಿಸುತ್ತ ತನ್ನತನವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಾಗ –"ಆವ ರಸದೊಳೆಂದೊಡೇಂ ನವರಸದೊಳಂ, ಸೀತಾಪಹರಣದ ಕಥೆಯು ನಾನೊಲ್ಲೆಂ, ಪದ್ಯಂ ವಧ್ಯಂ ಗದ್ಯಂ ಹೃದ್ಯಂ, ಹೃದ್ಯಮಪ್ಪ ನಲ್ಗತೆಯುಂ ಬಿತ್ತರಿಸಿದೊಡೆ (ಆಶೆಬುರುಕ ಕವಿಗೆ ಅರಮನೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ರನ್ನಗಡಗ ಪೊನ್ನ ಕಂಠಿಕೆಗಳಿಗಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ) ಎನ್ನನೆ ನಾನೀವೆಂ – ಮುಂತಾಗಿ ದಿಟ್ಟತನವನ್ನು ತೋರಿಸುವಾಗ ಕವಿ ಅವಳನ್ನು 'ನೀಂಬಲ್ ಗಡಸುಗಾರ್ತಿಯೈಸೆ' ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಬಹು ಸುಂದರವಾದ ಪದ ಇದು.

ಮುಂದೆ ಇವರು ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬೋಧಿಸಿರುವ ಪದಗಳ ಪಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ. ಕೆಲವನ್ನಾದರೂ ನಾವು ನಮ್ಮದಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಮೇಲು –

ರಮಣಿ, (5 ಸಲ ಬಂದಿದೆ) ಪ್ರಾಣೇಶ್ವರಿ, ಬಾಲೆ, (3 ಸಲ ಬಂದಿದೆ) ಗಡಸುಗಾರ್ತಿ, ಮನೋರಮೆ, ಎನ್ನರಸಿ, ಪೆಣ್ಣೆ (ಈ ಸಂಬೋಧನೆ ದ. ಕ. ಜಿಲ್ಲೆಯ ರೂಢಿ) ಕಾಂತೆ, ಸುಂದರಿ (ಇವು ಒಂದೊಂದೂ ಎರಡೆರಡು ಸಲ ಬಂದಿವೆ). ಹೀಗೆ ಇನ್ನುಳಿದ ಪದಗಳು – ಬಾಲೇಂದು ಫಾಲೆ, ಚನ್ನರಸಿ, ಹೊನ್ನರಸಿ, (ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪದಗಳು) ಮೋಹನಾಂಗಿ, ಎನ್ನ ಕೊಂಡಾಟದ ಬಾಳ್ವಣಮೆ, ಎನ್ನ ಕೈಗಳಸಮೆ, ನಿಚ್ಚನಿಡುಗುಂಕುಮದ ಬಿಂಕದ ಮೆಚ್ಚುಗಾರ್ತಿ, ಇಚ್ಛೆಗಾರನ ಬೆಚ್ಚ ಪಚ್ಚೆಯ ಕೈಗನ್ನಡಿ, ಎನ್ನಮೀಂಮುಚ್ಚಲಚ್ಚಣದ ಸಿರಿಗೈಯೆ, ಮೂಗೊಂಕು ಮೂಗೆರೆಯ ಗುಜ್ಜುಗೊರಲ ತರಳೆ, ಒಚ್ಚೇರೆಗಣ್ಣ

ಹೆಣ್ಣೆ, ಮೆಚ್ಚುಗಾರ್ತಿ, ಎನ್ನ ನಿಚ್ಚದ ಪೂಜೆಯು ಕಟ್ಟಬೆಟ್ಟಿನ ಪ್ರಾಣಲಿಂಗವು, ಕೈಮರ್ಚಿನ ಗಡೆಯಾಟದ ಮುತ್ತಿನ ಸೆಂಡೆ, ಎನ್ನ ಚನ್ನ ಪೊನ್ನರಸಿ, ರಮಣೀ ಮಣಿ, ಸಿಂಗರದ ಸಿರಿಯೆ, ಕಾಮಕಲ್ಪವಲ್ಲರಿ, ನಸೆಗಾರ್ತಿ, ದೇವಿ, ರತಿದೇವಿ, ಅಸಿದೊಡಲ ಪೂಗಣ್ಣ ಪೆಣ್, ಸಸಿಮೊಗದ ಕಿಸುವಾಯ ಪುಸಿನಡುವಿನರಸಿ, ಮಿಡಿಮೊಲೆಯ ಪಿಡಿನಡೆಯ ಬಿಡುಜಡೆಯ ನೀರೆ, ಕುಲದೇವಿ, ಸಕಲಗುಣ ಸಂಪನ್ನೆ, ಏಕಗುಣ ಹೀನೆ, ಜೀವಿತೇಶ್ವರಿ, ಎನ್ನತ್ತೆಯ ಮಗಳೆ, ಮುತ್ತಿನ ಸೆಂಡೆ, ಎನ್ನ ಬಿತ್ತರದ ಚಿತ್ತರದ ಬೊಂಬೆ, ರಂಬೆ, ಮೋಹದ ಗಿಳಿಯೆ, ಎನ್ನರೆ ವೊಡಲ ಮುದ್ದುಮೊಗದ ಸಿಂಗಾರಿ, ಎನ್ನ ಪೊನ್ನ ಪದಗದ ರನ್ನದಾರದ ಬಚ್ಚಳೆ, ನೀರೆ, ಚಪಳೆ, ಬೆಳತಿಗೆಗಣ್ಣ ಪೆಣ್ಣೆ, ನನೆಯಂಬಿನ ಕೊಂಬಿನ ನಾಡೆ ನಾಡೆನಿಕ್ಕುಳಿಸಿದ ಕೈಯ್ಯ ಮೆಯ್ಯ ನರುಗಂಪಿನ ಸೊಂಪಿನ ಚಲ್ಲಗಾರ್ತಿ, ಸುಭಗೆ, ಕುಲನೇತ್ರೆ, ಕಮನೀಯಗಾತ್ರೆ, ಎಲೆಸೊಬಗೆ, ಕಾಮಿನಿ, ಕಾಮಕಳಾ ನಿಧಾನೆ, ಕಾಮಮದಾಂಧಗಂಧ ಸಿಂಧುರ ಬಂಧುರಯಾನೆ, ಕಾಮಕಾಳೋರಗೆ ಕಣ್ಮಣಿಯೆ, ಪೆಣ್ಮಣಿಯೆ, ರಾಮಾಭಿರಾಮೆ, ಸುಗ್ರೀವೆ, ನೀಲಕುಂತಳೆ, ಕುಮುದನಯನೆ, ಪದ್ಮಗಂಧಿ, ಕೇಸರಿ ಮಧ್ಯೆ, ಅಂಗದ ವಿರಾಜಿತೆ. ಏರತಿ, ಎನ್ನ ಕಣ್ಣೆ, ಪಟ್ಟದ ರಾಣಿ, ಶೋಭನಾಂಗಿ, ರನ್ನೆ, ಬಲ್ ಸೆಡಕುಗಾರ್ತಿ, ಗರತಿ (ಗೊರವಿತಿ ಸಾಧುಚರಿತ್ರೆ) ಮಡದಿರನ್ನೆ.

ಮುದ್ದಣನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಮನೋರಮೆಯ ಮಾತುಗಳಿವು ರಮಣ (ಮೂರು ಸಲ) ಎನ್ನೊಡೆಯ ಜಾಣ (ಇವು ಎರಡೆರಡು ಸಲ ಬಂದಿವೆ) ಪ್ರಿಯನಲ್ಲ, ಆಣ್ಮ, ಎನ್ನರಸ, ಕಾಮದೇವ,, ಮುದ್ದು ಮೊಗದ ಮದನ ಮೋಹನ ರಾಜ, ಗಡಸುಗಾರ, ಚನ್ನಿಗ, ಎನ್ನರನ್ನ, ಗತಕಿ, ಎನ್ನೆರೆಯ, ಮುದ್ದಿನರಸ ಮುಂತಾಗಿ.

ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಸಹಜವಾದ ಆಣೆ ಹಾಕುವ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಮುದ್ದಣನ ಆಣೆಗಳು – ಕೊರಲಾಣೆ (ರೂಢಿ), ಉಂಗುರದಾಣೆ, ಕುಲದೈವದಾಣೆ. ಎನ್ನಾಣೆ, ನಿನ್ನಾಣೆ, ಜೋಲ್ಮುಡಿಯ ಪೂಸರಂಗಳಾಣೆ, ಮುತ್ತಬ್ಬೆಯಾಣೆ. ಶ್ರೀರಾಮ ನಾಣೆ, ಜನ್ನರದಾಣೆ, ಕಚಂಗಳಾಣೆ.

ಈ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ನಿಘಂಟುವಿನ ಅರ್ಥ ನಮಗೆ ಪ್ರಧಾನವಲ್ಲ. ರಸಿಕರ ಹೃದಯವನ್ನು ಇವು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವುದು ಅವುಗಳಿಗಿರುವ ಧ್ವನ್ಯರ್ಥದಿಂದ. ಇದನ್ನು ಅರಿತಾಗಳೆ ಕಾವ್ಯದ ಸ್ವಾರಸ್ಯದ ಅರಿವು ಮೂಡುವುದು.

167 ಪುಟಗಳ ಚಿಕ್ಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರೌಢಶಾಲೆಯ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ ಸು. 3000 ಪದಗಳನ್ನು ಸಮುಚಿತವಾಗಿ ಬಳಸಿದ ಈ

ಮಹಾಕವಿ 17 ಪುಟಗಳ ಸರಸ ಸಂಭಾಷಣೆಯಲ್ಲಿ ಹತ್ತಿರ ಹತ್ತಿರ ನೂರು ಸಲ ವಿವಿಧ ಭಂಗಿಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಬೆಳತಿಗೆಗಣ್ಣ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿದ್ದಾನೆಂದರೆ ಅಚ್ಚರಿ ಪಡಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಸುಮ್ಮನೆ ಕಥೆ ಹೇಳದೆ ಕರೆ ಕರೆದು ಕರಕರಿಸಬೇಡ ಎಂದು ಅವಳು ಹುಸಿಮುನಿಸಿನಿಂದ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಸಂಬೋಧನೆಯ ಪದಗಳ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ನೆನೆಯುವಾಗ ನಮಗೆ ರೋಮಾಂಚವಾಗುತ್ತದೆ. ತನಗೆ ರಾಜೋಪಚಾರ ನಡೆಯುವಾಗ ಅವಳು ಪ್ರಾಣೇಶ್ವರಿ, ಸಮಸಮವಾಗಿ ಸೆಣಸುವಾಗ ಗಡಸುಗಾರ್ತಿ, ಕೊಂಕು ಬಿಂಕಗಳನ್ನು ತೋರಿದಾಗ ಅವಳು ಸೆಡಕುಗಾರ್ತಿ, ಸರಯೂ ನದಿಯ ಸೊಂಪಾದ ದಡಗಳನ್ನು ಕಾಣಿಸುವಾಗ ಅವಳು ಪ್ರಿಯೆ, ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸದ ಪುರಾಣ ಶ್ರಮಣದ ಋಷಿ ವರ್ಗದವರೊಡನೆ ಪುಣ್ಯಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸೀತೆಯಿರು ವಳೆಂದಾಗ ಮುದ್ದಣನು ಮಡದಿಯನ್ನು ಕೊಂಡಾಟದ ಬಾಳ್ವಣಮೆ ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪುಣ್ಯ ವನಿತೆಯ ಭಾವ ಆಗ ಅವನಲ್ಲಿ ಮೂಡಿದೆ. ಕಾಮನ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಇವನ ಕಾಮಿನಿ ಕಾಮಕಳಾನಿಧಾನೆಯಾಗುತ್ತಾಳೆ. ಕಾಮಮದಾಂಧ ಸಿಂಧುರ ಬಂಧುರಯಾನೆಯಾಗಿ ಇವಳು ಮೆರೆಯುತ್ತಾಳೆ. ರಾಮಾಯಣದ ನೆನಪು ಬಂದಾಗ ಅವಳು ರಾಮಾಭಿರಾಮೆ ಹಾಗೂ ಸುಗ್ರೀವೆ ಮುಂತಾದ ಕಪಿನಾಯಕರ ಹೆಸರು ಹೊತ್ತು ರಂಜಿಸುತ್ತಾಳೆ.

ಇತ್ತ ಸಾಕೇತ ನಗರದೊಳ್ ಸೀತಾರಾಮಂ ಎಂದು ಕವಿ ಆರಂಭಿಸಿ ದಾಗ – ಸೀತೆಯನಂತುಳಿದುಂ ಏತರ ಸೀತಾರಾಮಂ, ಅಪ್ಪೊಡಾ ಕಲ್ಲೆರ್ದೆಯಂ ರಾಮನೊ ಭೀಮನೊ ತಾನೆ ತಲೆವೊಯ್ದು ಮರುಗಿದನೆ? ("ವಿಷವೃಕ್ಷೋಪಿ ಸಂವರ್ಧ್ಯ ಸ್ವಯಂಛೇತ್ತುಮ ಸಾಂಪ್ರತಂ" ಎಂಬ ಮಾಘಕವಿಯ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾಪಕಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ). ಪಗೆಯೇಂ ನಗೆಯೇಂ ಬಡವೆಯೋರ್ವಳ್ ಕಾಡಿಂಗಾದಳ್ಪೆಸೆ (ಇಲ್ಲಿ ಕರುಣೆ ಕಟ್ಟೆಯೊಡೆಯುತ್ತದೆ) ಪಲುಂಬಿದಮ್ –ಏನ್ ತನಗೆ ಪೆರರ್ ಪೆಂಡಿರಿಲ್ಲೆಂದೆಯೆ? ಹೀಗೆ ಸೀತೆಗಾಗಿ ತನ್ನ ಸ್ತ್ರೀತ್ವ– ಸ್ತ್ರೀಪ್ರಾತಿನಿಧ್ಯವನ್ನು ತಳೆದು ಸಿಟೆದಾಗಲೂ ಮನೋರಮೆ ಮುದ್ದಣ ನನ್ನು ನಲ್ಲ ಎಂದೆ ಸಂಬೋಧಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಅವಳ ಪ್ರತಿರೋಧ ರಾಮನ ಮೇಲೆಯೆ ಹೊರತು ಕವಿಯ ಮೇಲಲ್ಲ. ತನಗೆ ಅದು ಸಹಿಸದಾಗ ನಲ್ಲ ನೀನುಮೆಂತು ಕಲ್ಮನನಾದಯ್ ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸೀತೆಯ ಸಹೋದರಿಯೆ ಇವಳು. ಆದುದರಿಂದ ಕಬ್ಬಿಗರ ಬಲ್ಲಹನಿಗೆ ಇವಳು ಕೊಂಡಾಟದ ಬಾಳ್ವಣ ಆಗುತ್ತಾಳೆ. ಮನೋರಮೆಯು ಪತಿಯನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸುವಾಗ ಆಡುವ ಕೆಲವೇ ನುಡಿಗಳಾದರೂ ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾಗಿ ರಸಸ್ಯಂದಿಯಾಗಿವೆ. ಮುದ್ದು

ಮುದ್ದಾದ ಮಾತಿನಿಂದ ಅವನು ಅವಳಿಗೆ ಮುದ್ದಣನಾಗಿದ್ದಾನೆ. 'ಸಂದೆಯ ಮಿನ್ನುಂ ಪೋಪುದಿಲ್ಲ' ಎನ್ನುವಾಗ ಅವನು 'ಎನ್ನೊಡೆಯ'ನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಅಭ್ಯಾಗತರೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಆರಣ್ಯಕನು ಆತಿಥ್ಯದಿಂದ ಸತ್ಕರಿಸಿದನೆಂಬುದನ್ನು 'ಎಂತುಟಾರ್ತಂ' ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವಾಗ ಅವನು ಚೆನ್ನಿಗ. ಸಪ್ತಾಕ್ಷರೀ ಮಂತ್ರದ ಮಹಿಮೆ ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿದಿದೆ ಎಂದಾಗ ಅವನು ಬಲ್ ಮೈಮೆಗಾರ, ಕಥೆ ಮುಗಿಯುತ್ತ ಬಂದಂತೆ ಮಡದಿ ರನ್ನೆಗೆ ಇವನು ಮುದ್ದು ಮೊಗದ ಚೆನ್ನಿಗರಾಯನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಮುದ್ದಣನ ಶೃಂಗಾರದಂತೆ ವಿನೋದವೂ ರಮ್ಯವಾಗಿದೆ. ಹೆಂಡತಿ ಹೇಗಿದ್ದರೂ ಗಂಡನಿಗೆ ಅವಳು ದೇವಿ, ಅಂಥಿಂಥ ದೇವಿಯಲ್ಲ ರತಿದೇವಿ. ಮದನಮೋಹನ ರಾಜನು ಅವನಾಗಿಯೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ರತಿದೇವಿಯನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ – ಅವನ ರತಿದೇವಿಗೆ ಮಿಂದ ಮರಗೂಳನೊಂದು ಮೆಯ್ಯೊಗರ್ (ಮರಗೂಳನೆಂದರೆ ದೆಸೆವಳರೊಳೊರ್ವಂ–ಅಗ್ನಿ, ಅವಳಿಗೆ ತೊಳೆದ ಕೆಂಡದಂತೆ ಮೈಬಣ್ಣ!) ಮಲೆನಾಡಿಗನೊಂದು ಭಂಗಿಯ ಮೊಗಂ (ಮಲೆನಾಡಿಗನೆಂದರೆ ನಾಲ್ಗೆಯ ದೇವರ್–ಮಂಗ) ಇರುಳಣ್ಣಂಗೆಂತಂ ತೊಪ್ಪುವ ಬಟ್ಟನುಣ್ಗಣ್ (ಇರುಳ್ಗಣ್ಣನೆಂದು ಚಂದ್ರಮ, ಇಲ್ಲಿ ಗೂಬೆ) ಹೀಗೆ ತಾತಂದ ಚೆಂದುಳ್ಳ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಜಾಣ ಮುದ್ದಣನು ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತ ಮಲೆನಾಡ ಪೆಣ್ಗಳ್ ಕಣ್ಗೆ ಚೆಲ್ವೆಯರಾದರೆಂದು ಪಕ್ಕದ ಜಿಲ್ಲೆಗೆ ಬೀಗರ ಹಾಡು ಹಾಡಿದ್ದಾನೆ! ಆಗ ಮಾದೇವಿಯ ಕಡೆವೊಳ್ತಿನ ರೂಪಿಗೆ (ಲಯ ಕಾಲದ ಕಾಳಿಗೆ) ಪಡಿವರಿಜಾಗುತ್ತಾಳೆ, ರತಿದೇವಿ. (ನಮ್ಮೂರು ಚೆಂದವೋ ನಿಮ್ಮೂರು ಚೆಂದವೋ ಎಂಬ ಹಾಡನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾಪಿಸಬಹುದು) ಹೀಗೆಯೆ ಭವತಿ ಭಿಕ್ಷಾಂದೇಹಿ ಮತ್ತು ಕಾಮನ ಹಬ್ಬ ಈ ಪ್ರಕರಣಗಳು ಸೊಗಸಾಗಿವೆ.

ಸುಬಾಹು ಮಹಾರಾಜನ ಮಗ ಗಂಡುಗಲಿ ದಮನನು ಕುದುರೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದನೆಂಬಲ್ಲಿ ಕವಿ ಮಡದಿಯನ್ನು ಕಾಮುಕಲ್ಪವಲ್ಲರಿ, ನಸೆಗಾರ್ತಿ. (ನಸೆ ಎಂದರೆ ತುರಿ) ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವಾಗಿ ಈ ಎರಡು ಪದಗಳ ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ನೆನೆಯುವಾಗ ವಿಶ್ವದ ಹಲವಾರು ಅದ್ಭುತ ಸಾಹಸಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಕವಾದ ಸಂಗತಿಗಳು ಕಣ್ಣೆದಿರು ಸುಳಿದು ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಜಗತ್ತಿನ ವೀರ ರೌದ್ರಾದ್ಭುತ ಕರುಣ ಜಿಗುಪ್ಸೆಗಳಿಗೆ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಶೃಂಗಾರವೆಂಬುದು ಕವಿಯ ಅಭಿಮತವೆಂದು ಇದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.

ನಿದ್ದೆಯ ಬಿಣ್ಪಿನಿಂದ ಅವಳು ತೂಕಡಿಸುವಾಗ ಸಕಲಗುಣ ಸಂಪನ್ನೆ ಏಕ ಗುಣಹೀನೆ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಎರಡನೆಯ ಮಾತನ್ನು ಅವಳು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. "ಹುರುಳಿಲ್ಲದ ಪುರುಳ ಮರದ ಗುರ್ದಿನಾಟದ ಬಹು ರಗಳೆಯ ನಿಡುಗತೆಗೆ" ಅವಳು ತೂಕಡಿಸದೆ ಏನು ಮಾಡಿಯಾಳು? ಅವಳಿಗೆ ವೀರರಸ ಮೆಚ್ಚಲಿಲ್ಲವೆಂದಲ್ಲ. ಮೆಚ್ಚು ಮುಚ್ಚು ಈ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಯಥಾಸ್ಥಿತಿ ಅವಳ ಹೃದಯ. ಎದೆವೊಗುವ ಹೊಚ್ಚ ಹೊಸ ನಲ್ಗತೆ ಯಾದರೆ ಅವಳು ಮೆಚ್ಚಿಯೇ ಮೆಚ್ಚುವಳು. ಇಲ್ಲಿ ಯುದ್ಧವರ್ಣನೆಯ ಕವಿಯನ್ನು ಅವಳು ವಿಮರ್ಶಿಸಿದ ರೀತಿ ಸಹೃದಯ ಕವಿರಸಿಕವಾಚಕ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ಮನೋರಮೆ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಪಡಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆ.

ನವ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳುವ ಹುರುಪಿನಲ್ಲಿ ಕಥೆ ಅಡಿ ಮುಡಿಯಿಲ್ಲದೆ ತೊಡರಿ ದಾಗ ಅವಳ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ನುಡಿಯಿಂದ ಕವಿ ಜಾಗೃತನಾಗಿ ಅತ್ತೆಯ ಮಗಳೆ, ಮುತ್ತಿನಸೆಂಡೆ ಎಂದು ಸಂಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ನಿಡುಗತೆಯ ನಿರಿಗೆ ಯಿಲ್ಲದ ಮೀಟೆನಿಸದ ಕೂಟದಿಂದ ಅವಳಿಗೆ ತಲೆನೋವು ಬಂದಿದೆ.

ಹೊಚ್ಚ ಹೊಸತು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಇಷ್ಟವಾದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅಡಿಮುಡಿ ಬೇಕು. ಅದು ಮೀಟೆನಿಸಬೇಕು. ಇಂಥದೇ ನುಡಿ "ಪದ್ಯಂ ವಧ್ಯಂ ಗದ್ಯಂ ಹೃದ್ಯಂ" ಎಂಬುದು. ಮುದ್ದಣ ಜಾಣ, ಅದನ್ನು ಹೆಂಡತಿಯ ಬಾಯಿಂದ ಹೇಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಪದ್ಯಗಳಿಂದ ಕೈಸುಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ನವ್ಯ ಸಾಧಿಸಿಲ್ಲ. ನೂರು ವರ್ಷಗಳಿಂದ ಈ ತೊಡಕು ಇನ್ನೂ ಬಗೆಹರಿದಿಲ್ಲ. ಪದ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ನಾದ ನಿನದಿಸುವಂತೆ ಛಂದೋಮಯವಾಗಿ ಗದ್ಯವನ್ನು ನುಡಿಯುವ ಜಾಣ ಮುದ್ದಣ ಪದ್ಯ ದ್ವೇಷಿಯಲ್ಲ. ಪದ್ಯವೆಂದು ಗದ್ಯಕ್ಕೆ ಗೆರೆ ಎಳೆಯುವುದು ಅಥವಾ ಹಾಡಿದ್ದನ್ನೆ ಹಾಡುವುದು ತನ್ನ ವಿಪುಲಪದ ಭಂಡಾರವನ್ನು ಅಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಪದ್ಯದ ಇಕ್ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಸುವುದು ಅವನಿಗೆ ಇಷ್ಟವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಹೊಚ್ಚ ಹೊಸತನ್ನು ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದು ಅವನಿಗೆ ಶಕ್ಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಇಂದಿಗೂ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಅದು ಶಕ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಈಗಿನ ನವ್ಯತೆ ಒಂದು ಸಾಧನೆ ಅಷ್ಟೆ – ಮುದ್ದಣನು ಪದ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಗದ್ಯವನ್ನು ಹಿಡಿದಂತೆ. ಇದೇ ಸಿದ್ಧಿಯೆಂದರೆ ನಾವು ಒಡಂಬಡಲಾರೆವು.

ಕೊನೆಯ ಉಡುಗೊರೆಯ ಕಾಟವಂತೂ ಚಲ್ವಿನ ಕಣಿ ಮುದ್ದಣನು ಮುಂಟಕ್ಕಿಪ ಪೆಂಡಿರೊಳರೆ? ಇವನು ಹೇಳಿದ ಕಥೆ ಇವಳೊಬ್ಬಳಿಗೇ ಅಲ್ಲ.

ಇವನ ಹೆಸರು ಹಾಗೂ ಹೇಗೊ ಕಥೆಯೂ ಜಗಕ್ಕೆ ಮುದ್ದು ಮುದ್ದಾಯ್ತು ಎಂದು ಅವಳಿಂದಲೇ ಹೇಳಿಸಿ ನೀನೆಂದ 'ಉಡುಗೊರೆಯನ್ನು ತಾ' ಎಂದು ಮಡದಿಯ ಸೆರಗು ಹಿಡಿದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವಳು "ಪರಾಧೀನೆ". ಮುನ್ನವೆ ತಾಯ್ತಂದೆಯರ್ ತನಗಿತ್ತರೆಂಬುದನ್ನು ಮುದ್ದಣ ಆಗಲೇ ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇನ್ನು ಒಡವೆ ಯಾವುದು? ಏನೀವೆಂ ಎಂತೀವೆಂ ಎಂದು ಬೆಬ್ಬಳಿಸಿ ಅವಳು ಓದುಗರ ಮರೆ ಹೋಗುತ್ತಾಳೆ. "ನಿನ್ನೀ ಕಬ್ಬಮನೋದುವ ಜಾಣರ್ ಏವಗೆಯುಡುಗೊರೆಯನೀಯೆಂಬರ್ ಆವಗೆ ಮೆಚ್ಚನೀವೆಂ" ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ.

ಹೀಗೆ ದಂಪತಿಗಳು ಒಂದು ಸಮಸ್ಯೆಯನ್ನೊಡ್ಡಿ ನಮ್ಮಿಂದ ಬೀಳ್ಕೊಂಡು ಚಿರಂತನವಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತಾರೆ.

ಹಲವು ಕಾವ್ಯಗಳಿಗೆ ವಸ್ತುವಾದ ಶೇಷರಾಮಾಯಣ ಈ ಕಾವ್ಯ ವಸ್ತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ಹೆಚ್ಚು ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನೂ ಕವಿ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಕಥನಕಲೆ ಹೊಸತು. ಕವಿಯ ಪ್ರೌಢಿಮೆ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬಂದರೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಶನಂತೆ ವಿದ್ವಚ್ಚಾತುರ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಇವನು ಹೋಗಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಕುಮಾರ ವ್ಯಾಸನಂತೆ ಸರಳನೂ ಅಲ್ಲ. ಭಾಷೆಯ ಮುನ್ನಡೆಗೆ ಸಾಧಕ ವಾಗುವಂತಹ ಹಲವು ಬೆಡಗಿನ ಹೊಸ ಪದಗಳನ್ನು ಇವನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ನುಡಿ ನಿರಿಗೆಯ ಅಂದವನ್ನು ಮೆರೆದಿದ್ದಾನೆ, ಕಸುವನ್ನು ಕಾಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮಹಾಕವಿಯ ಪಟ್ಟ ಇವನಿಗೆ ಕಟ್ಟುವುದೂ ಬಿಡುವುದೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಮಾತು. ಆದರೂ ಈ ಕಾವ್ಯ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವೆಂದು ಕರೆದು ಅದಕ್ಕೆ ಸುವರ್ಣದ ಚೌಕಟ್ಟಿನ ಕಿರೀಟವಿಟ್ಟ ಸಹೃದಯ ವಿಮರ್ಶಕರ ವಾಣಿ ನನಗೆ ಒಪ್ಪಿತವಾಗಿಲ್ಲ. ಅವರ ಸುಂದರ ಪ್ರಾಸಮಯ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಅವರನ್ನು ಅಭಿನಂದಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಮುದ್ದಣನ ವಿಶಿಷ್ಟ ಗದ್ಯ ಶೈಲಿ ಬೆರಗುಗೊಳಿಸು ವಂಥದು.

ಅರಳಿದ ಹೂವಿಗೆ ಪನ್ನೀರನ್ನು ಚುಮುಕಿಸಿದಂತೆ ಇದೆ, ನಡು ನಡುವಿನ ಇವರ ಸಂಭಾಷಣೆ. ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶೆ ಸರಸವಾಗಿ ಮೈಗೂಡಿ ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಒಂದು ಹೊಸ ಪರಿಯ ಚೆಲುವನ್ನು ತಂದಿದೆ. ನಲ್ಲನಲ್ಲೆಯರ ಚಲ್ಲಾಟದ ರಸಪ್ರಣಿಧಿ ಇದು ಎಂದು ತಿಳಿಸಿ ನಾನು ಈ ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಮುಗಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಮುದ್ದಣನ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ ಮತ್ತು ಪುರಾಣದ ಶೇಷರಾಮಾಯಣ

ಬನ್ನಂಜೆ ಗೋವಿಂದಾಚಾರ್ಯ

೧

ಮುದ್ದಣನ 'ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ' ಹೆಸರೇ ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ಪದ್ಮಪುರಾಣದ 'ಪಾತಾಳಖಂಡ'ದಲ್ಲಿ ಬರುವ 'ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ'ದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಗ್ರಂಥ. ಮುದ್ದಣನ ಕವಿಹೃದಯು ಬರಿಯ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಅನುಷ್ಟುಪ್‌ಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡದ ಗದ್ಯಕ್ಕೆ ಭಟ್ಟಿ ಇಳಿಸುವ ಕರಣೀಕನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿದೆ ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಯಾರೂ ಭ್ರಮಿಸಬಾರದು. ವ್ಯಾಸರು ಹಾಕಿಕೊಟ್ಟ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಮುದ್ದಣನ ಕಾವ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ ತನ್ನ ಸ್ವಂತಿಕೆಯ ರಸವಂತಿಕೆಯನ್ನೆರೆದು ಹೊಸ ಪಾಕವೊಂದನ್ನು ತಯಾರಿಸಿದೆ. ಈ ಹೊಸ ಕಾವ್ಯಪಾಕ ಕನ್ನಡದ ಕಾವ್ಯಲೋಕಕ್ಕೆ ಮುದ್ದಣನ ಅಪೂರ್ವ ಕೊಡುಗೆಯಾಗಿದೆ. ಭವಭೂತಿಯ ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತ, ದಿಙ್ನಾಗನ ಕುಂದಮಾಲೆ ಹೇಗೆ ರಾಮಾಯಣದ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನಿಂತೂ ಕವಿಯ ಸ್ವಂತಿಕೆಯ ಸೀಮೆಯನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಡಿದೆ ಹಾಗೆ ಮುದ್ದಣನ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ ಮುದ್ದಣನದೇ ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತ ಅಪೂರ್ವ ಕಾವ್ಯ.

ಸಂಸ್ಕೃತ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ ಪದ್ಮಪುರಾಣದ ಪಾತಾಳಖಂಡದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು 68 ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಇದು ಮುದ್ದಣನ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧಕ್ಕಿಂತ ಸುಮಾರು ಎರಡು ಪಟ್ಟು ದೊಡ್ಡ ಗ್ರಂಥ. ಹೆಚ್ಚು-ಕಡಿಮೆ 4,300 ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕಥೆ ಹೆಣೆದು ನಿಂತಿದೆ. ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿತವಾದರೂ ಪುರಾಣಚ್ಛಾಯೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಕಾವ್ಯಚ್ಛಾಯೆಯನ್ನು ಹೊತ್ತ ಗ್ರಂಥ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೆ ಇದನ್ನು ವ್ಯಾಸರ ಕೃತಿ ಅಲ್ಲ ಎನ್ನುವವರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಈ ಮಾತು

ಏನಿದ್ದರೂ ನಮಗೆ ಪ್ರಕೃತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಿದ್ದಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಯಾರೇ ಬರೆದಿರಲಿ, ಮುದ್ದಣನಿಗಿಂತ ಮೊದಲು ಇದರ ರಚನೆಯಾಗಿತ್ತು ಮತ್ತು ಇದರ ಓನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲೆ ಮುದ್ದಣ ತನ್ನ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಎನ್ನುವುದು ವಾದಾತೀತವಾದ ಸಂಗತಿ; ಮುದ್ದಣನೇ ತನ್ನ ಕಥಾಮುಖದಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಸಂಗತಿ.

ಕನ್ನಡ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ ಮುದ್ದಣ-ಮನೋರಮೆಯರ ಸಂವಾದವಾದರೆ ಪದ್ಮಪುರಾಣದ ಸಂಸ್ಕೃತ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ ಶೇಷ ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನರ ಸಂವಾದ. ವಾತ್ಸಾಯನನ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಶೇಷನಿಂದ ಉತ್ತರ. ಅದರಿಂದಲೇ ಮುದ್ದಣ ಇದನ್ನು ಶೇಷರಾಮಾಯಣ ಎಂದು ಕರೆದ:

ಮುದ್ದಣ: ಈಗಳರಿತೆಂ. ಶೇಷರಾಮಾಯಣಂ ಪೇಳ್ವುದೆಂಬೆಯ?

ಮನೋರಮೆ: ಅಪ್ಪುದಪ್ಪುದು, ಆದೊಡೆ ಮುನ್ನಂ ಆರ್ ಆರ್ಗೆ ಇದನೊರೆದರ್?

ಮುದ್ದಣ: ಮುನ್ನಂ ಶೇಷಂ ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನಂಗೆ ಪೇಳ್ದನ್. ಅದನೆಯೆ ನಿನಗೆ ಬಿತ್ತರಿಪೆಂ. ಆದೊಡೆ ಬಲ್ಗತೆ ಕಣಾ. ಒಂದೆರಳ್‌ದೆವಸಕ್ಕೆ ಮುಡಿಯದು.

ಹೀಗೆ ಮುದ್ದಣ ಈ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಪತಿಪತ್ನೀಸಂವಾದರೂಪವಾಗಿ ಹೆಣೆಯಲು ತಾನು ಮೂಲವಾಗಿ ಆಯ್ದುಕೊಂಡ ಶೇಷರಾಮಾಯಣವೂ ಸಂವಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವುದು ಒಂದು ಪ್ರಚೋದಕವಾಯಿತು. ಈ ಶೇಷರಾಮಾಯಣಕ್ಕೆಯೆ 'ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ' ಎನ್ನುವುದು ಇನ್ನೊಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಮಾತು ಪದ್ಮಪುರಾಣದ Colophonನಿಂದ ಸ್ಫುಟವಾಗುತ್ತದೆ:

"ಇತಿ ಶ್ರೀಪಾದ್ಮೇ ಮಹಾಪುರಾಣೇ — — — — — —
ಪಾತಾಳಖಂಡೇ ಶೇಷವಾತ್ಸ್ಯಾಯನಸಂವಾದೇ — — — —
ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧೇ......"

ಮುದ್ದಣ ಮೂಲದ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು, ಹರವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಅದನ್ನು ಅವಸರದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ಅರಿವೂ ಅವನಿಗುಂಟು. ಮುಂದೆ ಅವನ ದೇಹಾರೋಗ್ಯ ತೀರ ಕೆಡಲಾಗಿ ಅವನು ತನ್ನ ಗ್ರಂಥದ ಹರವನ್ನು ಮೊಟಕುಗೊಳಿಸಿರಬೇಕು ಎಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದಲೆ ಅವನು ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಮೂಲದ ನಾಲ್ಕೈದು ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಕಥೆಯನ್ನು ಒಂದೆ ಆಶ್ವಾಸದಲ್ಲಿ ತುಂಬುವ ಭರದಲ್ಲಿ ಅಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಎನ್ನಿಸುವಷ್ಟು ವೇಗದಲ್ಲಿ ಬರವಣಿಗೆಯನ್ನು ಓಡಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ ಜೈಮಿನಿಭಾರತವನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ತಂದಾಗ ಮೂಲದಂತೆಯೆ ಪದ್ಯದ ಪರಿಪಾಟಿಯನ್ನೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡ. ಶೇಷರಾಮಾಯಣದ ಮೂಲವೂ

ಪದ್ಯರೂಪದಲ್ಲೆ ಇದೆ. ಅದರಿಂದ ತನ್ನ ಈ ಕೃತಿ ಪದ್ಯರೂಪವಾಗಿರಬೇಕೆ, ಇಲ್ಲ, ಗದ್ಯರೂಪವಾಗಿರಬೇಕೆ ಎಂಬ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ; ಗದ್ಯದಲ್ಲೆ ಬರೆದು ಕನ್ನಡಕ್ಕೊಂದು ಹೊಸ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೀಡಬೇಕು ಎನ್ನುವ ನಿರ್ಧಾರದ ಹಂಬಲ – ಇವು ಮುದ್ದಣನ ಮುಂದಿನ ಸಾಲುಗಳಿಂದಲೆ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ:

ಮುದ್ದಣ: ಆವ ಧಾಟಿಯೊಳ್ ಪೇಳ್ವೆಂ? ಪದ್ಯದೊಳ್ ಪೇಳ್ವೆನೊ? ಗದ್ಯದೊಳ್ ಪೇಳ್ವೆನೊ?

ಮನೋರಮೆ: ಹೃದ್ಯಮಪ್ಪ ಗದ್ಯದೊಳೆ ಪೇಳ್ವುದು.

ಹೀಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಆಶ್ವಾಸ 'ಕಥಾಮುಖ' ಮುಂದಿನ ಗ್ರಂಥದ ಮುನ್ನುಡಿ ಅಷ್ಟೆ. ಇಂದಿನ ಲೇಖಕರು 'ಮುನ್ನುಡಿ' ಎಂದು ಪಟ್ಟಿ ಹಚ್ಚಿ ಬರೆಯುವ ಮಾತನ್ನು ಮುದ್ದಣ 'ಕಥಾಮುಖ'ದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿದ್ದಾನೆ. ಮುಂದೆ, ಎರಡನೆಯ ಆಶ್ವಾಸದಿಂದ ಪದ್ಮಪುರಾಣದ ಕತೆಯನ್ನು ಕವಿ ಕೈಗೆತ್ತಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

೨

ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದ ಎರಡನೆಯ ಆಶ್ವಾಸ "ಅಗಸ್ತ್ಯಾಗಮನ". ಇದು ಶೇಷರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಥಾಭಾಗ. ಮೊದಲ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕದ ಕಥೆ ಇದೆ. ತನ್ನ ಬೇರೊಂದು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಮುದ್ದಣ ಈ ಕಥೆಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಬೆಳೆಸಲಿಲ್ಲ. "ನಾಲ್ಕುಂ ಉಪಾಯದಂತೆ, ನಾಲ್ಕುಂ ಪುರುಷಾರ್ಥದಂತೆ ಮೈಗೊಂಡು ಪುಟ್ಟಿದ ನಾಲ್ವರ್ ಕುವರರೊಳ್ ಪಿರಿಯಂ ರಾಮಂಗೆ ಪಟ್ಟಾಭಿಷೇಕಮಾಯ್ತು" ಎಂದು ಒಂದೆ ಒಕ್ಕಣೆಯಲ್ಲಿ ಇಡಿಯ ಪೂರ್ವಕಥೆಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಾನೆ.

ಶೇಷರಾಮಾಯಣದ ಐದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಅಯೋಧ್ಯೆಯ ವರ್ಣನೆ ಬರುತ್ತದೆ; ರಾಮನ ಆಳ್ವಿಕೆಯ ಕಾಲದ ಸಮೃದ್ಧಿಯ ವರ್ಣನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಮುದ್ದಣನ ಕೃತಿಯಲ್ಲೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡು ವರ್ಣನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು:

"ಸದ್ಯಃ ಕುಟಿಲಗಾಮಿನ್ಯಃ ನ ಯತ್ರ ವಿಷಯೇ ಪ್ರಜಾಃ ।" (5-34)

ರಾಮನು ರಾಜ್ಯವಾಳುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಅಯೋಧ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನದಿಗಳು ಮಾತ್ರವೆ ವಕ್ರಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತಿದ್ದವು; ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲ.

ಈ ವರ್ಣನೆಯು ಮಾತು ಮುದ್ದಣನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂತರಗೊಂಡು ಹೀಗೆ ಬಂತು:

"ನಾಡಿಗರೊಳೆಲ್ಲರುಂ ಭೋಗಿಗಳ್ ಕುಟಿಲಗಾಮಿಗಳಲ್ತು."

ಇಲ್ಲಿ ಕವಿ ಪುರಾಣದ ನದಿಯ ಬದಲಿಗೆ ಭೋಗಿ ಶಬ್ದದ ಶ್ಲೇಷವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾನೆ. ಭೋಗಿ ಎಂದರೆ ಸುಖಭೋಗಿ ಎನ್ನುವುದು ಪ್ರಕೃತದ ಅರ್ಥ. ಹಾವು ಎನ್ನುವುದು ಮುಂದಿನ ವಿಶೇಷಣದಿಂದ ಧ್ವನಿಸುವ ಅರ್ಥ. ಇದರಿಂದ ಶ್ಲೇಷದ ಜತೆಗೆ ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಹೊಸತೊಂದು ಅಲಂಕಾರ – ವಿರೋಧಾಭಾಸ – ಸೇರಿಕೊಂಡಿತು. ಮೂಲಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಕೊಡುವ ಇಂಥ ಹೊಸ ಸಂಯೋಜನೆಗಳು ಅವನ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿ, ಸ್ವಂತಿಕೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿ ಗ್ರಂಥದುದ್ದಕ್ಕು ನಮಗೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಸಿಗುತ್ತವೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ:

"ತಮೋಯುಕ್ತಾಃ ಪ್ರಜಾ ಯತ್ರ ಬಹುಲೇಷು ನ ಮಾನವಾಃ ।"

(5-35).

ತಮಸ್ಸು ಕೃಷ್ಣಪಕ್ಷದ ಇರುಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವೆ ಇತ್ತು: ಪ್ರಜೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ. ಈ ಮಾತೂ ಮುದ್ದಣನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಚಮತ್ಕಾರವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಾಟುಗೊಂಡಿದೆ:

"ಜೈವಾತೃಕರ್ ದೋಷಾಕರರಲ್ತು."

ಜೈವಾತೃಕ ಎಂದರೆ ಚಂದ್ರ ಎಂದು ಒಂದು ಅರ್ಥ. ದೀರ್ಘಜೀವಿ ಎಂದು ಇನ್ನೊಂದು ಅರ್ಥ. ಮೊದಲನೆಯ ಅರ್ಥ ಶ್ಲೇಷದ ವಿರೋಧಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಚಂದ್ರನಾಗಿದ್ದೂ ದೋಷಾಕರನಲ್ಲ. ದೋಷಾ ಎಂದರೆ ರಾತ್ರಿ. ಚಂದ್ರರಾತ್ರಿಕಾರಕನಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ವಿರೋಧ. ಪ್ರಜೆಗಳು ದೀರ್ಘಜೀವಿಗಳಾಗಿದ್ದೂ ದೋಷ+ಆಕರರಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಥ ವಿರೋಧವನ್ನು ಪರಿಹರಿಸಿ ಪ್ರಕೃತದ ಪ್ರಸಂಗಕ್ಕೆ ವಿಷಯವನ್ನು ಸಮನ್ವಯಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆಯೆ "ಸ್ನೇಹತ್ಯಾಗಃ ಖಲೇಷ್ವೇವ" (5.44.) ಎನ್ನುವ ಮಾತು "ಇಳಿನೇಹಂ ತಾಣದೀವಿಗೆಯೊಳ್" ಎಂದು ರೂಪಾಂತರಗೊಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಯಾವುದೇ ವರ್ಣನೆಗೂ ತನ್ನತನದ ಮುದ್ರೆ ಒತ್ತದೆ ಬರಿದೆ ಬಟ್ಟಿಇಳಿಸುವ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮುದ್ದಣ ಮಾಡಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ಇದರಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶ್ಲೇಷ-ವಿರೋಧಾಭಾಸಗಳೆ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲೆಲ್ಲ ತುಂಬಿದ್ದರೆ ಅಂಥ ಕೆಟ್ಟ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಯಾವ ಸಹೃದಯನೂ ಮೂಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾವ್ಯಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟೊಂದು ಶೋಭೆ ತರದ ಈ ಬೆಟ್ಟೆ ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಮುದ್ದಣ ಹದವರಿತು, ಅವುಗಳ ಬೆಟ್ಟೆತನವನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಾಕಷ್ಟು ಎಚ್ಚರದಿಂದ ಮಿತವಾಗಿ

ಬಳಸಿಕೊಂಡದ್ದರಿಂದಲೆ ಅವನ ಕಾವ್ಯ ಕೆಟ್ಟ ಕಾವ್ಯ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಇವುಗಳನ್ನು ಪೂರ್ತಿ ಕೈಬಿಡುವಷ್ಟು ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ ಹಿಂದಿನ ಯಾವ ಕವಿಗೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅಂತು ಇಂಥ ಅಯೋಧ್ಯೆಗೆ "ಆಜಗಾಮ ಮುನಿಶ್ರೇಷ್ಠಃ ಕುಂಭೋತ್ಪತ್ತಿ-ರ್ಮಹಾನಿರ್ಮಹಾನ್." ಮುದ್ದಣನೂ ಆಶ್ವಾಸವನ್ನು ಉಪಸಂಹರಿಸುತ್ತ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ: "ಕುಂಭೋದ್ಭವಂ ಶ್ರೀರಾಮನೋಲಗಕೆ ಬರುತುಮಿರ್ದಂ."

೩

ಮೂರನೆಯ ಆಶ್ವಾಸ "ಯಜ್ಞೋಪದೇಶ". ಶೇಷರಾಮಾಯಣದ 6ರಿಂದ 8 ಮತ್ತು 9ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕಗಳ ಕಥೆ ಈ ಒಂದು ಆಶ್ವಾಸದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ.

ತಾನು ಕೊಂದ ರಾವಣನ ಕುಲ-ಗೋತ್ರಗಳನ್ನು ರಾಮ ಅಗಸ್ತ್ಯನ ಬಳಿ ಕೇಳುತ್ತಾನೆ:

"ಕೋಽಸೌ ಮಯಾ ಹತೋ ಯೋ ಹಿ ರಾವಣೋ ವಿಬುಧಾರ್ದನಃ ।
ಕುಂಭಕರ್ಣೋಽಪಿ ಕಸ್ತ್ವೇಷ ಕಾ ಜಾತಿರ್ವೈ ದುರಾತ್ಮನಃ ।" **(6-14)**

ನಮ್ಮ ಮುದ್ದಣನ ರಾಮನೂ ಹೀಗೆಯೆ ಕೇಳುತ್ತಾನೆ:

"ಅಂತಿರ್ದ ರಾವಣ-ಕುಂಭಕರ್ಣರೆಂದೊಡೆ ಆರವರ್? ಪುಟ್ಟು ಏತರ್ಕೆ? ಎಂತು?"

ಇಲ್ಲಿ ಮೂಲದ "ಕಾ ಜಾತಿಃ" ಎನ್ನುವುದನ್ನು "ಪುಟ್ಟು ಏತಕೆ? ಎಂತು?" ಎಂದು ಮುದ್ದಣ ಕನ್ನಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಎರಡು ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲು ಕವಿಗೆ ತೂಕದ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಇತ್ತು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಇದು ನಿದರ್ಶನ. ಬೇರೆ ಯಾರಾದರೂ ಆಗಿದ್ದರೆ 'ಅವನು ಯಾವ ಜಾತಿಯವನು?' ಎಂದು ಅನುವಾದಿಸಿಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅಗಸ್ತ್ಯ ರಾವಣನ ಜನನದ ಕಥೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ ಜಯವಿಜಯರಿಗೆ ಸನಕಸನಂದನರ ಶಾಪದ ಪೂರ್ವಕಥೆಯನ್ನು ಮುದ್ದಣ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತು ಮುಂದೆ ಸೂಚ್ಯವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಬಂದಿದೆ.

"ರಾವಣೋಽಪಿ ಸವ್ವೈ ದೈತ್ಯಃ ವೈಕುಂಠೇ ತವ ಸೇವಕಃ ।
ಋಷೀಣಾಂ ಶಾಪತೋ ಪ್ರಾಪ್ತೋ ದೈತ್ಯತ್ವಂ ದನುಜಾಂತಕಃ ।"
(8-21.)

ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ವಿಶ್ರವಸನ ಸಂತತಿಯ ಕಥೆ ಬರುತ್ತದೆ:

"ಬ್ರಹ್ಮಂಗೆ ಪೌಲಸ್ತ್ಯನೆನಿಪ ಮಾನಸಪುತ್ರನೊರ್ವನುಂಟು. ಈತನಿಂ ವಿಶ್ರವಸ್ಸು ಪುಟ್ಟಿದಂ. ಈತಂಗೆ ಮಂದಾಕಿನೀ ಕೈಕಸೆಯುರೆನುತ ಇರ್ವರ್ ಪೆಂಡಿರೊಳರ್. ಪಿರಿಯಳ್ಗೆ ಧನದಂ ಕಿರಿಯಳ್ಗೆ ರಾವಣ ಕುಂಭಕರ್ಣ ವಿಭೀಷಣ ಶೂರ್ಪನಖೆಯುರ್ ಉದ್ಭವಿಸಿದರ್."

ಈಗ ಶೇಷರಾಮಾಯಣದ ಈ ಭಾಗವನ್ನು ನೋಡಿ:

"ರಾಜನ್ ಸೃಷ್ಟಿಕರೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಪುಲಸ್ತ್ಯಸ್ತತ್ಸುತೋ ಭವತ್ ।
ತತಸ್ತು ವಿಶ್ರವಾ ಜಜ್ಞೇ ವೇದವಿದ್ಯಾವಿಶಾರದಃ ।
ತಸ್ಯ ಪತ್ನೀದ್ವಯಂ ಜಾತಂ ಪಾತಿವ್ರತ್ಯ ಚರಿತ್ರಭೃತ್ ।
ಏಕಾ ಮಂದಾಕಿನೀ ನಾಮ್ನಾ ದ್ವಿತೀಯಾ ಕೈಕಸೀ ಸ್ಮೃತಾ ।
ಪೂರ್ವಸ್ಯಾಂ ಧನದೋ ಜಜ್ಞೆ ಲೋಕಪಾಲವಿಲಾಸಭೃತ್ ।
ಯೋಽಸೌ ಶಿವಪ್ರಸಾದೇನ ಲಂಕಾವಾಸಮಚೀಕರತ್ ।
ವಿದ್ಯುನ್ಮಾಲಿಸುತಾಯಾಂ ತು ಪುತ್ರತ್ರಯಮಭೂನ್ಮಹತ್ ।
ರಾವಣಃ ಕುಂಭಕರ್ಣಶ್ಚ ತಥಾ ಪುಣ್ಯೋ ವಿಭೀಷಣಃ ।" (6.17-20.)

ಮುದ್ದಣನ ಅಗಸ್ತ್ಯನೂ ಇದೇ ಮಾತನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಬಹಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಶೂರ್ಪಣಖೆಯ ಮಾತು ಒಂದು ಹೆಚ್ಚು ಬಂದಿದೆ. ಮುಂದೆ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ರಾವಣನ ದೌರಾತ್ಮ್ಯ, ಲಂಕಾವಿಜಯದ ಕಥೆ, ಸಜ್ಜನರನ್ನು ತುಳಿದ ಕಥೆ, ಅದಕ್ಕಾಗಿ ದೇವತೆಗಳು ಭಗವಂತನ ಬಳಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡದ್ದು, ಭಗವಂತ ರಾಮನಾಗಿ ಅವತರಿಸಿದ್ದು ಈ ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿಗಳು ಸಾಕಷ್ಟು ವಿವರವಾಗಿ ಬಂದಿವೆ. ರಾಮನ ಮುಂದೆಯೆ ರಾಮನ ಅವತಾರದ ಕಥೆಯನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸುವ ಆವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮನಗಂಡ ಮುದ್ದಣ ಆ ಭಾಗವನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಮುಂದೆ 'ನಿನ್ನ ಅವತಾರದ ಕಥೆ ನಮಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲವೆ?' ಎಂದು ರಾಮನ ಬಳಿ ಅಗಸ್ತ್ಯ ಅಣಕವಾಡುವಂತೆ ಆ ಮಾತು ಸೇರಿಸಿದ್ದಾನೆ:

"ಏಂ ಕೇಳ್ದು ಅರಿಯೆವೆ ದಾನವರ ಉಪಟಳಕೆ ಬಣ್ಣಂಗುಂದಿ ಬಾರ್ತೆಗೆಟ್ಟು ದೂರಿದ ಬರ್ದಿಲರ್ಗೆ ನಾರಾಯಣಂ–ಸೈರಿಪುದು ಸೈರಿಪುದು ಪಂಕ್ತಿದೇರಂಗೆ ರಾಮವೆಸರಿಂ ಪುಟ್ಟುವನ್ನಂ ಎಂದು ಸೈತಿಟ್ಟು ಮರಳ್ದಿದ ತೆರನಂ?"......

ಮೂಲದಲ್ಲಿರದ ಭಾಗವನ್ನು ಸೇರಿಸುವಾಗ ಹೇಗೆ ಹಾಗೆ ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಕೆಲವು ಭಾಗವನ್ನು ಕೈಬಿಡುವಾಗ ಕೂಡ ಕವಿ ಕಾವ್ಯಶಿಲ್ಪದ ಒಟ್ಟಂದ ಕೆಡದಂತೆ

ವಿಸ್ತರವಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕಾವ್ಯದ ಸಮಗ್ರತೆಗೆ ಪೋಷಕವಲ್ಲ ಎನಿಸಿದ ಕಥಾಭಾಗ ವನ್ನು ಕೈಬಿಡಲು ಅವನು ಎಂದೂ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಮಾಡಿಲ್ಲ. ಚಿಕಿತ್ಸಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೆ ಅವನು ಮೂಲವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ ಹೊರತು ಪುರಾಣ ಭಕ್ತಿಯಿಂದಲ್ಲ.

ರಾವಣನನ್ನು ಕೊಂದು ಬಂದ ಬ್ರಹ್ಮಹತ್ಯೆಯ ಪರಿಹಾರಕ್ಕಾಗಿ ಅಶ್ವ ಮೇಧವನ್ನು ಮಾಡುವಂತೆ ಅಗಸ್ತ್ಯರು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅಶ್ವಮೇಧದ ಅಶ್ವ ಎಂಥದಿರಬೇಕು? ವ್ಯಾಸರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:

"ಗಂಗಾಜಲಸಮಾನೇನ ವರ್ಣೇನ ವಪುಷಾ ಶುಭಃ ।
ಕರ್ಣೇ ಶ್ಯಾಮೋ ಮುಖೇ ರಕ್ತಃ ಪೀತಃ ಪುಚ್ಛೇ ಸುಲಕ್ಷಿತಃ ।" (9.2)

ಮುದ್ದಣನೂ ಇದನ್ನೇ ಅಚ್ಚಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:

"ಮೈಯೊಳ್ ಬೆಳ್ಪು, ಕೊಂಡಂಕೆಯೊಳ್ ಕರ್ಪು, ಮೊಗದೊಳ್ ಕೆಂಕಂ,
ಬಾಲದೊಳ್ ಪೊಂಬಣ್ಣಂ......"

ವ್ಯಾಸರು "ಉಚ್ಚೈಃಶ್ರವಃಸಮಪ್ರಭಃ" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮುದ್ದಣ "ಮೆಯ್ಗಣ್ಣನ ಕುದುರೆಯೊಂದಂ ಪೋಲ್ವುದೈಸೆ" ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ.

ಕುದುರೆಯನ್ನು ಬಿಡುವ ದಿನ, ವಿಧಿ ಎಂಥದು? ಮುದ್ದಣ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:

"ವಿಧಿ ಇಂತುಟು, ಬೇಸಗೆಯ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯೊಳ್ ಅಂತಪ್ಪ ಹಯಮನರ್ಚಿಸಿ ಹಣೆಯೊಳ್ ಬಿಳಿವಿರುದಂ ತನ್ನಗ್ಗಳಿಕೆಯುಂ ಬರೆದು ಓಲೆಯಂ ಬಿಗಿದು ನಾಡೊಳ್ ಒರ್ಕಾಲಂ ಯಥೇಷ್ಟಂ ತೊಳಲಲ್ಕೆ ಬಿಡುವುದು. ಎಂತೆಂತು ಕುದುರೆಯು ಬಟ್ಟೆ ಅಂತಂತು ಬೆಂಬತ್ತುವುದು ಕಾಪಿನ ಭಟರ್."

ಇದರ ಸಂಸ್ಕೃತಮೂಲ ಹೀಗಿದೆ:

"ವೈಶಾಖಪೂರ್ಣಮಾಸ್ಯಾಂ ತು ಪೂಜಯಿತ್ವಾ ಯಥಾವಿಧಿ ।
ಪತ್ರಂ ಲಿಖಿತ್ವಾ ಭಾಲೇತು ಸ್ವನಾಮಬಲಚಿಹ್ನಿತಮ್ ।
ಮೋಚನೀಯಃ ಪ್ರಯತ್ನೇನ ರಕ್ಷಕೈಃ ಪರಿರಕ್ಷಿತಃ ।
ಯತ್ರ ಗಚ್ಛತಿ ಯಜ್ಞಾಶ್ವಃ ತತ್ರ ಗಚ್ಛೇತ್ ಸುರಕ್ಷಕಃ ।" (9.4–5)

ಇಂಥ ಕಡೆಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಮುದ್ದಣ ಮೂಲದ ಯಥಾಪ್ರತಿ ನಕಲನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಕವಿಯಂತೆ, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಒಳ್ಳೆಯ ಅನುವಾದಕನಂತೆ ಅವನು ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಒಂದು ವರ್ಷ ಕಾಲ ಯಜ್ಞದೀಕ್ಷಿತನಾದ ಯಜಮಾನ ಹೇಗಿರ ಬೇಕು? ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನ ಶೇಷನಿಗೆ ಈ ವಿವರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ:

"ಮೃಗಶೃಂಗಧರೋ ಭೂತ್ವಾ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ಸಮನ್ವಿತಃ ।
ವ್ರತಂ ಪಾಲಯಮಾನಶ್ಚ ಯಾವದ್ ವರ್ಷಮತಿಕ್ರಮೇತ್ ।

ತಾವದ್ ದೀನಾಂಧಕೃಪಣಾಃ ಪರಿತೋಷ್ಯಾ ಧನಾದಿಭಿಃ ।
ಅನ್ನಂತು ಬಹುಶೋ ದೇಯಂ ಧನಂ ವಾ ಭೂರಿ ಮಾರಿಷ ।" (9.7-8)

ಮುದ್ದಣ ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ; ಜತೆಗೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಹೇಳದ್ದನ್ನೂ ಕೆಲವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮುದ್ದಣನ ರಾಮನಿಗೆ ಅನುಷ್ಠಾನ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚು:

"ಎನ್ನೆವರಂ ಅಶ್ವಂ ಇಳೆಯೊಳ್ ಸಂಚರಿಕುಂ ಅನ್ನೆವರಂ ಯಜಮಾನಂ ಮೃಗಶೃಂಗಧರಂ ನವನೀತವಿಲಿಪ್ತಸುಗಾತ್ರಂ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯವ್ರತಮನಪ್ಪು ಕೆಯ್ದು, ನಮೆವ ದೀನಾಂಧಬಧಿರರಂ ದಾನಧರ್ಮಂಗಳಿಂ ಪಾಲಿಸುತುಂ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಂ ಭೋಜನದಿಂ ಸಂತುಷ್ಟಿಗೊಳಿಸುತುಂ, ಕಾಣಲ್ಕೆಂದು ಬರ್ಪ ಪುರದ ಮನ್ನೆಯರಂ ಮನ್ನಿಸುತುಂ ಐದೆಯರನ್ಯೆದೆ ಪೂಜಿಸುತುಂ, ಕಾಲಮಂ ಸಮೆಯಲಕ್ಕುಂ......"

ಹೀಗೆ ಕಥನದ ಭಾಗ ಬಂದಹಾಗೆಲ್ಲ ಮುದ್ದಣ ಉದ್ದೋಉದ್ದಕ್ಕೆ ಮೂಲದ ಅನುವಾದವನ್ನು ಚೊಕ್ಕವಾದ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಕೊಡುತ್ತಾ ಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲೊಂದು, ಇಲ್ಲೊಂದು ಹೊಸ ವಿಶೇಷಣಗಳ ಸೇರ್ಪಡೆ. ಮೂಲದಲ್ಲಿರದ ಕೆಲ ಹೊಸ ವಿಶೇಷಣಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವ ಮುದ್ದಣನ ಉದ್ದೇಶವೇನು ಎನ್ನುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಉದಾ: 'ನವನೀತವಿಲಿಪ್ತಸುಗಾತ್ರಂ' ತಾನು ಎಂದೋ ಎಲ್ಲೋ ಕೇಳಿದ ಒಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಮಾತನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲವಾದರೆ ರಾಮ ಮೈಗೆಲ್ಲ ಬೆಣ್ಣೆ ಬಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಅಗತ್ಯವೇನಿತ್ತೊ ಮುದ್ದಣನಿಗೇ ಗೊತ್ತು!

೪

ನಾಲ್ಕನೆಯ ಆಶ್ವಾಸ 'ಗರ್ಭಧಾರಣಂ'. ಈ ಇಡಿಯ ಆಶ್ವಾಸವೆ ಮುದ್ದಣನ ಕಲ್ಪನಾವಿಲಾಸ. ಸೀತೆಗೆ ಮಕ್ಕಳಾಗಲಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವ ಕೊರಗು. ಅದಕ್ಕೆ ರಾಮನ ಸಂತೈಕೆ, ಹೀಗೆ ಬಹಳ ಕಾಲದ ಅನಂತರ ಸೀತೆ ಬಸಿರಿಯಾದದ್ದು – ಈ ಕಥೆ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧದಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಸಂಸ್ಕೃತದ ರಾಮಾಯಣಗಳ ಪ್ರಕಾರ ರಾಮ-ಸೀತೆಯರ ಅನ್ಯೋನ್ಯ ದಾಂಪತ್ಯದ ಫಲವಾಗಿ ಸೀತೆ ಬಸಿರಿಯಾಗುತ್ತಾಳೆ – ಅಷ್ಟೆ. ಅಲ್ಲಿ ತಾಯ್ತನದ ಹಂಬಲ, ಮಕ್ಕಳಾಗದ ಕೊರಗು ಎಲ್ಲೂ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಪೌರಾಣಿಕವಾದ ಕಾರಣವುಂಟು: ದಶರಥ ಅರುವತ್ತು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳು ದಾಟಿದ ಮೇಲೆ ಮಕ್ಕಳಾಗಲಿಲ್ಲ ಎಂದು ಯಾಗಕ್ಕೆ ತೊಡಗಿದವ. ಆದರೆ ರಾಮನಿಗಿನ್ನೂ

ಐವತ್ತು ವರ್ಷ ಕೂಡ ಆಗಿಲ್ಲ; ಮಕ್ಕಳಾಗಿಲ್ಲ ಎಂದು ಗಾಬರಿಯಾಗುವ, ಪರಿತಪಿಸುವ ವಯಸ್ಸು ಬಂದಿಲ್ಲ.

ಮುದ್ದಣ ಮಾತ್ರ ಇಂಥ ಒಂದು ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಕೈಬಿಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧನಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಎಳೆ-ಎಳೆಯನ್ನೂ ಈ 'ನಿರ್ಮೂಲ'ವಾದ ಕತೆಯ ಚಿತ್ರರದಲ್ಲಿ ಅವನು ಸಾರ್ಥಕಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಕವಿ ಮುದ್ದಣ ಈ ಆಶ್ವಾಸದಲ್ಲಿ ಬಾಣಭಟ್ಟನನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತರುತ್ತಾನೆ.

೫

ಐದನೆಯ ಆಶ್ವಾಸ ಸೀತಾಪರಿತ್ಯಾಗ. ಇದು ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ ಮೂಲದಲ್ಲಿ 55ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ, ಲವ ರಾಮನ ಯಜ್ಞಾಶ್ವವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಹಾಕಿದ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಕಥೆಯ ಸಾಂಗತ್ಯದ ಚೆಲುವಿನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮುದ್ದಣ ಮೂಲದ ಕ್ರಮವನ್ನು ಬದಲಿಸಿ ಆ ಕಥೆಯನ್ನು ಮೊದಲೆ ಹೇಳಿಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಅವನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡ ಪ್ರಸಂಗವೂ ಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಸೀತೆಯ ಸ್ವರ್ಣಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ರಾಮ ಯಾಗ ಮಾಡಿದ ಎಂದು ಮುದ್ದಣ ನುಡಿದಾಗ – ಮನೋರಮೆ 'ಏಕೆ ಸ್ವರ್ಣಪ್ರತಿಮೆ? ಸೀತೆ ಏನಾದಳು' ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ ಮನೋರಮೆ. ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವಾಗಿ ಸೀತಾ ಪರಿತ್ಯಾಗದ ಕಥೆ ಬರುತ್ತದೆ:

"ವಸಿಷ್ಠಂ ರಾಘವಂಗೆ ಪೊನ್ನಸೀತೆವೆರಸು ವ್ರತಮನಪ್ಪುಕೆಯ್ವುದೆಂದಳ್ಚರಿಸಿದಂ. ಮನೋರಮೆ – ರಮಣ, ಇಂತಿದೇಂ ಪೊನ್ನ ಸೀತೆಯೆಂಬೈ? ರನ್ನ ಸೀತೆಯೆತ್ತವೋದಳ್?"

ಇಲ್ಲಿ, "ನಹಿ, ನಹಿ, ಹಿರಣ್ಮಯೀ ಸೀತಾಪ್ರತಿಕೃತಿಃ" ಎಂದ ಮಹಾಕವಿ ಭವಭೂತಿಯ ಮೇರುಕೃತಿ ಉತ್ತರರಾಮಚರಿತದ ಪ್ರಭಾವ ಮುದ್ದಣನ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿದೆ ಎನ್ನುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟ.

55ರಿಂದ 58ರ ತನಕದ ನಾಲ್ಕು ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಕತೆ ಈ ಒಂದು ಆಶ್ವಾಸದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಜತೆಗೆ ಮುದ್ದಣನಿಗೇ ಮೀಸಲಾದ ಬಣ್ಣನೆಯ ಚೆನ್ನುಮಾತುಗಳು. ಆದರೆ ಕತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಪರಿಚ್ಛೇದದ ಪೂರ್ವಾಪರೀಭಾವದಿಂದ ಆದ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಎಷ್ಟೊ ಅಷ್ಟೆ. ಸೀತೆ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ – ಒಂದು ಹೆಣ್ಣುಗಿಳಿಯನ್ನು ಬಂಧಿಸಿ ಅದರ ಪ್ರಿಯಕರನ ವಿಯೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣ

ಳಾದದ್ದರಿಂದ ಅವಳಿಗೆ ಇಂಥ ಪತಿವಿರಹ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಯಿತು ಎಂಬ ಒಂದು ಪೂರ್ವಕೃತಿಹ್ಯವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮುದ್ದಣ ಕೈಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ.

ಈ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಪುರಾಣದ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕ ಮುದ್ದಣನಿಗೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯ ಸೆಲೆಯನ್ನೆ ಚಿಮ್ಮಿಸಿದ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ನೋಡ ಬೇಕು:

"ಸೂರ್ಯೋ ಜಗತ್‌ಪ್ರಕಾಶಾಯ ಸಮುದೇತಿ ಜಗತ್ಕಹೋ ।
ಉಲೂಕಾನಾಂ ರುಚಿಕರೋ ನ ಭವೇತ್ ತತ್ರ ಕಾ ಕ್ಷತಿಃ ।" (58-12)

"ನರಿಯೂಳಿಡೆ ಸುರಲೋಕಂ ಪಾಳ್‌ಪೋಕುಮೆ! ನಾಯ್ ಬಗುಳೆ ರಾವುತಂ ಕೀರುಗುಮೆ! ಪಂದಿಯೊಂದು ಡುಡುಕೆಂದೊಡೆ ಸಿಂಗಮುಂಡಲೆವುದೆ!
ಕೂಳಂ ಕೊರಚಾಡೆ ನೀನೊಂದಾಡುವುದೇ!"

೬

ಆರನೆಯ ಆಶ್ವಾಸ ವಾಲ್ಮೀಕಿದರ್ಶನ. ಪಾತಾಳಖಂಡದ 59ನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದ ಕಥೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸೀತೆ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಮತ್ತೆ ರಾವಣನ ಸನ್ಯಾಸಿ ರೂಪವನ್ನು ನೆನೆದು ಹೆದರಿಕೊಂಡದ್ದು, ಅದಕ್ಕೆ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಸಂತೈಸಿದ್ದು – ಈ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಮುದ್ದಣ ತನ್ನ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಕಾವ್ಯದ ಚಮತ್ಕಾರವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಪದ್ಮಪುರಾಣದ ಸೀತೆ ಋಷಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಬಂದ ಕೂಡಲೆ ಯಾರು – ಏನು ಎಂದು ತಿಳಿಯುವ ಮುನ್ನವೇ ತನ್ನ ಪರಿಚಯ ಹೇಳಿ ನಮಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಆದರೆ ಮುದ್ದಣನ ಸೀತೆ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯನ್ನು ಕಂಡಕೂಡಲೆ ಬೆಚ್ಚಿಬೀಳುತ್ತಾಳೆ.

"ಸೀತೆ ಮುನ್ನಿನೊಂದು ಬನ್ನಮಂ ನೆನೆದು ರಕ್ಕಸರ ಮಾಯೆಯೆಂದೇ ಬಗೆದು – ಎನ್ನಾಣೆ, ರಾಯನಾಣೆ, ಪತ್ತೆ ಸಾರದಿರ್, ಸಾರದಿರ್ – ಎಂದು ಕಿಸುಗಣ್ಣೆ ಮರನಂ ಮರೆವೋದಳ್."

ಆಗ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯೇ ಆಕೆಗೆ ಭರವಸೆ ನೀಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ :

"ದೇವೀ, ರಾಮನಾಣೆ! ತನ್ನಾಣೆ! ಅಂ ಕವಡುದವಸಿಯಲ್ಲು. ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಕಣಾ!"

೭ – ೧೬

ಅಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಅಶ್ವದ ದಿಗ್ವಿಜಯದ ಕಥೆ ಪ್ರಾರಂಭ. ಏಳನೆಯ ಆಶ್ವಾಸದಿಂದ ಹದಿನಾರನೆಯ ಆಶ್ವಾಸದ ಕುದುರೆ ದೇಶದ ಎಲ್ಲೆಡೆಯೂ ಸುತ್ತಾಡಿ – ಮರಳಿ ಬಂದು ಜತೆಗೆ ಸೀತೆ, ಕುಶಲವರು ದೊರೆತು, ಸಂಭ್ರಮದ ಅಶ್ವಮೇಧದೊಡನೆ ಮುದ್ದಣನ ಮಂಗಳಾಂಕವಾಗಿ ಮುಕ್ತಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಮುದ್ದಣನ ಕುದುರೆ ಯಾವ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ, ಯಾವ ಊರುಗಳಿಗೆಲ್ಲ ಹೋಗುತ್ತದೆ – ಅದೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಊರುಗಳಿಗೆ ಪದ್ಮಪುರಾಣದ ಕುದುರೆಯೂ ಚಲಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಮುದ್ದಣ ತನ್ನ ಸ್ವಂತಿಕೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಪದ್ಮಪುರಾಣದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಛಾಯೆ ಕಂಡಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಮುದ್ದಣನದೇ ಆದ ಒಂದು ನಿರ್ಮಿತಿ ಅಲ್ಲಿ ಎದ್ದು ಕಾಣದೇ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾಳಿದಾಸನ ಶಾಕುಂತಲ ಮಹಾಭಾರತದ ಶಾಕುಂತಲೋಪಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ಹೇಗೆ ಗತಾರ್ಥವಾಗುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ, ಭವಭೂತಿಯಉತ್ತರ ರಾಮಚರಿತೆ ವಾಲ್ಮೀಕಿರಾಮಾಯಣದ ಉತ್ತರಕಾಂಡದಿಂದ ಹೇಗೆ ಗತಾರ್ಥವಾಗುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೋ ಹಾಗೆ ಮುದ್ದಣನ ರಾಮಾಶ್ವಮೇಧ ಪದ್ಮಪುರಾಣದಿಂದ ಗತಾರ್ಥವಾಗದ ಒಂದು ರಮ್ಯ ಕಾವ್ಯ. ಇದು ಅನೇಕ ಸ್ವತಂತ್ರ ಕೃತಿಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿದೆ. ಶೇಷನೋ ವಾತ್ಸ್ಯಾಯನನೋ, ಯಾರು ಯಾರಿಗೆ ಬೇಕಾದರೆ ಹೇಳಿರಲಿ. ನಮ್ಮ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಇದು ಮುದ್ದಣನೇ ಹೇಳಿದ್ದು; ಮನೋರಮೆಗೇ ಹೇಳಿದ್ದು.

ಈ ಲೇಖನವನ್ನು ನಾನು ಇಲ್ಲಿಗೇ ಮೊಟಕುಗೊಳಿಸುತ್ತಿರುವುದರ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣ – ಶೇಷರಾಮಾಯಣ ಮತ್ತು ಮುದ್ದಣರಾಮಾಯಣ ಎರಡೂ ಮಹತ್ತ್ವದ ಕಾವ್ಯನಿರ್ಮಾಣಗಳು ಎನ್ನುವುದೇ ಆಗಿದೆ. ಇವುಗಳ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ತುಲನೆ – ವಿಮರ್ಶೆಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಮಹಾಪ್ರಬಂಧವೇ ರಚನೆಯಾಗುವಷ್ಟು ಆಹಾರವುಂಟು. ಅಂಥ ಪ್ರಚೋದನೆ ಯಾರಿಗಾದರೂ ಆಗುವುದಾದರೆ – ಮುಂದೊಂದು ದಿನ ನನಗೇ ಆದರೂ ಸರಿಯೆ – ಅಂಥ ಒಂದು ಒಳ್ಳೆಯ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಇಂದು ನಾಂದಿಯಾಗಲಿ ಎನ್ನುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ ನಾನು ಈ ಖಂಡಲೇಖನವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದೇನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮುದ್ದಣನ ಬಗೆಗೆ ಆಳವಾದ ವ್ಯಾಸಂಗಕ್ಕೆ ಒಂದು ಹೊಸ ದಾರಿ ತೆರೆದಿಟ್ಟಿದೆ.

—(೦)—

ಈ ಗ್ರಂಥವು

ಸಿಂಡಿಕೇಟ್ ಬ್ಯಾಂಕ್

ಇವರು

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ

ನೀಡುವ ಕಾಣಿಕೆ.

ಸಿಂಡಿಕೇಟ್ ಬ್ಯಾಂಕ್

ಹೆಡ್ ಆಫೀಸು:

ಣಿಪಾಲ, ಮೈಸೂರು ರಾಜ್ಯ

ನೆರವುಳ್ಳ ಪ್ರಕಟಣೆ